

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA**

**Projekt ochrany obyvatelstva - preventivní opatření k připravenosti
zvládání stresových podnětů vyvolaných mimořádnou událostí**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Autor: Bc. Andrea Binterová

17. 5. 2010

Vedoucí práce: PhDr. Libor Pytel

Abstract

The degree thesis focuses on the issue of catastrophes and disasters during which the endangerment and negative impact on the inhabitants appears. It deals with a detailed analysis of these social risks. Their character, process and consequences are characterised. The differentiation of crisis situations and definition of the concept of human safety is performed.

Within the selected topic, the psychological aspects of endangering states are treated. The psychological reactions of individuals as well as their behaviour in the struck social communities and struck localities are being examined. The consequences of the experienced traumas are treated as well as the care devoted to the victims of the extraordinary events and crisis states. In this connection the thesis deals with the possibilities of providing aid and with the complex of issues of crisis interventions including the models of co-ordinator standards of psycho-social crisis aid. The attention is devoted also to the system of the resort professional education of members of Czech Republic Police and the Firemen Rescue Brigade of the Czech Republic.

The target of the thesis is to examine the preparedness of employee of units of the Integrated Rescue System, to provide an effective aid during managing stress incentives initiated by an extraordinary event in case of impacted inhabitants, to collect information about the reactions of inhabitants on such situations and of their knowledge of preventive measures necessary for managing of stress states. To evaluate if the preparedness of members of the Integrated Rescue System is on the sufficient level and if necessary, to suggest measures directed on its higher quality.

A research problem are preventive measures implemented for the purpose of managing stress incentives occurred in connection with an extraordinary event. The author outlines the following research questions: Are the members of the units of the Integrated Rescue system sufficiently prepared to provide the aid to the inhabitants struck by the stress incentives during the extraordinary events? Are the inhabitants prepared to resist the stressing incentives which influence them during the extraordinary events? As the basic attitude of the performed qualitative research the method of multi-case study was elected. In the stated framework this method of the structured talk with open questions was elected.

At the end of the stated qualitative research, we would like to postulate the following hypotheses: Amount of the financial means and the number of professional employees influence the quality of preparedness of the units of the Integrated Rescue System to provide aid to the inhabitants struck by the stress incentives during the extraordinary events. The amount of information to imminent risk and preventive measures provided to the inhabitants which are adopted by the inhabitants and interiorized, increases the preparedness on managing the stress incentives caused by the extraordinary event.

Recommendation for practice is the sufficient material and financial provision for the activity of units of the Integrated Rescue System and the suitably elected information campaign which alerts and informs the inhabitants about the imminent risks and simultaneously it provides the basic information of preventive measures and suitable procedures during the extraordinary events with focus on the stress incentives and possible first psychological aid.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Projekt ochrany obyvatelstva - preventivní opatření k připravenosti zvládnání stresových podnětů vyvolaných mimořádnou událostí“ vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 písm. b) zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě nebo v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zdravotně sociální fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 17. 5. 2010

.....

podpis studenta

Poděkování

Autorka diplomové práce si dovoluje vyslovit poděkování vedoucímu práce panu PhDr. Liborovi Pytlovi, za odbornou pomoc a podporu při jejím vytváření. Zvláštní poděkování náleží vedoucím pracovníkům a specialistům zapojeným do výzkumné části práce. Bez jejich kvalifikovaných názorů a sdělení by nebylo možné práci vytvořit.

Obsah:

	Úvod	9
1	Popis současného stavu	10
1.1	<i>Hrozby a rizika lidské společnosti</i>	10
1.1.1	<i>Vliv konfliktů na život lidí</i>	11
1.1.2	<i>Význam hrozeb a rizik pro civilizaci</i>	12
1.1.3	<i>Krizе jako stav ohrožení přírody a lidské organizace</i>	14
1.1.4	<i>Analýza krizových situací</i>	16
1.1.5	<i>Krizové řízení jako nástroj řešení krizových situací</i>	18
1.1.6	<i>Příčiny, průběh a důsledky katastrof</i>	19
1.2	<i>Bezpečnostní povaha hrozeb a rizik</i>	25
1.2.1	<i>Pojem lidské bezpečnosti</i>	25
1.2.2	<i>Referenční objekty bezpečnosti a bezpečnostní výzkumy</i>	28
1.3	<i>Projekce bezpečnostních systémů a hromadné psychické reakce obyvatelstva</i>	30
1.3.1	<i>Adaptační syndrom</i>	34
1.3.2	<i>Vymezení traumatizující události, časový průběh reakce na takovou událost</i>	35
1.3.3	<i>Akutní reakce na stres</i>	37
1.3.4	<i>Posttraumatická stresová reakce</i>	40
1.3.5.	<i>První pomoc</i>	43
1.3.5.1	<i>Základní první pomoc</i>	43
1.3.5.2	<i>První pomoc psychická</i>	44
1.3.5.3	<i>Krizová intervence</i>	46
1.3.5.4	<i>Preventivní opatření realizovaná za účelem zvládnání stresových podnětů vzniklých v souvislosti s mimořádnou událostí</i>	48

1.3.6	<i>Standardy psychosociální krizové pomoci</i>		55
1.3.6.1	<i>Koordinátorské standardy</i>		55
1.3.6.2	<i>Standardy psychosociální krizové pomoci přímé</i>		60
1.3.7	<i>Speciální systém služební přípravy příslušníků Policie České republiky a Hasičského záchranného sboru České republiky, odborná úroveň pracovníků Zdravotnické záchranné služby</i>		65
2.	Cíle výzkumu, výzkumný problém a výzkumné otázky		69
3.	Metodika		70
3.1.	<i>Přípravná etapa výzkumu</i>		70
3.1.1	<i>Oblast výzkumu</i>		70
3.1.2	<i>Definice pojmů</i>		71
3.2.	<i>Realizační etapa výzkumu</i>		73
3.2.1	<i>Výzkumný problém</i>		73
3.2.2	<i>Výběr - vymezení souboru zkoumaného v rámci výzkumu</i>		74
3.2.3	<i>Metody získávání dat</i>		76
3.2.3.1	<i>Procedurální aspekty</i>		76
3.2.3.2	<i>Posouzení validity výzkumu</i>		77
4.	Výsledky		79
4.1.	<i>Analýza dat</i>		79
4.1.1	<i>Teoretické vymezení jednotlivých etap interpretace dat</i>		79
4.1.2	<i>Typologie metod analýzy kvalitativních dat</i>		79
4.1.3	<i>Analýza informací zjištěných výzkumnými technikami</i>		80

4.1.4	<i>Provedení závěrů v případech modifikace teorií, návrh implikace pro praxi</i>		115
4.2	<i>Časový plán výzkumu</i>		123
5.	Diskuze		124
6.	Závěr		138
7.	Klíčová slova		141
8.	Seznam použitých zdrojů		142

Úvod

Lidská společnost je integrální součástí přírody. Z tohoto titulu je nedílným účastníkem všech přírodních procesů, jak pozitivních, tak i negativních. Přírodní rámec života lidí přináší nutnost respektovat a akceptovat všeobecné zákonitosti životního prostředí. Znamená to, že lidé kromě podmínek k životu sdílejí i všechna ohrožení daná jejich příslušností k zemskému a vesmírnému prostoru. K tomuto vymezení přistupují i rizika vyplývající z vlastní činnosti lidí a z jejich vzájemných vztahů.

Výsledkem takového nastavení je rozsáhlá řada rozmanitých druhů ohrožení, která lidstvo podstupuje a je nuceno snášet. Nejde pouze o celek, velké nebo malé skupiny lidí, nýbrž i o samotné jedince. Realitou je stav, kdy každý člověk v průběhu svého života prochází krizovými situacemi, jež mu hrozí závažnými následky pro jeho život, zdraví a majetek.

Důsledkem případného postižení mimořádnou událostí jsou záporné vlivy a následky, které každého z nás případně postihnou. Jejich úspěšné zvládnutí je hlavním tématem této diplomové práce. Součástí demonstrované mimořádné situace je faktické ovlivnění či narušení psychiky. Schopnost úspěšně zvládnout takové vyhocené situace je důležitou obrannou reakcí organismu.

Smyslem práce je popis a analýza hrozících rizik, zkoumání připravenosti obyvatelstva zvládat stresové podněty vyvolané mimořádnou událostí, posouzení institucionální kompetence společnosti zvládnout takové stavy, poskytovat pomoc postiženým a odstraňovat vzniklé škodlivé následky. Zvláštním předmětem zájmu jsou reakce obyvatelstva na psychický nátlak, posttraumatické krizové stavy, krizové intervence, možnosti přípravy obyvatel a rovněž i příslušníků základních složek Integrovaného záchranného systému na mimořádné události a hledání možností pro zlepšení situace.

Součástí myšlenkových úvah práce je i teorie krizí a katastrof spolu se zkoumáním problematiky moderní bezpečnosti. Zajímavým se jeví i poznání o tom, že některé tragické prožitky jsou iniciací tzv. posttraumatického rozvoje motivujícího změny způsobů chování a změnu osobnosti postiženého. Schématem takové konstrukce může být sebereflexe či pokora generovaná vlastním utrpením nebo reflex vyhnout se recidivě špatné zkušenosti důslednou prevencí a respektováním všech dostupných ochranných mechanismů.

Prověření systému poskytování rychlé, účinné, dostatečné a dostupné pomoci obětem mimořádných událostí je hlavním důvodem volby předmětného tématu. Práce by měla přispět k optimalizaci takových postupů a k vyjádření přesvědčení, že společným úsilím lze důstojně překonat i závažné následky kritických situací.

1. Popis současného stavu

1.1 Hrozby a rizika lidské společnosti

Analýzou globálních, teritoriálních i lokálních sociálních procesů lze jednoznačně doložit, že historická i aktuální realita fungování lidské společnosti generuje významná nebezpečí a rizika pro materiální existenci, zdraví a životy lidí. Hmotné podmínky, zdravotní stav i vlastní život lidí jsou více či méně ohroženy po celou dobu životního cyklu každého jedince. Harmonie a úspěchy lidské společnosti jsou cyklicky konfrontovány s konflikty, tragédiemi a rozkladem. Lze konstatovat, že integrální součástí sociálního úspěchu a rozvoje jsou i přírodní či lidmi vyvolané sociální události jako katastrofa, kolize, neštěstí, smrt. Jde o jednotu protichůdného, o soulad protikladů, o polemiku vytvářející harmonii cestou disharmonie.

Na základě uvedených skutečností je nutné akceptovat závěr, že tzv. krizové a traumatizující události jsou skutečnou a pouze do jisté míry ovlivnitelnou a vyhnutelnou součástí lidského života. Autority uvádějí, že neštěstí a katastrofy „*tvoří polaritu ke struktuře a řádu světa*“.¹ Odborníci staví krizové události do kontrastu s našimi pomyslnými jistotami, standardy a stereotypy, s naším zjednodušeným a schematickým chápáním ideálního a pozitivního světa vnímaného v dobré víře snesitelného minima rizik populačního celku, sociálních skupin i jednotlivců. Značné množství lidí je ve vysoké četnosti s neúprosnou statistickou jistotou konfrontováno s celkově nešťastnými událostmi jejich života, krizovými ději, přírodními i výrobními katastrofami, válečnými stavy, kriminálními aktivitami, rozmanitými nehodami, nemocemi a tragédiemi.²

Popisovaná děsivá vize spočívá ve scénáři destrukce sdílených jistot. Citovaní autoři říkají, že se ztrácí deklarovaný řád společenství a že se rozpadá struktura

¹ KOHOUTEK, T., ŠPOK, D., ČERMÁK, I. Neštěstí, krizové události, katastrofy a jedinec. In: *Psychologie katastrofické události*. Praha: Academia, 2009. s. 18. ISBN 978-80-200-1816-8.

² HAUSMANN, C. *Handbuch Notfallpsychologie und Traumabewältigung*. Wien: Facultas, 2005. 464 p. ISBN 3-85076-731-0.

garantovaných sociálních konstrukcí. Konstatují, že v konfrontaci s neštěstím lidé ztrácejí svoji orientaci, předvídatelnost, srozumitelnost i přátelskost okolního světa i lidí v něm žijících. Tváří v tvář katastrofě se lidé ocitají uprostřed materiálního, sociálního a psychického chaosu, v konfrontaci se smrtí, zmarem, devastací, v kontaktu s lidským utrpením. Na podstatu takových traumat nemá přílišný vliv, zda se jedná o individuální (v osobním či rodinném životě) či hromadnou (v sociální skupině či územní lokalitě) negativní událost.

1.1.1 Vliv konfliktů na život lidí

Společenský život přináší konflikty. Konflikty hrozí účastníkům ztrátou či škodou. Konflikt je pro každý subjekt rizikem, oběť je ohrožena poškozením nebo jinou újmu. Konflikt můžeme vnímat sociálně – interpersonálně podle jeho účastníků nebo věcně – jako kolizi hrozící ztrátou majetkových hodnot, abstraktním poškozením práv nebo zdravotním excesem. Slovo konflikt („conflictus“) je latinského původu a znamená srážku. Konflikt je vnímán buď jako přirozená a nutná součást života,³ na druhou stranu je chápán jako škodlivý jev a příznak defektního fungování společnosti, což je praktické a uznatelné pro zvolené téma diplomové práce.⁴ V sociologii je konflikt „*střetem o hodnoty a nároky na nedostatkové postavení, moc a zdroje, při němž je cílem protivníků neutralizovat, poškodit či eliminovat své konkurenty*“⁵ Vnímání konfliktu jako politologické události říká, že: „*Konflikt se pojí nejenom s fyzickou interakcí, ale i s jakoukoli formou neshody ohledně cílů ...*“.⁶ Filosofické vyjádření konfliktu zní: „*každé nápadné, eventuálně násilné střetnutí protikladných sil nebo tendencí, které se snaží uplatňovat svou nadvládu v těžce oblasti*“.⁷ Jiné filosofické vyjádření konfliktu je, že se jedná o: „*rozpor mezi dvěma systémy afektivních tendencí či mezi sociokulturními požadavky*“.⁸ V psychologii se konflikt chápe jako „*střet nebo nutnost volby mezi nejméně dvěma tendencemi chování*“⁹ Konflikt lze také manifestovat jako „*neshodu*

³ ČERMÁK, V. *Otázka demokracie*. Praha: Academia, 1993. 370 s. ISBN 80-200-0460-2.

⁴ PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.

⁵ COSER, L. A. *The Functions of Social Conflict*. New York: Free Press, 1956. 188 p.

⁶ BEALEY, F. W. *The Blackwell Dictionary of Political Science*. Oxford: Blackwell Publishers, 1999. p. 79. ISBN 0-631-20695-7.

⁷ DUROZOI, G., ROUSSEL, A. *Filozofický slovník*. Praha: EWA Edition, 1994. 352 s. ISBN 80-85764-07-5.

⁸ BLECHA, I. a kol. *Filozofický slovník*. Olomouc: FIN, 1995. 479 s.

⁹ Kolektiv autorů *Encyklopedie Diderot*. Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích. Praha:

ohledně preferovaných výsledků panujících v situaci vyjednávání“.¹⁰ Jiné vyjádření konfliktu zní: „jako stav konkurence, při němž si jeho strany uvědomují neslučitelnost případných budoucích postojů a kdy každá ze stran chce zaujmout takovou pozici, jež je neslučitelná s přáním strany protivné“.¹¹ Také lze tvrdit, že konflikt se vztahuje k situaci, kdy se určitá skupina lidí angažuje ve vědomém odporu proti skupině, popř. skupinám jiným, protože usilují o cíle, jež se pro první skupinu jeví jako neslučitelné.¹² Konflikt je tedy střet aktérů usilujících o uplatnění svých zájmů. Strany situaci vnímají tak, že zisk jedné strany znamená ztrátu strany druhé.¹³

Všechna výše uváděná vymezení konfliktu jsou podle názoru autorky analogicky použitelná pro kritické životní situace, kdy se lidé dostávají do stavu ohrožení a musí řešit zásadní devastační problémy s tím spojené. Každý konflikt nutně vykazuje a) účast aktérů; b) oblast střetu, což je vlastní náplň konfliktu; c) jednání, jež má podobu opatření a kroků realizovaných stranami konfliktu a d) psychickou složku permanentního stavu napětí a nedůvěry.¹⁴

1.1.2 Význam hrozeb a rizik pro civilizaci

Situace hrozby znamená blízkost něčeho zlého, blížící se nebezpečí. Může také představovat výhrůžku, pohrůžku, nátlak, výstrahu. Stav rizika pak představuje nebezpečí nezdaru, možnost škody, ztráty, zranění, úmrtí nebo jiných škodlivých následků. Jde tedy o pravděpodobnost události, která je v rozporu se zavedenou praxí a očekáváním. Ohrožení je synonymem rizika, jde o vyšší stádium rizika. Riziko je možné nebezpečí, že věci neproběhnou očekávaným způsobem a také označením jevů, které jsou spojeny s takovým nebezpečím. Rizika tragédií mají rozdílnou míru pravděpodobnosti výskytu a rovněž různou dobu, kterou musí překonat od aktivace k

Nakladatelský dům OP Diderot, 1997. ISBN 80-85841-17-7.

¹⁰ GOLDSTEIN, J. S. *International Relations*. the 4th ed. New York: Longman, 2001. p. 197. ISBN 0321070615.

¹¹ BOULDING, K. E. *Conflict and Defense: A General Theory*. New York : Harper Torch books, 1963. p. 5.

¹² DOUGHERTY, J. E., PFALTZGRAFF Jr., R. L. *Contending Theories of International Relations: a comprehensive survey*. New York: Longman, 2001. p. 189. ISBN 0-321-04831-8.

¹³ PŠEJA, P. *Konflikt*. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 50-52. ISBN 80-210-3037-2.

¹⁴ HOLST, K. J. *International Politics: A Framework for Analysis*. the 4th ed. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1983. 478 p. ISBN 0134733223.

přerodu v ohrožení.¹⁵

Katastrofická rizika jsou jevy a procesy, které negativně působí na přírodu, společnost, skupiny lidí a jednotlivce. Hrozby fakticky ohrožují konkrétní hodnoty. Mohou být na lidech nezávislé. Takové hrozby jsou především přírodní katastrofy. Označujeme je jako neintencionální, stochastické. Jiného původu jsou hrozby zamýšlené či způsobené činitelem nadaným vůlí a úmyslem. Mluvíme o hrozbách intencionálních, o hrozbách plánovaných, připravovaných a prováděných lidmi, organizacemi, státy. To proto, že lidské vědomí je intencionální, tj. vždy zaměřené na nějaký předmět či stav věcí. Pokud dovedeme průběh procesu předvídat, říkáme, že je zákonitý; v opačném případě že je nahodilý (stochastický). Řečeno jinými slovy: náhodné (stochastické) procesy jsou takové, kde dokážeme další vývoj předvídat jen s určitou pravděpodobností. Ve skutečnosti jsou reálné procesy vždy do jisté míry stochastické, protože jejich podmínky se nahodile a nepředvídatelně mění.

Riziko „je pravděpodobnost, že dojde ke škodlivé události (*harm*), ztrátě (*loss*), jež postihne určité cíle.“¹⁶ Pojem rizika je ostatně také zcela běžnou výbavou v ekonomických disciplínách. „Riziko je spojeno s pojmem nákladů, a je pravděpodobností nepříznivého výsledku oproti takovému, jež si přejeme. Protože riziko si nepřejeme, vyžaduje po nás kompenzaci, jež je činí akceptovatelným. To znamená náklady.“¹⁷ Riziko je odvoditelné. Je závisle proměnnou a dá se určit nebo odhadnout tzv. analýzou rizik. Riziko je reakcí na hrozbu, též na stav naší připravenosti (zranitelnosti) a je spojeno s rozhodováním, s lidskou činností. Hrozeb se obáváme, rizika z nich plynoucí jednak poměřujeme, jednak je podstupujeme.¹⁸

Subjekty vnímají hrozby ohrožující jejich referenční objekty bezpečnosti a v konkrétním procesu kroků na ně reagují. Bezpečnostní problémy tak jsou institucionalizovány, tzv. „sekuritizovány“. V první úrovni jsou vytvářeny instituce systémově určené ke zvládnutí předvídaných neštěstí, katastrof, stavů nouze,

¹⁵ JANDA, J. a kol. *Bezpečnostní politika České republiky. Závěrečná zpráva z výzkumného projektu*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996. s. 82-86. ISBN 80-85964-23-6.

¹⁶ VAUGHAN, E. J. *Risk Management*. New York: John Wiley & Sons, 1997. p. 8. ISBN 0-471-10759-X.

¹⁷ QUADE, E. S., CARTER, G. M.: *Analysis for Public Decisions*. the 3rd ed. New York: North-Holland, 1989. 409 p. ISBN 0444014713.

¹⁸ ZEMAN, P. Hrozba a riziko. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 53-59. ISBN 80-210-3037-2.

mimořádných událostí atd. Jde především o složky Integrovaného záchranného systému. S tím souvisí příprava preventivních a preventivně kontrolních opatření, tvorby pohotovostních rezerv, příprava krizových (nouzových) plánů, funkce různých permanentních operačních středisek a činnosti obdobné; jde vlastně o vytváření protiopatření nejrůznějších druhů a úrovní. Jako metodologický postup se volí tzv. princip předběžné opatrnosti (počítající s nejhorsími myslitelnými důsledky), který je korigován principem arbitrárního určení mezí přijatých opatření (což je druh politického rozhodnutí).¹⁹

Hodnoty ve společnosti jsou zájmy materiální i nemateriální povahy. Takové substance jsou v životě zranitelné. Podstatné je, že zranitelnost lze snížit, omezit a eliminovat protiopatřeními. Platí, že čím závažnější hrozba, čím větší zranitelnost, čím významnější hodnota, tím je riziko vyšší. Rovněž tak je pravdou, že čím důkladnější je protiopatření, tím nižší je riziko.²⁰

1.1.3 Krize jako stav ohrožení přírody a lidské organizace

Slovo krize bývá synonymicky spjato s významy pojmů katastrofa, zhoršení, komplikace, obrat, zlom, potíže, tíseň, nesnáz, neštěstí, obtížná situace, nouze, nepřízeň, konflikt, napětí, panika. Historický úzus slova krize obecně odkazuje ke dvěma kontextům, kterými jsou a) bod obratu (převážně v medicíně, kde krize označuje rozhodující stadium v průběhu nemoci, končící uzdravením, nebo smrtí nebo b) situace vážného narušení fungování určitého systému či jeho části, spojená s potřebou časově a systémově adekvátního rozhodnutí a řešení. Jde o stav oslabení regulativních mechanismů, který je vnímán jako ohrožení existence systému.²¹

K postupu práce se úzce váže myšlenka, že funkcionální analýzy krize vycházejí z významu normativních tlaků a hodnotového konsenzu pro zabránění společenským otřesům a krizím; interpretativní analýzy se zabývají zkoumáním komunikačních

¹⁹ ZEMAN, P. Hrozba a riziko. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 57. ISBN 80-210-3037-2.

²⁰ ZEMAN, P. Důležité pojmy analýzy rizik a rovnice rizika. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 60-66. ISBN 80-210-3037-2.

²¹ PECHAR, J. *Pojem krize v dnešním myšlení*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1992. 149 s. ISBN 80-7007-034-X.

procesů, popř. bariér a deformací komunikačních toků zvyšujících riziko výskytu krizových situací a prověřují možnosti a vlastnosti racionálního dialogu jako nástroje řešení krize.²²

Existují konceptuální (substantivní) a procedurální definice pojmu krize. Konceptuální pojetí se snaží vystihnout strukturu pojmu krize či krizového potenciálu určité situace a pokouší se kategorizovat extenzi tohoto pojmu (tj. rozsah pojmu, souhrn všech věcí, jež pod tento pojem spadají; např. extenze pojmu „dopravní nehoda“ je souhrn všech možných dopravních nehod). Jde o definování rozlišitelných fází eskalace krize od zanedbatelné konfrontace po úplnou katastrofu.²³

Procedurální pojetí zdůrazňuje generickou charakteristiku situace (ekvivalenty či kopie typových situací v konkrétních podmínkách jednotlivých případů). Procedurální definice identifikují elementy, které se mohou vyskytnout v každém typu krize. Jde o sumarizaci všeobecných dimenzí krize. Při řešení krize platí následující zásady: 1. krize je zlomový bod narušující posloupnost jednotlivých událostí, 2. krize je situace, která u postižených vyvolává potřebu reakce, 3. krize ohrožuje cíle těch, kteří jsou jí zasaženi, 4. důsledky krize formují budoucnost zainteresovaných, 5. krize je konvergence (souběh) událostí, která má za následek jejich nové uspořádání, 6. krize produkuje nejistotu v evaluaci (hodnocení) situace a ve formulaci alternativ řešení, 7. krize redukuje možnost kontroly nad událostmi a jejich důsledky, 8. krize je situace, v níž informace dostupné lidem zainteresovaným na jejím řešení jsou mimořádně neadekvátní, 9. krize zvyšuje časový tlak na zainteresované, 10. krize se vyznačuje změnami ve vztazích mezi participanty, 11. krize eskaluje napětí.²⁴

Pro diplomovou práci je zásadní, že sociálně-psychologické deskripce fenoménu krize akcentují zpravidla tyto rysy: 1. krizová situace je spíše akutní než chronická, ačkoli doba jejího trvání je obvykle nespecifikována, 2. krize často vyvolává patologické jednání a neadekvátní reakce, 3. krize ohrožuje cíle a zájmy lidí, jichž se dotýká, 4. prožitek krize může být relativní – co je jako krize vnímáno jednou skupinou, nemusí být krizí pro druhé, 5. krize způsobuje napětí organismu, vyvolává psychické napětí a stres,

²² HABERMAS, J. *Theorie des kommunikativen Handelns. Bd. 2, Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1997. 640 s. ISBN 3-518-28775-3.

²³ KAHN H. *On Escalation: Metaphors and Scenarios*. New York: Frederick A. Praeger, Publishers, 1965. 308 p.

²⁴ WIENER, A. J., KAHN, H.: *Crisis and Arms Control*. New York: Hudson Institute, 1962. 415 pp.

6. krize je následována obnovením ekvilibria (obecná tendence člověka obnovovat vnitřní duševní a osobnostní rovnováhu), založeného na nové konfiguraci vztahů.²⁵

V krizi mohou být patrné jak viditelné morfologické (morfologie se zabývá vnější stavbou, zkoumá tvary) symptomy (např. v medicíně), tak naopak i relativní nenápadnost jejích projevů. Je to i tím, že funkce jevu může být krizí zasažena a jeho struktura může zůstat nedotčena. Krize může být (jak je uvedeno výše) latentní či postupná. Krize může také v ideálním případě ustoupit, aniž by zanechala viditelnou a trvalou změnu. Všechny systémové krize nelze v žádném případě považovat za dysfunkce, zvláště když jsou doprovázeny kroky vedoucími k eliminaci zranitelnosti systému a redukcím rizik. Např. optikou tzv. konfliktologického paradigmatu (paradigmaty rozumíme souhrny předpokladů, na kterých jsou založeny teorie) v sociálních vědách se na krize nahlíží jako na eufunkce: po odeznění krizové situace dochází k ustavení konciznějších (věcnějších, koncentrovanějších) a konsolidovanějších vztahů, které jsou proti opakování krize více imunní a krize tak sehraává pozitivní roli pro stabilitu a integritu daného systému. Krize vždy představuje vyvíjející se situaci, kterou je třeba pojímat jako přechodnou: krizový stav následuje po stavu, jenž je považován za relativně normální. Krize může eskalovat v katastrofu nebo může být zvládnuta výběrem správných alternativ řešení, přičemž po svém skončení zanechává následky, které se mohou svým významem a povahou značně odlišovat. „*Krize je situace vážného, ale ne vždy transparentního narušení fungování určitého systému či jeho části, spojená s potřebou časově a systémově adekvátního rozhodnutí a řešení.*“²⁶

1.1.4 Analýza krizových situací

Průběh krize může eskalovat do krizové situace, kdy dochází k rozhodujícímu zvratu událostí či ke změně stavu považovaného za standardní; do situace vážného narušení fungování určitého systému či jeho části, spojené s potřebou časově a systémově adekvátního rozhodnutí a řešení; do situace, v níž jsou primárně ohroženy

²⁵ KLENER, P. a kol. Krize. In: *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1998. s. 541-543. ISBN 80-7184-164-1.

²⁶ HLAVÁČ, I. Krize. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 67-70. ISBN 80-210-3037-2.

cenné a chráněné hodnoty, zájmy či statky.²⁷

Definice krizových situací zpravidla zdůrazňují přítomnost tří doprovodných jevů: hrozby, časové tísně a momentu překvapení. Krizová situace spočívá v kombinaci všech tří vlastností: 1. silného ohrožení chráněných hodnot či strategických zájmů (státu, organizace, individua), 2. časové tísně doprovázející nežádoucí situace, které vyžadují rychlá řešení, 3. momentu překvapení, který vychází ze zranitelnosti určité oblasti a bývá způsoben nedostatečným posouzením rizik a neadekvátní připraveností na výskyt krizové situace v dané oblasti.²⁸

Krizová situace se může vyskytnout i ve velmi stabilním systému. Ten ji obvykle překoná bez větších následků pro vlastní integritu. Labilní systémy však mohou být výskytem krizové situace narušeny nejen ve své funkci, ale i v samotné struktuře, což může vyústit v kolaps a zhroucení mechanismu. Krizová situace testuje stabilitu modelu a klade vysoké nároky na úroveň vedení a rozhodování, neboť její přítomnost v důležitých společenských subsystémech či životech lidí může ve velmi krátkém časovém rozpětí snížit kvalitu života občanů a značně zúžit rozsah rozhodování vládě, zainteresovaným institucím či jedincům.²⁹

Krizové situace jsou popisovány jako situace, v nichž je nutné činit rozhodnutí. Definice krize jako situace pro rozhodování zahrnuje: 1. identifikaci původu situace vzhledem k povaze prostředí, v němž se situace vyskytla, 2. množství času pro rozhodnutí, 3. posouzení relevance hodnot, které jsou v ohrožení, 4. nalezení řešení a jeho implementace.³⁰

Specifickou kategorií spojenou s krizovou situací představuje disponibilní čas pro rozhodnutí. Psychologické zkušenosti ukazují, že co je krátkým časovým úsekem pro jeden typ krize, může být pro jiný typ časem dostačujícím či případně dlouhým. Komplexita úkolů konfrontující osoby, které rozhodují, vyžaduje rozdílně dlouhé časové úseky pro identifikaci, zkoumání, selekci a následnou realizaci alternativ řešení. Čas pro

²⁷ PECHAR, J. *Pojem krize v dnešním myšlení*. Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1992. 149 s. ISBN 80-7007-034-X.

²⁸ SILLS, D. L. *Crisis*. International Encyclopedia of the Social Sciences. New York: The Macmillan Company & Free Press, 1968. p. 510—514.

²⁹ LUHMANN, N. *Soziologie des Risikos*. Berlin und New York: de Gruyter, 1991. 252 p.

³⁰ ROBINSON, J. A., SNYDER, R. C. Decision-making in International Politics. In: Kelman, H. C. *International Behavior: A Social-psychological Analysis*. New York: Holt, Rinehart. & Winston, 1965, p. 435-463.

rozhodování nemusí být shodný s běžně prožívaným časem. Čas má v různých typech krizových situací rozdílnou relevanci a odlišné konsekvence pro nabízející se řešení situace. V potaz je také třeba vzít odlišnosti v kognitivní kapacitě (schopnosti vnímat vnější svět a vytvářet modely chování za účelem zvládnutí situace), kompetencích a stylech rozhodování odpovědných osob: někteří potřebují krátký čas pro rozhodnutí, k němuž jiní vyžadují časový úsek dlouhý. Osoby odpovědné za rozhodování se obecně odlišují ve schopnosti reflexe a volby adekvátního řešení krizové situace, proto výběr lidí pověřených krizovým řízením musí klást vysoké nároky na jejich manažerské, analytické i osobnostní kvality. V krizové situaci vzrůstá tendence k zastávání krajně odlišných názorů při vyhledávání příčin krize, stejně jako radikálních postojů k řešení situace, což ohrožuje kvalitu rozhodnutí. Čas, který je k dispozici pro nalezení řešení krizové situace, tedy není nic absolutního: je vždy v relaci ke komplexnosti krizové situace, ke komplikovanosti možného nalezení vhodného řešení situace, ke kompetenci a počtu rozhodujících.³¹

Lze učinit závěr, že „*Krizová situace je stav vážného narušení fungování určitého systému či jeho části, spojený s potřebou časově a systémově adekvátního rozhodnutí a řešení. Krizová situace je mimořádná událost, při níž jsou ohroženy cenné a chráněné hodnoty, zájmy či statky státu a jeho občanů a při které hrozící nebezpečí nelze odvrátit nebo způsobené škody odstranit běžnou činností správních úřadů, orgánů územní samosprávy, ozbrojených sil, záchranných sborů, havarijních a jiných služeb.*“³²

1.1.5 Krizové řízení jako nástroj kontroly krizových situací

V této souvislosti se jeví jako nezbytně nutné rozvíjet krizové řízení, jež je bezpečnostní disciplínou zabývající se analýzou, plánováním, organizací, kontrolou a řízením aplikovaných opatření, vedoucích k eliminaci krizových situací a ke zmírnění škodlivých následků s nimi spojených. Krizové řízení jako strategická, koncepční a praktická příprava na možný vznik krizové situace může být v obecné rovině součástí jakéhokoli řízení (managementu) určité oblasti lidské činnosti. Každá organizační

³¹ ROSENAU, J. N.; HERMANN, Ch. F. *International Politics and Foreign Policy*. New York: Free press, 1969. 740 p.

³² HLAVÁČ, I. Krizová situace. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 71-73. ISBN 80-210-3037-2.

struktura, ať už v rámci podnikového managementu či správního nebo státního úřadu, musí mít připraveny základní strategie, opatření a postupy reagování na potenciální výskyt krizové situace. Stejně platí i o přípravě postupu jednotlivců v době krizových situací. Kvalitní krizové řízení umožňuje včas odhalovat zranitelnost bezpečnostních opatření a eliminovat rizika, předcházet krizím, či aspoň zmírňovat jejich škodlivé následky. Fungující krizové řízení, nabízející komplexní a koncentrované série postupů pro řešení krizových situací, významným způsobem redukuje možnosti improvizace, a tím i živelnost a neefektivnost zvoleného řešení. Krizové plánování je možné z hlediska předmětu zájmu rozdělit na obranné plánování (otázky vnější bezpečnosti státu v gesci Ministerstva obrany), ochranu zákonnosti a veřejného pořádku (problémy vnitřní bezpečnosti státu v gesci Ministerstva vnitra), záchranné a likvidační práce vykonávané v důsledku živelných pohrom, průmyslových havárií nebo nehod (Integrovaný záchranný systém v gesci Ministerstva vnitra) a ochranu ekonomických zájmů státu (převážně v působnosti ekonomických resortů).^{33,34,35,36,37}

1.1.6 Příčiny, průběh a důsledky katastrof

Podle zákona o krizovém řízení (krizový zákon)³⁸ je krizovou situací mimořádná událost, při níž je vyhlášen stav nebezpečí nebo nouzový stav nebo stav ohrožení státu (dále jen "krizové stavy"). Charakteristikou krizové situace je, že hrozící nebezpečí nelze odvrátit a rovněž tak ani způsobené škody nelze odstranit standardní běžnou činností orgánů veřejné moci, ozbrojených sil a bezpečnostních sborů, záchranných sborů, havarijních a jiných služeb, právnických a fyzických osob.

Obecně lze konstatovat, že příroda i lidé jsou aktuálně vystaveni extrémně vysoké míře ohrožení a nebezpečí. Konkrétně je možné uvést výčet živelných katastrof, průmyslových havárií, sociálních, náboženských a etnických konfliktů, terorismus,

³³ HLAVÁČ, I. Krize. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 74-75. ISBN 80-210-3037-2.

³⁴ Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů v platném znění.

³⁵ Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů v platném znění.

³⁶ Zákon č. 241/2000 Sb., o hospodářských opatřeních pro krizové stavy a o změně některých souvisejících zákonů v platném znění.

³⁷ Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany ČR v platném znění.

³⁸ § 2 písm. b) zák. č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon).

kriminalitu, rizika výroby, výzkumu a jeho aplikací. Na sociální rozměr společnosti je neoddělitelně napojen ekonomický prvek, který zajišťuje uspokojování materiálových požadavků života. Jedna z ekonomických vizí uvádí, že blahobyt národa závisí na jeho schopnosti úspěšně se zapojit do mezinárodní ekonomické soutěže, což vyžaduje být v popředí vývoje a komercializace nových technologií, udržovat kapacity výroby a zajišťovat trh produktů vědeckého vývoje.³⁹

Dynamicky se rozvíjející výrobní základna, narůstající početnost populace, historické poznání hodnoty lidského zdraví a života jsou spolu s objektivní nutností chránit životní prostředí výchozím elementem konstrukce modelu, který chrání společnost před devastujícími krizovými situacemi. Zdroji ohrožujícími lidské zdraví, životy, hmotné a kulturní hodnoty a životní prostředí jsou události narušující společenské, technologické a přírodní systémy. Působení negativních vlivů vyvolává ve výše uvedených systémech živelní pohromy, průmyslové havárie a další mimořádné události. Mimořádné události mají rozdílný rozsah následků. Vznikají nejen v zásadních měřítcích, ale i v lokálním rozměru při běžném životě obyvatel (např. požáry, dopravní nehody, úrazy aj.).^{40,41}

Všechny lidské aktivity, stejně tak jako vnější prostředí, ve kterém se tyto činnosti uskutečňují, jsou vnímány jako možný zdroj krizových jevů. Takové tvrzení vychází ze všeobecné teorie systémů, teorie rizik a vědomostí o vývoji přírody a lidské společnosti. Mimořádné události a krizové stavy provázejí lidstvo neustále, jsou neodmyslitelnou součástí lidského života. Přírodní, sociální, politické, vojenské, ekonomické a technologické prostředí je zdrojem krizových jevů. Krize a krizové situace působí v konkrétním prostředí a na konkrétní subjekt.⁴² Mimořádné události mohou být způsobeny jednak přírodními a jednak civilizačními vlivy. Civilizační vlivy

³⁹ FRIEDBERG, A. L. The Changing Relationship between Economics and National Security. *Political Science Quarterly*, 1991, vol. 106, no. 2, pp. 275. ISSN 0032-3195.

⁴⁰ KUČERA, M. Principy fungování Integrovaného záchranného systému České republiky. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 2. časť*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 396. ISBN 978-80-554-0016-7.

⁴¹ REKTOŘÍK, J. a kol. *Krizový management ve veřejné správě. Teorie a praxe*. Praha: Ekopress, 2004. s. 105. ISBN 80-86119-83-1.

⁴² FERENČÍKOVÁ, A. a kol. Kritická infrastruktúra a jej postavenie v EU. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 1. časť*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 154. ISBN 978-80-554-0016-7.

členíme na technogenní, sociální a ekonomické.⁴³

V konečném výsledku koncentrovaného společenského úsilí jde o zabezpečení ochrany obyvatelstva a majetku související s možnými způsoby ohrožení, která vyplývají z různých mimořádných událostí (krizových situací) jako jsou: povodně, rozsáhlé lesní požáry, vichřice, epidemie, různé typy havárií, narušení hrází významných vodohospodářských děl, zabezpečování vnitřního pořádku a bezpečnosti, nehody v silniční, civilní letecké a lodní přepravě, vážné teroristické útoky apod.⁴⁴

Vysvětlení takového stavu ohrožení a s ním související rozpolcenosti vědomí lidí lze hledat ve spojení dvou myšlenek. První idea spočívá ve vývojových modelech lidské společnosti, druhá je ukotvena ve vlastní podstatě přírody, rizicích lidského života a v moderní době i ve výrobních a distribučních postupech. Nemůže být předmětem sporu, že součástí přírody jsou i kumulace nepříznivých okolností přinášející katastrofické děje devastující lidskou populaci a přírodní rovnováhu. Rovněž tak je všeobecně známo, že lidská populace je zatížena řadou závažných onemocnění a genetických vad postihujících jedince a v případě pandemického výskytu onemocnění i celé komunity a zeměpisné oblasti. Rizika moderní těžby surovin, průmyslové výroby, distribuce a skladování produktů jsou také notoricky známá.

K první - sociální oblasti lze uvést, že spolu s rozvojem báze hmotných statků lidí graduje i složitost související nadstavby a jí korespondujících vztahů. Rozvoj lidské společnosti přináší mimo vši pochybnost i komplexní nárůst složitosti všech systémů provozovaných společenstvím, stále rostoucí komplikovanost vztahů i technologií generuje i daleko větší četnost společenských konfliktů než tomu bylo dříve. Tento postulát je mnohdy příčinou nepochopení dramatizujících a vyhrocujících se společenských poměrů. Z takové dezorientace lze dovozovat chaos v myšlení lidí a případné vyvolané depresivně pasivní a rezignační či naopak militantně agresivní postoje individuí a komunitních sdružení s významnou měrou negativní zpětné vazby do vzájemných mezilidských vztahů. Znovu se potvrzuje, že: „*S rozvojem lidské společnosti, s úspěšností její výrobní a obchodní činnosti roste i složitost společenských*

⁴³ ŠENOVSKÝ, M., ADAMEC, V. *Právní rámec krizového managementu*. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství, 2007. s. 4. ISBN 80-86634-67-1.

⁴⁴ HORÁK, R. Trendy ochrany obyvatelstva v EU. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 1. časť*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 240. ISBN 978-80-554-0016-7.

vztahů, vzniká velmi častý a hluboký dojem nepřehlednosti, chaosu a anarchie, graduje deprivace neúspěšných a postižených s rizikem extrémní a společensky nežádoucí reakce.⁴⁵

Všeobecně se uznává, že střetávání sociálních potřeb a zájmů – sociální napětí je vlastní všem vývojovým etapám lidské společnosti. Je přirozeným, nutným, pouze stěží eliminovatelným projevem podstaty pospolitosti lidí. Lidé mají výraznou a nezaměnitelnou individualitu. Při uspokojování svých životních potřeb, při zajišťování své reprodukce se dostávají do konfliktů nejen s přírodou a bytím, které je všeobecně obklopuje a ovlivňuje, ale i mezi sebou navzájem. Lidé se v průběhu let, desetiletí, staletí a tisíciletí postupně sžívali s okolní přírodou, učili se ji využívat a později ovládat a paradoxně i ničit⁴⁶

Ke druhému – přírodnímu důvodu civilizačních krizí a katastrof lze dodat, že většina rizik a ohrožení této kategorie jsou živelné povahy. Vznikají a působí více či méně nezávisle na lidském vědomí a jednání. Do této kategorie patří zejména živelní pohromy (zemětřesení, povodně, požáry), průmyslové havárie a závažné dopravní nehody spojené se značným rozsahem destrukce objektů, únikem škodlivých látek a zamořením životního prostředí, dále pak hromadné epidemie osob i zvířat. Ve všech apokalyptických souvislostech je stále více zdůrazňován globalizační rozměr problémů.⁴⁷

Rizika výskytu přírodních katastrof úzce souvisejí i s environmentální bezpečností.⁴⁸ Degradace životního prostředí může zásadně narušit a znehodnotit bezpečnost života lidí na světě.⁴⁹ Terénní zjištění ukazují, že zhoršování životního prostředí a jím vyvolané globální klimatické změny mají všeobecný dopad na lokální i

⁴⁵ KUČERA, M. Teorie sociálního rozdělování. In: *Sociální zabezpečení. Vybrané kapitoly*. Praha: Triton, 2009. s. 69. ISBN 978-80-7387-346-2.

⁴⁶ KUČERA, M., KUČEROVÁ, B. Globalizace a společnost. In: Kahoun, V. a kol. *Vybrané kapitoly k sociální práci - sociální práce II*. Praha: Triton, 2007. s. 260. ISBN 978-80-7387-064-5.

⁴⁷ BLAHA, J. Možná bezpečnostní rizika České republiky. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 1. časť*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 57-58. ISBN 978-80-554-0016-7.

⁴⁸ FOJTÍKOVÁ, J. *Environmentální bezpečnost – teoretický rámec*. Studie č. 3.074. Parlament České republiky. Kancelář Poslanecké sněmovny. Parlamentní institut. [online]. 2008-12 [cit. 2010-03-15] Dostupné z http://parliament.cz/czpres2009/data/env_sec_cz.pdf.

⁴⁹ BUBLAN, F. *Předmluva ke společné konferenci předsedů parlamentních výborů pro bezpečnost a vnitřní věci EU. Integrovaný záchranný systém, legální a nelegální migrace v souvislosti s environmentální bezpečností*. [online]. 2009-02-22 [cit. 2010-03-15] Dostupné z http://parliament.cz/czpres2009/data/Predmluva_CZ.pdf.

planetární přírodu. Biosféra ve svých vnějších projevech dává na srozuměnou, že je paralyzována. Je zjevné, že civilizace je, jak uvádějí znalci, „*proti jejím silám a rozmarům stále slabá a zranitelná*“.⁵⁰

Environmentální bezpečnost^{51,52} lze také vnímat jako jevy a procesy spojené s životním prostředím, které mohou negativně ovlivňovat bezpečnost obyvatelstva. V kladném slova smyslu se jedná zejména o stabilní a trvale udržitelné životní prostředí, jež zahrnuje i dostatek potravin a pitné vody. V záporném slova smyslu dále jde o životní prostředí jako zdroj specifických hrozeb vyvolaných přírodou nebo činnostmi lidí. Jmenované environmentální hrozby mohou představovat změny globálního klimatu vázané na skleníkový efekt a oslabování ozonoféry, devastace území na poušť (dezertifikace způsobená masivním spásáním plodin zvěří, kácením lesů, odběrem vody pro zavlažování), ztrátu biodiverzity spočívající ve snížení druhové rozmanitosti živých organismů, znečištění vody a vzduchu, havárie vyvolané člověkem a živelné pohromy. Ve sporech o využívání přírodních zdrojů může životní prostředí vést k ozbrojeným konfliktům mezi lidmi. S tím souvisí i celkový pokles kvality a kvantity existenčních zdrojů, nerovný přístup k nim, populační růst, migrace nebo násilné vyhánění lidí a úpadek ekonomické produkce.⁵³

Environmentální bezpečností je potom stav, kdy lidská společnost a ekologický systém na sebe navzájem působí oboustranně udržitelným způsobem, lidé mají přístup k přírodním zdrojům a existují mechanismy na zvládání krizí a konfliktů spojených s životním prostředím vyvolaných přírodními nebo společenskými procesy.⁵⁴

Katastrofa znamená zásadní změnu, zvrát k horšímu, přesněji řečeno k výrazně horšímu stavu. Jejími synonymy jsou emotivní výrazy jako neštěstí, tragédie, pohroma,

⁵⁰ LINHART, P., VALÁŠEK, J. Integrovaný záchranný systém. In: BALABÁN, M. a kol. *Kapitoly o bezpečnosti*. Praha: Karlova univerzita, Karolinum, 2007. s. 172. ISBN 978-80-246-1440-3.

⁵¹ KHOL, R. Výzvy environmentální bezpečnosti na konci 20.století. *Mezinárodní vztahy*, 1995, no. 4, s. 39-45. ISSN 0323-1844.

⁵² TOŠOVSKÁ, E. Environmentální bezpečnost. *Mezinárodní politika*, 2002, vol. 26, no. 3, s. 21-23. ISSN 0543-7962.

⁵³ HOMER-DIXON, T. Environmental Scarcity and Intergroup Conflict. In: KLARE, M. T., CHANDRANI, Y. *World Security. Challenges for a New Century*. the 3rd ed. New York: St. Martin's Press, 1998. s. 342-365. ISBN 0-312-14990-5.

⁵⁴ KHOL, R. Environmentální (ekologická) bezpečnost. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 22-23. ISBN 80-210-3037-2.

ničivá událost, apokalypsa atd. Jedná se o událost, která nastává v důsledku lidské nebo přírodní činnosti. Charakteristické je, že poškozují přírodu nebo společnost, popř. obě zmiňované kategorie současně. Jde o zápornou devastační změnu původního statusu. Vše nasvědčuje tomu, že katastrofa je zřejmě pouhým výsledkem náhodných událostí a vlivů působících ve vzájemné interakci. Doprovodným jevem je produkce negativní synergie - přidané minusové hodnoty vyjádřené v rozsahu a závažnosti následků. Kategorizace katastrof je následující. Rozlišujeme katastrofy přírodní a katastrofy vyvolané člověkem. Přírodní katastrofy jsou: kosmické povahy (hypernova, impakt mimozemského tělesa, sluneční erupce), meteorologické povahy (blizzard, bouřka, krupobití, horko, sucho, tornádo, tropická bouře a hurikán, zima), geologické povahy (sesuv, sopečná erupce, lavina, závrt, zemětřesení, tsunami), ostatní povahy (epidemie a pandemie, hladomor, povodeň, požár). Přírodní katastrofy (označované také jako živelní pohromy) mají povahu ryze přírodních procesů spojených s uvolněním značného množství energie a přesuny velkých kubatur hmoty (vody, vzduchu, půdy, sněhu atd.). Katastrofy vyvolané lidmi jsou: průmyslové povahy (ekologické, jaderné, chemické), dopravní povahy (autonehody, železniční nehody, lodní nehody, letecké nehody, kosmické nehody), násilné povahy (občanské nepokoje, teroristické útoky, války, žhářství, kriminalita), ostatní povahy (výpadky energií, výpadky komunikačních a zabezpečovacích systémů, technologické problémy a závady). Nositelem problému je lidský činitel zpravidla v aktivní vědomé roli.⁵⁵

Přírodní katastrofy jsou následkem geofyzikálních procesů v zemské kůře (litosféra), na povrchu zemském (biosféra), v mořích, jezerech a tocích (hydrosféra) nebo v ovzduší (atmosféra). Civilizační katastrofy nazývané též antropogenní vznikají jako důsledek činnosti lidí. Mají dva obvyklé scénáře způsobené buď selháním lidského faktoru nebo nedodržením bezpečnostních předpisů.⁵⁶

Aktuální odborný pohled na klasifikaci katastrof a hromadných neštěstí ve smyslu společenského vývoje se nově nese v duchu jinak pojaté klasifikace předmětných událostí. Diferenciace zahrnuje tři standardizované kategorie vnímající nové faktory lidské společnosti. 1. Klasické katastrofy přírodní a civilizační (zvláště

⁵⁵ *Katastrofa*. [online]. 2010-02-22 [cit. 2010-03-15] Dostupné z <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Katastrofa> >.

⁵⁶ ŠTĚTINA, J. a kol. *Medicína katastrof a hromadných neštěstí*. Praha: Grada, 2000. s. 8. ISBN 80-7169-688-9.

postižení velkého počtu lidí nahromaděných v limitovaném prostoru). 2. Katastrofy vyvolané lidským terorizmem (kontaminace vodních zdrojů, potravin, přírodního prostředí chemickými, bakteriologickými nebo radioaktivními látkami). 3. Katastrofy spojovací, tzv. katastrofy třetího tisíciletí (výpadky počítačových sítí, satelitních přenosů, systémů spojení a elektronického řízení civilizace (tzv. break down).⁵⁷

Katastrofou rozumíme neočekávanou událost, která je zapříčiněna přírodním živlem nebo záměrnou lidskou činností a vede k rozsáhlým a negativním sociálně ekonomickým důsledkům. „*Katastrofa je jev, který má nízkou pravděpodobnost výskytu a vysokou hodnotu důsledků.*“⁵⁸

1.2. Bezpečnostní povaha hrozeb a rizik

1.2.1 Pojem lidské bezpečnosti

S potenciálním rizikem a hrozbou pro život, zdraví, uspořádanost poměrů nebo majetek je v myslích lidí neoddělitelně spojena představa bezpečí. Výraz bezpečnost je chápán jako objektivní stav spočívající v absenci ohrožení pozitivně vnímaný jedincem nebo sociální skupinou. Bezpečnost je výsledkem vzájemného působení specifických faktorů. Zejména jde o poměr subjektivního a objektivního vnímání ohrožení, vnitřního a vnějšího charakteru ohrožení, abstraktního a konkrétního stavu ohrožení, potenciálního a reálného rizika ohrožení, konstruktivní a destruktivní povahy situace, statického nebo dynamického mechanismu děje. Pojem bezpečnost je podle pravidel logiky obsahově vymezen jako soubor protikladů stavu ohrožení. Jiné vymezení pojmu lze spatřovat ve formulaci, že se jedná o stav bezpečnosti, klidu, jistoty. Dále pak i v myšlence, že bezpečnost je psychický a právní stav, ve kterém má jednotlivec pocit jistoty, podpory od jiné osoby nebo důvěru v existující právní systém. Aktivní vyjádření výrazu lze definovat též jako odpor hrozbě. Zaměříme-li se, z pohledu analyzovaného problému, na lidskou společnost, můžeme vytvořit myšlenkovou konstrukci, podle které se lidé sdružují do organizačních celků za účelem naplnění společných cílů. Jedním z nich je nesporně i vytvoření stavu bezpečnosti pro člověka, jeho komunitu, jeho

⁵⁷ ŠTĚTINA, J. a kol. *Medicína katastrof a hromadných neštěstí*. Praha: Grada, 2000. s. 9. ISBN 80-7169-688-9.

⁵⁸ KLUČKA, J. *Financovanie dôsledkov katastrof*. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 2. časť*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 335. ISBN 978-80-554-0016-7.

společnost i pro celé lidstvo.⁵⁹

Výraz bezpečnost je běžnou součástí dnešních jazyků, jedná se o důležitý pojem bezpečnostní terminologie. Jeho latinská verze securitas pochází ze základu sine cura, tj. bez starosti. Český ekvivalent bezpečnost pochází ze základu bez péče, bez starosti, bez problému, mimo nebezpečí. Negativní obsahové vymezení spočívá v důrazu na nepřítomnost a potlačení hrozeb, nebezpečí či rizik a z nich plynoucího strachu. Pozitivní vymezení směřuje ke konstatování o bezpečnosti subjektu, k tomu, co musí být provedeno, aby se tak stalo. Rozhodující je, zda je subjekt připraven k obraně a ochraně a zda se tak chová.⁶⁰ Bezpečnost je také chápána v jednotě objektivní a subjektivní stránky, v objektivním slova smyslu jako absence hrozeb směřujících k nabytým hodnotám a chráněným zájmům, v subjektivním slova smyslu jako absence strachu z ohrožení sama sebe, svých hodnot a zájmů.^{61,62} Pojem bezpečnost také bývá vnímán 1. z pohledu hrozeb, které bezpečnost ohrožují, 2. z pohledu opatření, nástrojů či institucí, které mají bezpečnost zajišťovat a chránit a 3. z pohledu objektů, jejichž bezpečnost má být chráněna. Zdá se, že je vhodnější hovořit nikoli o garancích bezpečnosti, ale o redukci nebezpečnosti.⁶³

Bezpečnost má dva základní významy. Za prvé vnímáme bezpečnost jako obecný atribut, rozlišovací prvek, znak, kritérium, jako vlastnost nabývající hodnot ve škále od nuly až po úplnost (absolutorium). Bezpečnost tak nese určitou hodnotu či míru, jíž lze přiřadit každému jevu. Mluvíme např. o bezpečné vzdálenosti, bezpečném zdroji informací, bezpečných letových podmínkách, bezpečné teplotě, bezpečné výrobě, bezpečném výzkumu, bezpečném medicínském zákroku, bezpečné měně atd. Bezpečnost přináší stabilitu, klid, jistotu, standard, zajištěnost, bezproblémovost, kontinuitu, rozvoj apod. Za druhé vnímáme bezpečnost jako funkční sféru, oblast

⁵⁹ KORZENIOWSKI, L. F. Bezpečnosť ako predmet vedeckého skúmania. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 2. časť.* Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 345-348. ISBN 978-80-554-0016-7.

⁶⁰ ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů.* Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. 186 s. ISBN 80-210-3037-2.

⁶¹ MOLLER, B. *The Concept of security : the pros and cons of expansion and contraction.* 1st ed. Copenhagen: Copenhagen Peace Research Institute, 2000. COPRI Working Papers. No.26. ISSN 1397-0895.

⁶² LUTZ, D. S. Sicherheit/Internationale Sicherheitspolitik. In: NOHLEN, D. (Hrsg.) *Kleines Lexikon der Politik.* München: C. H. Beck, 2001. s. 445. ISBN-10 3406459587.

⁶³ GLAEBNER, G. J. Sicherheit und Freiheit. *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 2002, Band 10—11, s. 5.

aktivní činnosti, v širším významu jako cílevědomou politiku. Takový přístup popírá pasivitu a pouhá očekávání, je dynamický a akční, zahrnuje prvky čínorodých ofenzivních výkonů. V konkrétní podobě obsahuje jednotlivé a na sebe navazující procesy zajišťování a provádění bezpečnosti, postupy vědomého a koordinovaného řízení činnosti určených subjektů, tj. lidí a jejich institucí – jednotlivců, sociálních skupin, existujících organizací a státu.⁶⁴

Představa o ideální bezpečnosti je v reálném životě iluzorní. Vyčerpávající a absolutní bezpečnost v praxi fakticky neexistuje. Jde o ideální proporci, o projekci nulové hrozby, o vzorovou představu, model ideálního stavu, jemuž se lze pouze více nebo méně přiblížit. I zde se tak spojují oba významy kategorie bezpečnost. Za prvé jako stav věci, za druhé jako proces nebo činnost směřující k výsledku - bezpečnosti.⁶⁵

Pro definování pojmu bezpečnost je nutné vnímat, že její související odvrácenou stranou jsou stavy nebezpečí, rizik a hrozeb. Lze proto dojít k závěru, že bezpečnost je: „stav, kdy jsou na nejnižší možnou míru eliminovány hrozby pro objekt s jeho zájmy a tento objekt je k eliminaci stávajících i potenciálních hrozeb efektivně vybaven a ochoten při ní spolupracovat“.⁶⁶ Jiná definice říká, že bezpečnost je: „Stav, ve kterém se individua, skupiny a státy necítí ohrožené vážnými hrozbami, popř. se před nimi považují za účinně chráněné a svoji budoucnost mohou vytvářet podle vlastních představ. Stupeň bezpečnosti, popř. ohrožení závisí dalekosáhle na subjektivních pocitech, historických zkušenostech, pojetí sama sebe a poměru k okolnímu prostředí“⁶⁷ Další definice stanoví, že bezpečnost je: „Pojem pro podmínky udržení stávajícího sociálního a politického systému“⁶⁸

⁶⁴ BALABÁN, M. a kol. *Kapitoly o bezpečnosti*. Praha: Karolinum, 2007. s. 12. ISBN 978-80-246-1440-3.

⁶⁵ ROTHSCHILD, E. What is Security? *Daedalus*, Journal of the American Academy of Arts and Sciences, 1995, vol. 3, no. 124, pp. 53-98. ISSN 0011-5266.

⁶⁶ MAREŠ, M. Bezpečnost. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 17. ISBN 80-210-3037-2.

⁶⁷ BUCHBENDER, O., BUHL, H., KUJAT, H. *Wörterbuch zur Sicherheitspolitik*. 3, vollständig überarbeitete Auflage. Berlin, Bonn, Hamburg: Verlag E.S. Mittler & Sohn, 1992, s. 134. ISBN: 3813202984 / 3-8132-0298-4.

⁶⁸ STERN, C., VOGELSAND, Th., KLOSS, E., GRAFF, A. (Hrsg.): *dtv-Lexikon zur Geschichte und Politik im 20. Jahrhundert*. 3. Auflage, München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1974. s. 729.

1.2.2 Referenční objekty bezpečnosti a bezpečnostní výzkumy

Předmětem výzkumu v oblasti bezpečnosti je celá řada objektů. Pro představu lze uvést např. planetu, stát, člověka, sociální skupinu, energetiku, válku, krizi, přírodní katastrofu, ochranu obyvatelstva, ochranu hodnot, institucionální aspekty ochrany a mnohá další témata. Jejich rozsah se spolu s vnímáním zásadního významu problematiky neustále rozšiřuje. Problematiku bezpečnosti člení někteří do tří teoretických okruhů. První okruh zkoumání tvoří analytické roviny z hlediska územní úrovně - globální, regionální, subregionální, lokální, sublokální a individuální bezpečnosti. Druhý okruh zkoumání probíhá z hlediska konsenkvencních (souvislostních, důsledkových, po sobě jdoucích) úrovní v sektorech bezpečnostních problémů - vojenské, politické, ekonomické, environmentální, sociální (kulturní, národní, státní), energetické, technologické a informační bezpečnosti. Třetí okruh zkoumání se odehrává na epistemologické úrovni (teorie poznání, gnoseologie) –^{a)}obecné, ^{b)}populární, ^{c)}propagandistické (ideologické), ^{d)}intelektuální a akademické poznání a vědomí bezpečnosti⁶⁹

Taková témata je možné přiřazovat k behaviorálním bezpečnostním studiím, protože zkoumají chování člověka a sociálních institucí v krizových situacích, jinými slovy, zabývají se vztahem lidského faktoru, společenských organizací a státu v době krize.⁷⁰ Princip spočívá v nahrazení patologických modelů chování modely, které jsou pro život vhodnější, výhodnější a racionálnější. Východiskem je učení behaviorální psychoterapie, která vychází z toho, že veškeré poruchy chování jsou vlastně naučenými reakcemi. Je pouze třeba nalézt vhodnou optimalizační metodu.

V jiné souvislosti můžeme mluvit o vlastní typologii referenčních objektů, kterými jsou adresáti bezpečnosti, kterých se potřeba bezpečí přímo dotýká. Úvaha vychází z premisy, že vazba bezpečí a nebezpečí je představitelná výhradně ve vztahu od určitého subjektu nebezpečí k určitému objektu ohrožení. Žádná z hrozeb není neadresná, má konkrétní podobu. Nebezpečí pro objekt přichází ze strany subjektu hrozby – nositele ohrožení. V rámci zmiňované typologie vnímáme v úrovni přírody a

⁶⁹ LASICOVÁ, J., UŠIAK, J. Metodologické aspekty budovania vedy o bezpečnosti. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 2. časť*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 421. ISBN 978-80-554-0016-7.

⁷⁰ ANDREW, M. Civil War: Academic Research and the Policy Community. In.: *Journal of Peace Research*, 2002, vol. 39, no. 5, pp. 515-525. ISSN 0022-3433.

lidské společnosti pět základních úrovní referenčních objektů. Těmi jsou 1. globální přírodní a mezinárodní systémy (světová ekologie, globální ekonomický systém, Organizace spojených národů, Světová zdravotnická organizace atd.), 2. mezinárodní přírodní a sociální subsystémy (Evropská unie, Africká unie, Severoatlantický pakt, Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD) atd.), 3. jednotky představované teritoriálními přírodními oblastmi a národními státy a v současné době také nadnárodními korporacemi a nevládními organizacemi, které v současné krizi tradičního pojetí státu nabývají nebývalého významu a síly⁷¹, 4. prvky jednotek (podmnožiny jednotek), kterými jsou lokální přírodní oblasti a organizované skupiny uvnitř jednotek – států a korporací, rozuměj zájmové skupiny, formalizované sítě, politické strany atd.), 5. místní životní prostředí a jednotlivci jako základní nositelé organizace lidské společnosti.⁷² Je patrné, že referenční objekty se vertikálně a horizontálně nacházejí na úrovních pod státem, nad státem a paralelně s ním.⁷³ Určení množství a bližší klasifikace takových objektů je věcí autorského pohledu a akademické svobody.

Jednodušším členěním o třech úrovních je schéma, kde první úroveň je národní bezpečnost (referenčním objektem je stát, jeho obsahem je suverenity a moc), druhou úroveň je společenská bezpečnost (referenčním objektem jsou kolektivní entity, tj. společenství a skupiny, jejich náplní je identita podle náboženských, ideologických, kulturních, etnických, ekonomických, profesních a jiných kritérií), třetí úroveň je lidská bezpečnost (referenčními objekty jsou jednotlivci, jejím obsahem je přežití a blahobyť).⁷⁴

Metodika bezpečnostních výzkumů má dvě nezaměnitelné podoby. První z nich – kvantitativní analýza vychází z počtu proměnných, z měřitelných veličin, ze statistik a

⁷¹ KUČERA, M., KUČEROVÁ, B. Globalizace a společnost. In: KAHOUN, V. a kol. *Vybrané kapitoly k sociální práci - sociální práce II*. Praha: Triton, 2007. s. 260-281. ISBN 978-80-7387-064-5.

⁷² BUZAN, B., WAEVER, O., de WILDE, J. *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers, 1998. pp. 5-7. ISBN 1-55587-784-2.

⁷³ BUZAN, B. Rethinking Security after the Cold War. *Cooperation and Conflict*, 1997, vol. 32, no. 1, pp. 5-28. ISSN 0010-8367.

⁷⁴ MØLLER, B. *The Concept of Security: The Pros and Cons of Expansion and Contraction*. Paper for joint sessions of the Peace Theories Commission and the Security and Disarmament Commission at the 18th General Conference of the International Peace Research Association (IPRA) Tampere, Finland, 5-9 August 2000
COPRI Working Paper 26/2000, Copenhagen Peace Research Institute. Dostupné z
<http://www.diis.dk/graphics/COPRI_publications/COPRI_publications/publications/26_2000.doc>

empirických průzkumů. Modelujeme z nich pravděpodobnost výskytu krizí, rizik, ohrožení, simulujeme předvídatelné stavy nebezpečí. Druhá metoda – kvalitativní analýza zkoumá kauzalitu, tj. určuje příčiny a předvídá důsledky. Jde o případové studie zaměřené na problematiku krizového řízení mající behaviorální povahu (poznávací, výukovou a optimalizační). Podle kvalitativních hledisek nelze odpovědnost za bezpečnost vyjádřit pouze podle početních charakteristik rizik a krizí. Určujícím faktorem kvalitativních úvah jsou iracionální fakta, která jsou permanentně přítomna ve společnosti. Jde např. o nevyváženost (křehkost) politického života spočívající v možném ohrožení legitimacy, představitelné erozi suverenity nebo v hrozcí ztrátě identity. Dále je možné zvažovat kontextuální sociální vazby, kterými jsou zejména vlivy energetiky na politiku, vlivy kultury na bezpečnost, vlivy nezaměstnanosti na rasismus a extremismus a další, což je samozřejmě zdrojem nových hrozeb a rizik.⁷⁵

Po skončení studené války se tradiční rámec bezpečnostních studií významně rozšířil na nevojenské poměry – zejména na ekonomickou, politickou, ekologickou, sociální, kulturní, intelektuální a technickou bezpečnost. Součástí nového segmentu bezpečnostních výzkumů je komplexní analýza hrozeb a rizik mimo vojenskou sféru. Ta zahrnuje zejména technologickou a dopravní bezpečnost, bezpečnost dodávek strategických surovin a zdrojů energie, přístup k přírodním zdrojům včetně vody a potravin, důsledky demografického růstu a s ním spojené migrace obyvatelstva, zdravotní bezpečnost spojenou s šířením epidemií a pandemií, hrozby ekonomických a finančních krizí ohrožujících politickou stabilitu, extremismus, terorismus atp.⁷⁶

1.3 Projekce bezpečnostních systémů a hromadné psychické reakce obyvatelstva

Zkušenosti z řady mimořádných událostí ve světě i v České republice, ať již jsou charakteru přírodního, antropogenního či smíšeného, ukazují, že vlivem rizikových civilizačních činností dochází ve zvýšené míře k narůstání ohrožení obyvatelstva a tím i k trendu nárůstu vzniku různých mimořádných událostí. Nezbytností se jeví projektování a realizace účinných bezpečnostních systémů, jejichž cílem je

⁷⁵ LASICOVÁ, J., UŠIAK, J. Metodologické aspekty budovania vedy o bezpečnosti. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 2. časť*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 422. ISBN 978-80-554-0016-7.

⁷⁶ EICHLER, J. Bezpečnostní studia. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 34-36. ISBN 80-210-3037-2.

minimalizace ztrát na lidských životech, ohrožení zdraví osob, poškození životního prostředí a též minimalizace majetkových škod.

Již v roce 1993 bylo přijato usnesení vlády České republiky č. 22/1993 Sb., které uložilo ministrům šesti resortů (vnitra, obrany, zdravotnictví, financí, hospodářství a životního prostředí) předložit zásady pro vytvoření Komplexního záchranného a bezpečnostního systému České republiky. Cílem těchto zásad bylo zefektivnění spolupráce všech zúčastněných podílejících se na preventivních záchranných, likvidačních a asanačních pracích při mimořádných událostech. Usnesením vlády České republiky č. 246/1993 Sb. byly schváleny Zásady Integrovaného záchranného systému (celkem 12 zásad). Principiální význam při řešení mimořádných a krizových situací má zákon č. 239/2000 Sb., o Integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů, v platném znění. Tento zákon provádí vyhláška č. 328/2001 Sb., o některých podrobnostech zabezpečení Integrovaného záchranného systému ve znění pozdějších předpisů.

Koncepce ochrany obyvatelstva do roku 2006 s výhledem do roku 2015 byla schválena usnesením vlády České republiky č. 417/2002 Sb. a následně usnesením vlády České republiky č. 21/2005 Sb.⁷⁷

Za mimořádných událostí se setkáváme se šesti základními typy postižení zdraví občanů. Jedná se o 1. mechanická poranění, 2. termická poranění, 3. biologická poranění, 4. chemická poranění, 5. radiační poranění, 6. psychické reakce. V odborné literatuře bývá specifická část biologických poranění společně s chemickými poraněními označována souhrnně pojmem intoxikace.

S ohledem na téma práce se dále blíže zaměřuji na psychické reakce. V důsledku mimořádných událostí dochází k dopadům na psychiku postižených, příbuzných či pozůstalých, záchranářů, ostatních zdravotníků podílejících se na péči o zdraví postižených osob, ale dopady jsou zřejmé i u svědků událostí či krizových manažerů.

Odborné zdroje rozlišují psychická postižení účastníků události při jejím vzniku a bezprostředně po ní, kdy se jedná o tzv. hromadné psychické reakce a dále psychické důsledky, které se projeví až s odstupem času – zde hovoříme o posttraumatické stresové poruše. S rozmáhajícím se terorismem ve světě je nutno vymezit i třetí skupinu

⁷⁷ ZEMAN, M., MIKA, O. J. *Integrovaný záchranný systém*. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Fakulta chemická, 2007. s. 5-6. ISBN 978-80-214-3448-6.

a to vědomě člověkem připravené a řízené hromadné psychické reakce.

Hromadné psychické reakce, které nastupují při anebo bezprostředně po mimořádné události, se projevují zejména panikou, popř. pasivní reakcí či abnormální únikovou reakcí. Panika se může demonstrovat zkresleným vnímáním situace a okolností, dezorganizací nebo regresí myšlení, ale též agresivitou, neschopností odolávat manipulaci, ale i zvýšenou tendencí přenosu psychické infekce.

Posttraumatická stresová porucha má dopad do celistvosti osobnostní struktury postižených a to jak v oblasti emocionální, behaviorální, somatické a kognitivní. Behaviorismus říká, že veškeré lidské chování probíhá podle působení objektivních činitelů, které je zcela determinují. Individuální svobodné lidská reakce na podněty jsou nepatrné a řídké. Vše je výsledek učení nebo naopak odnaučení.⁷⁸ Psychosomatika zkoumá vztahy duševních a tělesných funkcí organismu. Zaměřuje se na vzájemný vztah psychických funkcí a pochodů na stav organismu. Jde o komplexní pohled na člověka a jeho zdraví. Zdravotní stav je podmíněn tělesně, ale také duševně a navíc i sociálně (zvyklosti prostředí). Psychosomatika je podmíněna bio-psycho-sociálně.⁷⁹ Kognitivní psychologie dovozuje reakce v myšlení a chování lidí podle předem připravených scénářů vycházejících z pozorování okolního světa. Dochází k vnitřnímu řízení aktivit organismu, poznání je zdrojem celkové stability nebo nestability, umožňuje správně reagovat na podněty.^{80,81} Posttraumatické následky mohou mít důsledky v interpersonálních vztazích, u postiženého může dojít ke změně motivací a priorit, k zásadnímu obratu ve vnímání okolního světa.

Bývá pozorován i tzv. „burnout syndrome”. Syndrom vyhoření je výsledek procesu, v němž lidé intenzivně zaujatí konkrétní myšlenkou, úkolem nebo posláním ztrácejí svůj původní entuziasmus. Jde o charakteristický osobnostní stav, o prožitek absolutního vyčerpání. Ten zahrnuje psychické, fyzické i sociální symptomy. Výsledkem je fatální vyčerpání, opotřebení, únava. Syndrom vyhoření je důsledkem stresu vycházejícího z dané pracovní činnosti. Konkrétní profese je zpravidla charakteristická vysokými nároky na výkon, bez možnosti delší úlevy, se závažnými

⁷⁸ FORSTER, J. *Behaviorismus a psychoreflexologie v historické tradici československé psychologie*. Praha: Academia, 2005. 219 s. ISBN 80-200-1319-9.

⁷⁹ DANZER, G. *Psychosomatika*. Praha: Portál, 2001. 248 s. ISBN 80-7178-456-7.

⁸⁰ STERNBERG, R. J. *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál, 2009. 640 s. ISBN 978-80-7367-638-4.

⁸¹ KEANE, M.; EYSECK, M. W. *Kognitivní psychologie*. Praha: Academia, 2008. 752 s. ISBN 978-80-200-1559-4

následky a výraznou odpovědností v případě omylu. Vyhoření je následek extrémní nerovnováhy mezi profesním očekáváním a profesní realitou, propastného rozdílu mezi ideály a skutečností.⁸²

Hromadné psychické reakce, které byly připravené a řízené teroristy mají za cíl psychologický úder. Psychický účinek takových akcí je ovlivněn vzdáleností od místa události, intenzitou vyvolaného stresu, odstupem času nebo modelem operandi (způsobem provedení). Občané se často ztotožňují s oběťmi události. Cílem psychického úderu je vyvolání nejistoty, šíření úzkosti a podsunutí dezinformací. V bezpečnostní politice vystupuje terorismus stále více do popředí, exponenciální nárůst jeho hrozby je stále aktuálnější, prevence terorismu je stále náročnější, neboť její účinnost snižuje neustálý nárůst nových forem. Boj proti terorismu vyžaduje trvalý růst kvalifikace osob a zdokonalování materiálně technického vybavení složek, které se na něm podílejí. Nutné je zavedení a provozování výukových programů s cílem posílit podíl vysoce vyškolených specialistů v odborné bezpečnostní komunitě, schopných reagovat na nejmodernější druhy ohrožení. Také přípravu obyvatelstva je třeba zaměřit na otázky, jaké reálné hrozby teroristických útoků existují, jak identifikovat příznaky těchto útoků a jak se odpovídajícím způsobem chránit⁸³

V odborné literatuře je terorismus zpravidla definován jako cílevědomé použití násilí nebo hrozby násilím obvykle zaměřené proti nezúčastněným osobám s cílem vyvolat strach, jehož prostřednictvím jsou dosahovány politické, náboženské nebo jiné cíle. Terorismus zahrnuje páchání kriminálních činů, které jsou ve své podstatě cestou k dosažení jiných cílů, než na které je vlastní kriminální delikt zaměřen. Pojem terorismus v sobě zahrnuje takové činnosti a metody, které všeobecně vyvolávají pocity strachu a hrůzy. Jde o plánované a promyšlené násilí zaměřené většinou proti přímo nezúčastněným osobám, které slouží jako prostředek k dosažení vytčených ideologicky motivovaných cílů. Terorismus významně ohrožuje nezúčastněné osoby a má silný psychologický účinek na značnou část příslušné komunity, popřípadě společnosti. Psychologický efekt vyplývající z pocitu ohrožení může v lidské společnosti vyvolat

⁸² KALLWASS, A. *Syndrom vyhoření v práci a v osobním životě*. Praha: Portál, 2007. 139 s. ISBN 978-80-7367-299-7.

⁸³ HON, Z. a kol. *Analýza teroristických útoků*. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 1. časť*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 223-232. ISBN 978-80-554-0016-7.

narušení či změnu postojů a vztahů a vést ke vzniku krizí jak individuálních (osobnostních), tak institucionálních (na lokálních, státních a mezistátních úrovních). Terorismus lze také chápat jako metodu pro dosažení určitého cíle a lze ho považovat i za vyhocenou formu psychologické války vedené malou skrytou skupinou proti majoritě.⁸⁴

1.3.1 Adaptační syndrom

V obecné rovině lze konstatovat, že každý člověk je v průběhu svého života permanentně vystaven podnětům, na které musí reagovat. Většina z těchto podnětů dosahuje určité intenzity a pro jedince představuje zátěž, se kterou se musí vyrovnat. Jobánková v této souvislosti uvádí, že zátěžové situace tvoří přirozenou součást života, dokonce můžeme mluvit o nezbytné a přirozené součásti normálního utváření osobnosti. Kdyby tyto situace v našem životě vůbec neexistovaly, byl by zdravý a plnohodnotný vývoj osobnosti narušen. Pokud se však takové situace stanou neúměrně silnými, případně se kumulují v omezeném časovém úseku, není v silách jedince se na ně přiměřeně adaptovat.⁸⁵ Pod pojmem stres je označována nespécifická odpověď organismu na jakoukoliv zátěž, se kterou se musí vyrovnat. Jak uvádí Vodáčková „*stres je výsledkem interakce mezi určitou silou působící na člověka a schopností organismu odolat tomuto tlaku*“.⁸⁶ Působení stresu se projevuje v symptomech tzv. adaptačního syndromu, který obvykle odborná literatura rozděluje do tří fází. Fází poplachovou rozumíme náhlé narušení vnitřního prostředí organismu, které je provázeno silnou excitací, především sympatické soustavy a zvýšením sekrece hormonů dřeně nadledvinek. Za fází rezistence se označuje období, v němž je adaptace na stres maximální, přičemž lidský organismus si na stresující podnět zvyká. Fáze vyčerpání pak nastává, jestliže získaná rezistence není dostatečná. Za takové situace může dojít k celkovému selhání adaptačních a regulačních schopností organismu.

Je zřejmé, že stresující vliv zátěžové situace na konkrétního jedince má vždy

⁸⁴ KUČERA, M. Mezinárodní terorismus. In: KAHOUN, V. a kol. *Vybrané kapitoly k sociální práci - sociální práce II*. Praha: Triton, 2007. s. 241-259. ISBN 978-80-7387-064-5.

⁸⁵ JOBÁNKOVÁ, M. *Kapitoly z psychologie pro zdravotnické pracovníky*. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2004. s. 38. ISBN: 80-7013-390-2

⁸⁶ VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 23. ISBN: 80-7178-696-9.

individuální charakter a to zejména s ohledem na jeho osobnostní výbavu. Důležitou roli zde hraje několik faktorů, zejména význam a intenzita stresujícího podnětu, možnost sociální opory zejména osobnostní charakteristiky osobnosti. S pojmem stresu je úzce spojen termín coping mechanismů, tento pojem zahrnuje nejrůznější formy vyrovnávání se se zátěží, tedy adaptační kapacitu jedince spočívající v jeho schopnosti přizpůsobit se změnám. Na tomto místě je však nutno uvést, že určitá míra stresu je přirozenou součástí lidského života. Některé podněty jsou však natolik intenzivní a nenadálé, že vyvolávají traumatickou odpověď. Jedná se o takové podněty, které obvykle přesahují naši běžnou lidskou zkušenost a vyvolávají prožitek tísně, prakticky v každé osobě.

1.3.2 Vymezení traumatizující události, časový průběh reakce na takovou událost

Definici traumatizující události je možno nalézt v mezinárodních systémech, které specifikují a rozdělují poruchy a jejich příčiny. Některé státy světa Českou republiku nevyjímaje postupují podle 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10), která je koncipována odbornými pracovníky pod záštitou Světové zdravotnické organizace. V dalších státech je pak používána IV. verze Diagnostického a statistického manuálu DSM-IV, na jehož tvorbě se podílejí zejména američtí odborníci. Jak uvádí shora vymezená klasifikace MKN-10 má traumatizující událost „*výjimečně nebezpečný nebo katastrofický charakter*“ a vyvolala by „*hluboké rozrušení téměř u kohokoliv*“. Poněkud odlišněji specifikuje traumatizující událost DSM-IV, podle níž jde o takovou událost, při které „*právě došlo k usmrcení někoho jiného, kdy hrozila smrt nebo kdy došlo k těžkému úrazu nebo k ohrožení fyzické integrity vlastní nebo jiných*“ a kdy jedinec reagoval „*intenzivním strachem, beznadějí nebo hrůzou*“.

Charakteristikou traumatizující události je to, že se vyznačuje velkou silou působení. Někdy se k charakteristikám takové události řadí i náhlost, nevladatelnost a ohrožení fyzické integrity. Shoda panuje i v podmínce přímé účasti, ať již zde konkrétní osoba figuruje jako ohrožený nebo svědek bezprostředního ohrožení. V obecné rovině tak lze konstatovat, že traumatizující událost je vymezena jednak typem události charakterizované nenadálostí a ohrožením života či tělesné citlivosti jedince nebo jeho blízkých (znásilnění, mučení, dopravní nehoda, povodeň) a jednak typem reakce jednotlivých subjektů na ní.

Jak uvádí Baštecká, časový průběh reakce na traumatizující událost má své zákonitosti, které platí především pro reakce biologické a psychosociální v prvních okamžicích po události; s přibývajícím časem se obraz u různých lidí různí.⁸⁷ Za akutní fázi je považováno bezprostředních 48 hodin po traumatizující události. V následující fázi trvající po dobu čtyř až šesti týdnů po události se lidský organismus přizpůsobí vzniklé situaci a do jisté míry nalezne rovnovážný stav. Tato skutečnost je dána tím, že lidská individua se nemohou po velmi dlouhou dobu nacházet ve stavu absolutního psychického zmatku a konsternace. Organismus na traumatické podněty reaguje téměř okamžitě základními reakcemi (např. obranné reflexy, aktivace sympatického nervstva), následně je v řádech desítek minut aktivována osa hypotalamus-hypofýza-nadledviny a v dlouhodobějším horizontu dochází k ustálení paměťových stop, event. i k trvalým změnám v centrálním nervovém systému. Komplexní zpracování traumatické události v oblasti lidské psychiky se projeví jejím přesunem do oblasti nezraňujících vzpomínek. Doba takového plného vyrovnaní se u obětí rozsáhlých katastrof počítá v řádech let, přičemž je samozřejmě individuální s ohledem na osobnostní vybavení daného jedince. V nejzávažnějších případech se hovoří až o době sedmi let. To potvrzují i Vizinová a Preiss, kteří uvádějí, že zahraniční výzkumy naznačují, že psychické problémy se několik let po přírodní katastrofě zmenšují, vliv traumatizující události se snižuje. U některých jedinců však mohou psychické problémy přetrvávat ještě několik let.⁸⁸

Obvykle se proces přizpůsobování změně způsobené traumatizující událostí dělí na čtyři úseky:

1. dopad události – v této fázi se postižený snaží o bezprostřední překonání krizové situace, respektive přežití;
2. záchrana – tato fáze bezprostředně navazuje na dopad události, postižený jedinec se musí přizpůsobit nové skutečnosti (evakuace, pobyt v nemocnici), pociťuje odcizení a vnímá negativní změnu;
3. časné zotavení (fáze posttraumatická) – z prožité události se stává událost duševní,

⁸⁷ BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. s. 20. ISBN: 80-247-0708-X.

⁸⁸ VIZINOVÁ, D., PREISS, M. *PSYCHICKÉ TRAUMA A JEHO TERAPIE (PTSD): PSYCHOLOGICKÁ POMOC OBĚTEM VÁLEK A KATASTROF*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. s. 126. ISBN: 80-7178-284-X.

je možné o ní vyprávět, postižený se pokouší o získání odstupů od prožité události a zároveň se snaží traumatickou zkušenost vyhodnotit a porozumět jí (popření a znovuprožívání, hledání smyslu);

4. návrat do života – postižený se snaží vnitřně přizpůsobit novým podmínkám a vyrovnat se s nimi, pokud se mu to podaří, má výraznou šanci na úplný návrat do běžného života, v němž opět plní roli plnohodnotného subjektu mezilidských vztahů.

Osoby zasažené traumatickou událostí lze obecně rozdělit do čtyř skupin. Obvykle se podává následující členění:

- oběti přímé (primární) – osoby, které byly přímo účastny neštěstí (katastrofy) a byly v nejvyšší míře vystaveny jeho působení;
- příbuzní a přátelé přímých obětí, případně pozůstalí (oběti sekundární);
- záchranáři a další pomáhající pracovníci - vyprošťující, resuscitační a terapeutický personál prvního a druhého sledu;
- lidé mající určitý vztah k události – například poskytli první pomoc, nesou určitou odpovědnost nebo se eventuálně mohli stát oběťmi přímými;
- obyvatelé lokality, kde se neštěstí odehrálo.

1.3.3. Akutní reakce na stres

Tímto termínem můžeme označit fyziologické změny v chování a prožívání, které nastupují brzy poté, kdy se traumatizující podnět vyskytl nebo v následujících 2-3 dnech. Tato reakce spočívá v obranných a ochranných reakcích, které maximálním způsobem mobilizují rezervy postiženého jedince. Lidský organismus reaguje na signál takového ohrožení rychlou biochemickou změnou a tím ovlivňuje náš vegetativní systém. Akutní reakci na stres lze tedy charakterizovat jako krátkodobou přechodnou poruchu, která vzniká samostatně bez další zjevné psychické poruchy. Je to odpověď na nadměrný fyzický a psychický stres a ve většině případů odezní v průběhu několika hodin či dnů. Schopnost jedince vypořádat se s nastalou traumatizující událostí a jeho odolnost má vliv na vznik a závažnost akutní reakce na stres.

Brečka uvádí, že symptomy představují typicky různé a měnící se obraz,

obsahují počáteční stadium „omámenosti“, s určitým omezením vnímání a pozornosti, neschopnost adekvátně reagovat na stimuly a dezorientaci. Po této fázi může následovat buď další stažení se ze skličující situace (což může mít za následek až disociativní stupor, který je blokadou pohybových aktivit včetně blokace slovního projevu - řeči), nebo naopak přehnaná aktivita (úniková reakce nebo fuga, která je bezcílným cestováním po okolí hrozící až trvalým odchodem do jiného místa pobytu a trvalou změnou osobní identity). Běžné jsou tělesné příznaky jako u panické úzkosti (tachykardie, pocení, zčervenání).⁸⁹ Výše uvedené příznaky se obvykle vyskytnou během několika minut po stresovém stimulu či události a odezní do dvou až tří dnů (v některých případech i během několika hodin). U postiženého jedince se může ve vztahu k traumatizující události projevit i celková či částečná amnézie. Amnézie je porucha nebo ztráta paměti. Pacient má problémy s vybavováním si vzpomínek nebo se zapamatováváním si vjemů. Brečka v tomto směru třídí amnézii na disociativní, anterográdní a retrográdní.⁹⁰ Retrográdní amnézií rozumíme ztrátu paměti před poruchou vědomí, například před otřesem mozku. Anterográdní amnézií ztrátu paměti po poruše vědomí. Jinak řečeno, pokud chybí vzpomínky na určitou dobu po nabytí vědomí, hovoříme o anterográdní amnézii. Pokud si pacient nepamatuje nic z daného časového úseku, jde o amnézii úplnou, totální, kontinuální, pamatuje-li si útržkovitě, mluvíme o amnézii ostrůvkovité (inzulární). Amnézie je kvantitativní porucha paměti. Pokud symptomy přetrvávají po delší dobu, je nutno vyhodnotit, zda byla správně stanovena diagnóza.

Za podmínku akutní reakce na stres označuje Mezinárodní klasifikace nemocí (MKN-10) zdrcující traumatický zážitek, zahrnující vážné ohrožení bezpečnosti nebo somatické integrity jedince nebo blízkých osob, nebo neobvykle náhlou a ohrožující změnu v sociálním postavení či v mezilidských vztazích jedince. Dle této mezinárodní klasifikace se konkrétně může jednat například o ztrátu blízké osoby nebo ztrátu domova způsobenou požárem.

Rozlišujeme dvě podoby akutní reakce na stres. O obranné reakci typu A, neboli aktivní reakci, hovoříme v případě, že v zátěžové situaci převáží funkce nervu

⁸⁹ BREČKA, T. A. *Psychologie katastrof: vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha: Triton, 2009. s. 47. ISBN: 978-80-7387-330-1.

⁹⁰ BREČKA, T. A. *Psychologie katastrof: vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha: Triton, 2009. s. 85. ISBN: 978-80-7387-330-1.

sympatiku, jenž má své charakteristické projevy, pro něž se též nazývá reakce typu boj, útek či útok. Aktivní reakce je pouze dočasná a v případě poskytnutí adekvátní péče úplně odezní. Postižený jedinec se projevuje agresivně až autoagresivně (útočnost zaměřená na vlastní osobu), je neklidný, vulgární a jeho slovní projev je neuspořádaný.

Vodáčková v této souvislosti uvádí, že u postiženého člověka je možno registrovat tyto změny:

- svalové napětí, často v celém těle;
- zrudnutí v obličejí i jinde (skvrny na krku u žen), krev se přesouvá do periferie;
- silné pocení, pocity horka;
- všechny fyziologické projevy se zrychlí – tep, dech apod.;
- třes rukou, nohou nebo celého těla;
- agresivní projevy, autoagresivní tendence;
- nesoustředěnost, těkání, zhoršená schopnost komunikace.⁹¹

Vegetativní nervový systém má dvě složky, jimiž jsou parasympatický a sympatický nervový systém. Parasympatický modul řídí regeneraci, metabolismus a tvorbu tělesných rezerv, sympatická sekce se aktivuje při potřebě zvýšení výkonu, stavech ohrožení a při mimořádných zatíženích organismu. Akutní reakce typu B (tzv. pasivní) se objevuje hlavně ve velmi závažných případech, kdy se do popředí dostává nervus parasympaticus (parasympatická nervová soustava). Takovou reakci pak nazýváme reakcí „mrtvý brouk“. Jedinec se takovým jednáním snaží chránit před ohrožením tím, že se chová jako by nebyl, či jako by byl mrtvý. Typickým příkladem jeho chování je strnulost a neochota se jakkoli projevovat a komunikovat. V tomto případě je nutné vyhledat odbornou pomoc. Typickým případem takové obrany před vnějším podnětem jsou dále mdloby. Jinou podobou je tzv. disociace, oddělení různých duševních procesů, které normálně fungují ve vzájemné integraci. Člověk se tak nevědomě chrání před přívalem silných emocí, které by s největší pravděpodobností nebyl schopen udržet pod kontrolou. Je známo, že traumatické prožitky přinášejí disociativní poruchy, jež jsou psychologickými nebo psychiatrickými nemocemi. Jedná se o stavy, kdy je pacient disociován, to znamená tzv. odpojen od svého myšlení, od

⁹¹ VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 26. ISBN: 80-7178-696-9.

svých vzpomínek a od svých činností tak, aby zapomněl na svůj problém – na svoje já. Ve své podstatě se jedná o obranu před negativním prožitkem, o posun negativních zážitků z vědomí do podvědomí.

Vodáčková uvádí, že mezi fyziologické projevy tohoto typu obranné reakce patří zejména strnulost, omezení pohybu, zblednutí, eventuálně promodráání okolo úst, odkrvení periferních částí těla, ledové končetiny, zpomalení fyziologických procesů, rozšíření zornic a rovněž pak i to, že postižený nepocítuje ani neprojevuje emoce.⁹²

V některých případech může jedinec reagovat tzv. regresí, která se projevuje tím, že opouští formy chování charakteristické pro dospělého člověka a jeho jednání se podobá chování dítěte. V krajních případech výrazné traumatizace se objevuje i ryze infantilní jednání, např. žvatlání, cucání palce či pohybové stereotypy. Někteří jedinci mohou reagovat hypersexuálně a zároveň ztrácet zábrany. V odborné literatuře je popisován i tzv. sekundární feedback, jenž spočívá v tom, že jedna složka osobnosti není schopna jednat racionálně a smysluplně, druhá funguje pouze jako svědek takového chování, aniž by jej byla schopna ovlivnit.

Akutní reakce na stres se vyznačuje příznaky, které trvají méně než 3 měsíce. V případě, že k jejich projevům dochází po dobu delší než 3 měsíce, je nutno hovořit o posttraumatickém stresovém syndromu.

1.3.4 Posttraumatická stresová reakce

Posttraumatická stresová porucha (PTSP či PTSD, z anglického Posttraumatic Stress Disorder), někdy též posttraumatický stresový syndrom (PTSS), v odborné terminologii též označovaná jako reakce na závažný stres, vzniká jako reakce na traumatickou událost. Reakce na traumatickou událost je v těchto případech opožděná a projeví se v psychice lidského jedince později. Může jednat o řády měsíců i let po traumatizující události. Někdy má podobu takzvané výroční reakce (nastává často zhruba rok po události), jež se projevuje změnami ve fyzické, emoční i sociální oblasti. Podle Mezinárodní klasifikace nemocí (10. revize) nese tato klinická jednotka označení F 43.1, podle psychiatrické klasifikace DSM IV označení 309.81. Podle DSM-IV je

⁹² VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 27. ISBN: 80-7178-696-9.

posttraumatická stresová reakce definována jako duševní porucha, která vzniká po náhlých, život či osobní integritu ohrožujících událostech.

Příčina vzniku posttraumatické stresové poruchy je tedy dána stálým psychickým či fyzickým tlakem po nečekané traumatizující události (povodně, dopravní nehoda, trestný čin, válka), která se stává pro postiženého jedince tzv. stresorem. Zhruba u 20-40% obětí, které byly vystaveny takovému stresoru se nejpozději do 6 měsíců po traumatizující události rozvíjí posttraumatický stresový syndrom, jehož příznaky trvají nejméně jeden měsíc. Mareš uvádí, že posttraumatická stresová porucha má obecnou prevalenci 1-14%, prevalenci u osob v riziku prezentuje v rozpětí 3-58%, obojí v závislosti na použité diagnostické metodě a na populačním vzorku.⁹³

Na rozvoj posttraumatického stresového syndromu nemá zásadní vliv pohlaví či věk postižené osoby. Smolík však poukazuje na specifika posttraumatické stresové poruchy u dětské populace. Ta se často může projevovat dezorganizovaným chováním, hrou v níž se vyskytují některé aspekty traumatu, děsivými sny.⁹⁴ Posttraumatický stresový syndrom se vytváří téměř vždy v případech zásadního ohrožení dotčeného subjektu, např. pokud se jedná o únos, znásilnění, mučení apod., ale třeba u dopravních nehod tomu tak být vždy nemusí, vždy záleží na závažnosti stresoru, okolnostech, kterým je jedinec vystaven a jeho psychické odolnosti.

U osob postižených touto poruchou se vyskytují psychosomatické obtíže, poruchy spánku, neidentifikovatelné bolesti, které se objevují několik týdnů, měsíců či roků po traumatizující události, aniž by si člověk tyto problémy dokázal s ní spojit. Posttraumatická porucha se dále projevuje tím, že postižený subjekt opětovně prožívá traumatickou událost a to zejména v opakujících se děsivých snech, myšlenkách a obrazech, které mu tuto situaci opětovně navozují (tzv. flashback). Postižené subjekty mají rovněž tendenci vytěsnit myšlenky a pocity spojené s traumatem. Konkrétně dochází k tomu, že se poškozený vyhýbá určitým místům a rezolutně odmítá aktivity, které u něj vyvolávají vzpomínky. U postižených jsou rovněž často registrovány projevy zvýšené dráždivosti, která se projevuje tím, že dotyčný je stále ve střehu, jako by mu

⁹³ MAREŠ, J. Posttraumatický rozvoj: nové pohledy, nové teorie a modely. *Československá psychologie*, 2008, roč. LII, č. 6, s. 568. ISSN 0009-062X.

⁹⁴ SMOLÍK, P. *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací: nástin nozologie: diagnostika*. 2. vyd. Praha: Maxdorf, 1997. 506 s. 80-85912-18-X.

stále hrozilo ohrožení, objevuje se psychomotorický neklid a zvýšená bdělost, která jej vyčerpává. Posttraumatická stresová porucha se ve většině případů promítá do pracovního, sociálního i rodinného života pacienta. Klesá zájem o koníčky a oblíbené činnosti a mohou se objevit poruchy sebehodnocení a emoční strnulost.

Zvláště závažné jsou dlouhodobé časové dopady některých traumat a další jimi iniciované komplikace. Traumata se mohou omezit na soubor předvídatelných a řešitelných následků, rovněž tak však mohou vyvolat sérii sekundárních nebo terciálních témat. Dochází ke vzniku řetězce různě závažných traumatizujících událostí, což komplikuje situaci postiženého, ale i příslušníků pomáhajících profesí a jejich intervenčních aktivit.⁹⁵

Posttraumatická stresová porucha vzniká nejen v důsledku samotného ohrožení postiženého, ale i v případě, že je ohrožena osoba blízká (například autonehoda, únos, smrtelná choroba, povodně) nebo při narušení mezilidských vztahů (nevěra, rozvod, ztráta zaměstnání). Traumatická událost tedy ve většině případů postihuje dotčeného nebo osobu jemu blízkou, zejména jeho příbuzné či přátele, někdy se však může jednat i o bezprostředního svědka takové události.

Typickým projevem posttraumatické stresové reakce jsou tzv. somatizace, které se projevují jako bolesti či tělesné obtíže. Nejčastěji se jedná o bolesti kosterního svalstva, hlavy a zažívacích cest (eventuálně jejich dysfunkci), stažení bránice, potíže s dechem, opakované infekty (zánětlivá ložiska) či výsev oparů. Řadíme sem však i tzv. algický syndrom, který je charakterizován výraznými bolestmi, které nemají objektivní podklad. V některých případech může být posttraumatický stresový syndrom spojen či zaměněn s jinými psychickými poruchami, jako jsou fobie, panická porucha, deprese či generalizovaná úzkostná porucha. Shora uvedené poruchy je však možno odlišit diferenciativní diagnostikou. Posttraumatickou stresovou poruchu lze určit také biochemicky, konkrétně stanovením krevní hladiny hormonu kortizolu z kůry nadledvin.

⁹⁵ MAREŠ, J. Posttraumatický rozvoj: výzkum, diagnostika, intervence. *Československá psychologie*, 2009, roč. LIII, č. 3, s. 282. ISSN 0009-062X.

1.3.5 První pomoc

První pomoc při mimořádných událostech můžeme rozdělit do pěti fází - svépomoc, vzájemná pomoc, laická první pomoc, předlékařská první pomoc a lékařská první pomoc. Baštecká dále rozděluje složky první pomoci na:

1. základní první pomoc technickou – např. vyproštění,
2. základní pomoc zdravotnickou – např. protišoková opatření,
3. přivolání odborné pomoci, tj. složek Integrovaného záchranného systému (zdravotnická odborná pomoc - Zdravotnická záchranná služba; technická odborná pomoc - Hasičský záchranný sbor; zajištění místa mimořádné události a šetření příčin – Policie České republiky),
4. psychologické uklidnění, dodání naděje.⁹⁶

Z hlediska časového vymezení lze dle jmenované autorky pomoc dělit na:

1. krátkodobou při události, to znamená od času nula do tří dnů po události;
2. střednědobou po události – od tří dnů do měsíce až šesti týdnů po události;
3. dlouhodobou po události – od měsíce po události do 14 nebo 18 měsíců nebo dvou let po události.⁹⁷

1.3.5.1 Základní první pomoc zdravotní

V kontextu shora uvedeného provede autorka stručný exkurs do základní první pomoci zdravotní. Laická zdravotní pomoc se na místě úrazu či onemocnění poskytuje ve 22-38% případů. Jak uvádějí některé statistické údaje z osob, které v důsledku úrazu či onemocnění upadnou do bezvědomí, se nejméně 20% udusí. Je tedy zřejmé, že duchapřítomnost a základní odborná připravenost laiků rozhoduje o velkém počtu přeživších. Do druhé skupiny lze zařadit zdravotní první pomoc poskytnutou odborníky specializovaných složek, o níž bude blíže pojednáno v následujícím textu.

Primárními základními kroky směřujícími k zachování lidského života jsou polohování, uvolnění dýchacích cest (airway), umělé dýchání z plic do plic (breathing),

⁹⁶ BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. s. 156. ISBN: 80-247-0708-X.

⁹⁷ BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. s. 25. ISBN: 80-247-0708-X.

zevní srdeční masáže (circulation), zástavy krvácení, znehybnění a protišoková opatření. Tyto prvky jsou někdy označovány jako „5T“. Princip „5T“ lze však uplatnit i při šoku po traumatizující události. V tomto případě jsou jednotlivými uplatňovanými složkami ticho, tišení bolesti, teplo, tekutiny, transport.

Zmiňovaná problematika má dosah i do oblasti trestního práva, když z dikce ustanovení § 150 odst. 1 zák. č. 40/2009 Sb. (trestní zákoník) vyplývá, že kdo osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví nebo jiného vážného onemocnění, neposkytne potřebnou pomoc, ač tak může učinit bez nebezpečí pro sebe nebo jiného, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta. Ustanovení § 150 odst. 2 stanoví, že kdo osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví nebo vážného onemocnění, neposkytne potřebnou pomoc, ač je podle povahy svého zaměstnání povinen takovou pomoc poskytnout, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti. V tomto případě se jedná o tzv. kvalifikované ustanovení dané skutkové podstaty, která předpokládá vyšší trestněprávní sankce pro subjekty, které jsou příslušníky „pomáhajících profesí“, jejichž základním funkčním posláním je poskytovat profesionální odbornou pomoc jiným. Jde o výhradní profesní zaměření a o jednoznačný požadavek služební etiky definovaný stavovskou příslušností.

1.3.5.2 První pomoc psychická

Jak uvádí Baštecká, do první psychické pomoci lze zahrnout okamžité reakce na základní psychosociální potřeby, kde pomoc psychická zajišťuje:

- potřeby přežití (pět T včetně bezpečí, přístřeší atp.);
- informace;
- kontakty s blízkými.⁹⁸

Nedůležitějšími aspekty první psychické pomoci je poskytnutí potravy a přístřeší, ochrana před dalším hrozícím nebezpečím, kontakt s blízkými, péče o tělesné potřeby, podpora a aktivní přístup okolí. Dalším neméně důležitým krokem je poskytnutí včasné intervence a podání informací.

⁹⁸ BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. s. 158. ISBN: 80-247-0708-X.

V případě vzniku akutní reakce na stres, kdy je člověk neklidný nebo se ho zmocní panika, se snažíme o tzv. uzemnění (grounding). Základem groundingu je myšlenka, aby postižený cítil oporu. Je tedy nutné, aby se chodidly dotýkal země a zády byl zapřen o podložku a současně jiným lidským jedincem uchopen za ruku nebo kolem ramen tak, aby cítil bezpečí. Další z množností psychické pomoci je tzv. centering. Ten je založen na premise, že postižený musí znovu najít vlastní střed a vnitřní klid, musí se umět dokázat zkoncentrovat a nevnímat, co se děje kolem něj. Je třeba, aby opět získal vnitřní rovnováhu a nezvnitřnil chaos, který jej obklopuje, k čemuž může pomoci i jednoduchá technika dýchání do břicha. Člověk by měl také mít kompletní informace, kde se nachází, co se stalo, co se aktuálně děje včetně základního výhledu do budoucna. V případě paniky více osob, je opět důležité poskytnutí komplexních informací, je také vhodné najít vůdčí osoby, které nejsou příliš rozrušené, dokážou zachovat klid a jsou schopny spolupracovat a rozdělit dav do malých skupin, v nichž se jedinec chová racionálněji a zodpovědněji.

První psychickou pomoc, jejímž cílem je psychická stabilizace postiženého, je schopen v zásadě poskytnout každý. Pouze v případech nejzávažnějších poruch chování, kdy se postižený chová naprosto nestandardním způsobem (např. ženě byla oznámena smrt jejího manžela, ale ona se s klidnou tváří zajímá pouze o stav auta, ve kterém muž havaroval) je nutný co nejrychlejší zásah profesionálního pracovníka, odborně vyškoleného k řešení takovýchto událostí.

Všechny složky Integrovaného záchranného systému by měly být schopny poskytnout první psychickou pomoc a také by měly zvládat postupy krizové intervence. Schopnost jednotlivých příslušníků sborů Integrovaného záchranného systému a dalších odborníků dokázat díky své odborné erudici a přípravě jednotlivým postiženým osobám zvládnout takový stresový podnět, je jedním z nejdůležitějších prvků jejich činnosti. Kvalifikovaná odborná pomoc může nejen potlačit akutní fázi stresových projevů jednotlivce, ale i zabránit dlouhodobé stigmatizaci způsobené nedostatečným odstraněním následků, které zanechá mimořádná událost v psychice člověka.

1.3.5.3 Krizová intervence

Za krizovou intervencí označujeme odbornou metodu práce s postiženou osobou v situaci, kterou osobně prožívá jako výrazně zátěžovou, nepříznivou, ohrožující. Jejím primárním cílem je minimalizovat ohrožení klienta, obnovit, případně posílit jeho schopnost vyrovnat se se zátěží tak, aby byla posílena jeho vnitřní rovnováha a integrita a předešlo se negativním či destruktivním způsobům řešení situace. Baštecká ve shodě s výše uvedeným konstatuje, že cílem krizové intervence jako metody je pomoci klientovi zvládnout situaci tak, aby se vrátil na předkrizovou úroveň přizpůsobení a žití, a případně aby se podpořil jeho růst.⁹⁹

V obecné rovině lze uvést, že krize vzniká v okamžiku, kdy se lidský jedinec v průběhu svého života setká s překážkou, kterou není schopen překonat standardními metodami řešení problémů. V takovém případě u něj může dojít k vnitřní dezorganizaci a zmatku, na něž nedokáže adekvátně reagovat. Nejčastějšími příčinami krizí jsou konflikty manželské, pracovní, migrační, právní, separační (vojna, vězení, emigrace), sexuální, úmrtí v rodině, katastrofy, vývojové krize jako dětství, školní problémy, puberta, těhotenství, stárnutí.

Čím méně odolný je organizmus dotčeného subjektu (somaticky či psychicky), tím méně intenzivní stresor je schopen vyvolat krizi. Krize tak mohou vycházet i z psychopatologie. Na tomto místě je třeba zmínit termín tzv. personální kompetence užívaný např. Jobánkovou.¹⁰⁰ Tento je definován jako pocit vlastní schopnosti zvládat situace. Jmenovaná autorka v souvislosti s tímto pojmem uvádí, že z rozmanitých studií vyplývá, že osobnost může být vysvětlením toho, proč se někteří lidé dostávají do stresogenních situací a jiní ne. Personální kompetence může ovlivnit způsob, jakým lidé reagují ve stresogenních situačních podmínkách a může ovlivnit zdraví a psychické procesy pomocí mechanismů, které nesouvisejí se stresem navozeným z vnějšího prostředí. Určité osobnostní charakteristiky tedy mohou být vysvětlením odlišné vnímavosti a zranitelnosti různých osob vůči stresu. Dlouhodobě platné osobní charakteristiky se v podmínkách stresu promítají do vyrovnávacích procesů (coping) a

⁹⁹ BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. s. 170. ISBN: 80-247-0708-X.

¹⁰⁰ JOBÁNKOVÁ, M. *Kapitoly z psychologie pro zdravotnické pracovníky*. Brno: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2004. s. 49. ISBN: 80-7013-390-2

to tak, že rozhodujícím způsobem ovlivňují výběr vyrovnávacích strategií a tyto vyrovnávací strategie ovlivňují následně psychické procesy.

Cílem krizové intervence je rozpoznání krizového podnětu a jeho specifického dynamického kontextu, určení strategie řešení, zprostředkování katarze (vnitřní očista člověka, která následuje po dramatickém zážitku ohrožení), posílení potřebných dovedností, omezení rozvoje negativních obranných mechanismů jako jsou negace nebo vytěsnění, identifikace varovných signálů pro futuro, snížení chronické úzkosti, reintegrace do běžného života a přijetí traumatu jako součásti životní historie. Baštecká říká, že metodu krizové intervence můžeme vymezit jako způsob chování a jednání pracovníka, který v klientovi navozuje pocit zvládnání situace a úlevy (techniky a strategie), uspořádání a návaznost postupů, které klienta vedou k vyřešení současné situace a k obnově jeho sil.¹⁰¹

Zásadními principy krizové intervence jsou zejména její rychlá realizace (ve fázi sugestibility) a pokrytí celého biopsychosociálního pole (pomoc potřebuje velmi často i osoba blízká). Krizová intervence rovněž vyžaduje koordinovanou, týmovou činnost prováděnou v sociálním prostředí klienta. Pomáhající subjekt by měl jednoznačně formulovat anamnestické dotazy a zaměřit je na stresory, zjistit jakým způsobem řeší postižený důležitá rozhodnutí, jaké jsou jeho základní životní a morální postoje atd. Na základě takto provedené diagnostiky by měl detekovat a selektovat cíle a problémy. Následně by měl informovat dotčený subjekt o problémech, které mohou vzniknout a jaké jsou přirozené reakce, poskytnout prostor pro vyjádření jeho emocí, posilovat uvolnění afektivního napětí, empaticky reflektovat, vyjadřovat porozumění, naslouchat postiženému a získat si jeho důvěru. V neposlední řadě musí odborný pracovník vždy zachovat profesionalitu a chovat se klidně a stabilně i přes případné agresivní projevy postiženého. Dalším aspektem, který musí mít odborný pracovník vždy na zřeteli je to, že se v těchto případech často objevují přenosové reakce postiženého. Ten pak vytěsněné vzpomínky přenáší do terapeutické situace či se své psychické problémy snaží přenášet na terapeuta.

¹⁰¹ BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. s. 170. ISBN: 80-247-0708-X.

Při spolupráci postižené osoby s krizovým pracovníkem je třeba stanovit krátkodobé a dlouhodobé cíle pomoci, postupy k jejich dosažení a měřítka, kterými lze vyhodnotit, zda bylo cílů dosaženo. V rámci takového procesu je třeba dosáhnout co nejvyšší míry spolupráce člověka v krizi s krizovým pracovníkem při stanovení cílů a postupů k jejich dosažení. Následně by měl dotyčný odborník stanovit postup, který je jednoznačně vymezený, dostatečně konkrétní, reálný a časově rozfázovaný do dílčích kroků postupně na sebe navazujících. Tímto způsobem je možné zprostředkovat člověku v krizi řešení jeho situace prostřednictvím časově ohraničených, na problém zaměřených kroků a obnovit tak jeho psychiku a původní sociální status. Výsledek takového procesu by měl být s určitým časovým odstupem vyhodnocován a dle výsledků takovéto revize by mělo být rozhodnuto o ukončení pomoci nebo nové formě intervence.

Dle Baštecké se účinnost intervence hodnotí podle několika měřítek:

- Byla krize vyřešena? Dosáhlo se stanovených cílů?
- Změnilo se chování člověka v krizi, je nyní opět schopen vyrovnávat se se zátěží? Co se člověk v krizi o sobě dozvěděl, co z toho může použít v budoucnu?
- Vytvořily se nebo oživily systémy sociální opory?
- Jaké potřeby zůstaly nenaplněné nebo neoslovené?¹⁰²

V rámci práce s klientem je vždy třeba dodržovat několik základních principů. V první řadě se doporučuje neapelovat na vůli klienta, nebagatelizovat, nezevšeobecňovat a nekritizovat za chyby. Rovněž není vhodné srovnávat jeho situaci s osudem jiných (pokud nemá terapeut promyšlen jasný cíl této techniky), nepřeceňovat možnosti intervence a pod metodickým vedením nechat klienta najít východisko z krizové situace.

1.3.5.4 Preventivní opatření realizovaná za účelem zvládnutí stresových podnětů vzniklých v souvislosti s mimořádnou událostí

Současná koncepce pomoci při mimořádné události zakotvuje zásadu, že v první řadě je vždy nutné zachránit lidské životy, přičemž však současně reflektuje tu

¹⁰² BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. s. 177. ISBN: 80-247-0708-X.

skutečnost, že ihned poté je třeba postarat se o základní fyziologické potřeby organismu přeživších postižených a poskytnout rychlou a adekvátní psychologickou pomoc těm, kteří to potřebují. Realizované výzkumy a každodenní praxe záchranářů stále zřetelněji ukazují, že osobám zasaženým mimořádnou událostí je nutné pomoci v rovině psychické, sociální a duchovní. Zranění duševního rázu mohou být totiž velmi těžká a přetrvávat i po reparaci fyzických následků. Zajištění a poskytnutí první psychické pomoci, intervence na místě a následná psychosociální pomoc jsou tak důležitou součástí činností prováděných v rámci likvidace mimořádné události, neboť postiženým osobám pomáhají vyrovnat se s utrpěnými ztrátami, které ve většině případů výrazně negativně změnily jejich další život. Správně provedená a včasná komplexní první pomoc napomáhá překonání traumatického zážitku a je součástí prevence posttraumatické stresové poruchy, která se následně u některých zasažených může rozvinout.

Na tomto místě je třeba připomenout, že zasaženými jsou nejen přímí účastníci neštěstí a osoby jim blízké, ale sekundárně také pracovníci složek, kteří se podílejí na záchranných a likvidačních pracích. Tyto osoby jsou totiž při své práci svědky nejen tělesného utrpení samotných postižených. Konfrontováni bývají rovněž s hrůzou situace, zoufalstvím okolí, ale také s pocity vlastní bezmoci. Pracovníci složek Integrovaného záchranného systému pod značným časovým tlakem a za ztížených podmínek musí přijímat zásadní rozhodnutí, na nichž závisí životy jejich i postižených osob. Navíc u terénních pracovníků existuje poměrně značné riziko vlastního ohrožení během zásahu (napadení, dopravní nehoda apod.). K tomu je třeba přičíst i fakt, že se jedná o stres permanentní, když kritickým situacím jsou vystavováni opakovaně.

V poslední době se proto objevuje snaha pečovat o psychiku samotných zasahujících. Z tohoto důvodu jsou u složek Integrovaného záchranného systému činní psychologové, jsou zřizovány telefonní krizové linky, školení jsou členové týmů posttraumatické intervenční péče (peeři) atd. Programy jsou většinou koncipovány jako preventivní a jsou realizovány v několika rovinách. V první řadě je to problematika zátěžových situací, jejich rizik a metod řešení. Probírány jsou i otázky komunikace v krizových situacích, včetně jednání s agresivními pacienty a podobně. Z metodologického hlediska se používají zejména metody debriefingu (sezení za účelem analýzy traumatické události) a defusingu (skupinová sezení, při nichž se postupuje

formou řízeného rozhovoru).

Poskytnutí psychosociální intervence v souvislosti s mimořádnou událostí na místě zásahu či bezprostředně po jeho skončení není na území České republiky v současnosti již ničím ojedinělým. V situacích hromadného neštěstí, ale častěji u vážných dopravních nehod a úrazů či jiných událostí, poskytují tuto pomoc nejčastěji psychologové a členové týmů posttraumatické intervenční péče složek Integrovaného záchranného systému. Při koncipování preventivních opatření k připravenosti zvládnání stresových podnětů vyvolaných mimořádnou událostí je vždy potřeba mít na zřeteli, že k lidem, zasaženým mimořádnou událostí, se v první fázi většinou nedostanou shora uvedení pracovníci s odbornou psychologickou erudicí, nýbrž běžní spoluobčané a záchranáři. Důležitým prvkem preventivních koncepcí je pak to, aby i tyto osoby měly dostatečné informace o tom, jak člověk v krizi reaguje a jakým způsobem je možno mu pomoci z psychologického hlediska. Jak již bylo shora v textu uvedeno, první psychická pomoc je odvislá od aktuálních potřeb postižené osoby, když se většinou jedná o zajištění fyzického bezpečí klienta, umožnění ventilace emocí, pomoc se zakotvením v prostoru a čase, emoční podpory, ale také zajištění základních tělesných potřeb a velmi často informací.

Kromě osob přímo postižených je nutno dále pracovat s osobami blízkými, které se bezprostředně po mimořádné události dostávají na místo neštěstí nebo např. do nemocnic, kam byli zranění převezeni. V případě hromadných neštěstí se těmto osobám mohou věnovat vyškolení interventi, kteří jim mohou ve vyhrazeném prostoru poskytovat základní informace a psychologické poradenství. Pokud však takoví odborníci nejsou k dispozici, měl by být, ve shora uvedených intencích, schopen komunikovat alespoň v základní míře nemocniční personál. Jiným opatřením je zřízení speciálních linek, jenž jsou v provozu nějakou dobu po mimořádné události. Na tyto linky mohou volat lidé, kteří hledají svého blízkého po hromadném neštěstí a potřebují informace o tom, zda byl zraněn, ve které nemocnici se nalézají, případně další informace a poradenství.

Pomoc občanům mohou poskytovat i zavedená krizová centra s nepřetržitým ambulantním provozem a možností krátkodobé hospitalizace, kterých je však pouze několik (např. RIAPS Praha, Krizové centrum v Ostravě, Krizové centrum v Ústí nad Labem Spirála). Rozsáhlejší je síť linek důvěry, které poskytují telefonickou krizovou

intervenci. Některé linky poskytují pomoc celé populaci (např. Linka důvěry v Ostravě, v Plzni, v pražském RIAPS), část z nich se zaměřuje na určité sociální skupiny, např. děti a dospívající (Linka bezpečí, Linka důvěry Dětského krizového centra), senioři (Život 90, Zlatá linka seniorů). Část telefonických služeb se specializuje na cílové skupiny vymezené typem problému (např. Linka DONA, určená obětem domácího násilí, linka AIDS pomoc). Co se týče terénních krizových služeb, tyto jsou diferencovány jednak podle typu krizové události (od individuálních až po mimořádné události nebo krizové situace), jednak podle délky a fáze svého působení. V tomto směru rozlišujeme týmy reagující na akutně vzniklou situaci, nejčastěji první psychickou a sociální pomocí (např. charitní výjezdové týmy Blansko a Plzeň), nebo týmy, které prosazují střednědobou a dlouhodobou na komunitu zaměřenou pomoc (např. republikový Psychosociální intervenční tým).

V rámci analýzy preventivních opatření je nutné poukázat na zásadní důležitost dostatečné informovanosti. Postižený subjekt nebo osoba ohrožená mimořádnou událostí by měla s dostatečným předstihem obdržet stručnou, ale výstižnou informaci o jednotlivých možných mimořádných událostech, zdrojích rizika, způsobech jednání a chování při přípravě, ale i v průběhu mimořádné události. Obdobné zásady platí pro poskytování informací po mimořádné události v případě, že se dotčené obyvatelstvo s ohledem na náhlost a neočekávanost události nepodařilo varovat předem. Vždy je důležité dbát na pravdivost, srozumitelnost a včasnost poskytovaných údajů, dostatečný (přiměřený) rozsah informací a možnost získání doplňujících informací. S občany je možno komunikovat zejména prostřednictvím webových stránek příslušné složky (např. www.mvcr.cz/hasici/obcan), správního úřadu (např. starosta obce), telefonické informační linky, propagačními tiskovinami, jako jsou letáčky, příručky, dotazníky, spoluprací s médii, především s tiskem, rozhlasem a televizí atd. Z hlediska věcné příslušnosti k podávání informací je nutno poukázat na ustanovení § 12 odst. 2 písm. e) zákona č. 239/2000 Sb., které stanoví, že ostatní obce, právnické a fyzické osoby ve svém správním obvodu seznamuje s charakterem možného ohrožení obyvatel a s připravenými záchrannými a likvidačními pracemi, obecní úřad obce s rozšířenou působností.

Jak uvádí Mika, povinností městských a obecních úřadů by mělo také být provádění přípravy obyvatel patřících do územních obvodů jejich úřadů. Obyvatelé

musí vědět, co mají dělat, když zjistí nějakou mimořádnou událost, a jak mají reagovat na vyhlášení varovného signálu. Z obecných zásad ochrany obyvatelstva vyplývá, že obyvatelé mohou být vyrozuměni o možném nebezpečí prostřednictvím varovných signálů vyhlášených prostřednictvím sirény, rozhlasem, televizí, pojízdným rozhlasovým vozem, megafonem, případně získáním informací od spoluobčanů nebo pracovníků obecního úřadu apod.¹⁰³

Poskytnutí dostatečné a srozumitelné informace obyvatelstvu (veřejnosti) je sice hlavním, ale jen počátečním stadiem celého procesu přípravy obyvatelstva na mimořádné události a jejich dopady a následky. Pokud má být obyvatelstvo kvalitně připraveno na dopady možných mimořádných událostí, je nutné učinit ještě další podstatné kroky. Jak uvádí Mika, obyvatelstvo musí nejen tyto informace včas dostat k dispozici, ale mělo by se s nimi ve vlastním zájmu v dostatečné a funkční míře seznámit. Tím občan, případně jeho rodina, teprve získá jisté základní vědomosti o problematice mimořádných událostí. K tomu, aby se mohli zasažení nebo ohrožení občané účinně chránit, musí proces pokračovat získáním alespoň nezbytných dovedností a návyků.¹⁰⁴ V úvahu připadá hlavně svépomoc a vzájemná pomoc, která je nezbytně nutná především v prvních okamžicích po vzniku mimořádné události až do doby, než se do ohroženého nebo zasaženého prostoru dostanou profesionální záchranáři. Získání dovedností a návyků je pak otázkou času a opakovaných nácviků. V této souvislosti je však nutno konstatovat, že tato opatření nejsou dnes příliš populární a neexistuje mechanismus, který by donutil jednotlivé subjekty ke spolupráci. Veřejnost není schopna v současné době zcela docenit, že získání alespoň základních dovedností a návyků je potřebné nejen pro její vlastní prospěch, ale zprostředkovaně to podstatně zlepšuje spolupráci mezi ohroženým či již zasaženým obyvatelstvem a záchrannými složkami.

Toto zjednodušené schéma nepostihuje další složky procesu, kam bezesporu patří také přesně definovaná komunikace a součinnost mezi jednotlivými složkami

¹⁰³ MIKA, J. *Informovanost obyvatelstva a jeho připravenost na zvládnutí mimořádných situací*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2008. s. 18. ISBN: 978-80-7394-111-6.

¹⁰⁴ MIKA, J. *Informovanost obyvatelstva a jeho připravenost na zvládnutí mimořádných situací*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2008. 68 s. ISBN: 978-80-7394-111-6.

integrovaného záchranného systému a další činnosti spadající do zodpovědností a kompetencí správních úřadů a státních orgánů.

K zajištění psychosociální krizové pomoci a k jejímu zvládnutí se jeví jako nezbytné vypracování standardů psychosociální pomoci občanům, obcím a organizacím zasaženým hromadným neštěstím, mimořádnou událostí či krizovou situací. Tyto standardy jsou v pracovní verzi přípravy do připomínkového řízení na Generálním ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky. Z těchto podkladů bylo vycházeno v této části práce.¹⁰⁵ Výše uvedené standardy jsou zaměřeny na proces, postup, který musí být aplikován k zajištění pozitivního vztahu mezi organizovaně pomáhajícím a těmi, jímž je organizovaně pomáháno (jednotlivci, rodiny, představitelé obcí, různých organizací).

Prvním počinem v oblasti standardů byl manuál popisující žádoucí chování pracovníků v jednotlivých oblastech. Manuál byl vydán v roce 2008 (doplněná verze 2009) Generálním ředitelstvím HZS.

Psychosociální krizová pomoc představuje souhrn činností či navazujících reakcí v době trvání mimořádné události a následně při zvládnutí jejích důsledků u jednotlivců i společností, pocit sounáležitosti, potřeby vzájemné pomoci a spolupráce, ale i uvědomění si zkušeností a potřeby připravenosti v případě obdobné situace.

Psychosociální krizová pomoc má terénní povahu s proaktivním přístupem k těm, kteří byli zasaženi neštěstím. Tato pomoc musí být včasná, týmová, mezioborová, ale musí mít i dlouhodobý charakter a je cyklická (zahrnuje připravenost bezprostřední, krátkodobou, střednědobou i dlouhodobou). Tato pomoc musí zahrnovat potřeby lidí i komunit ve všech sférách, tzn. v oblasti psychické, fyzické, sociální i spirituální.

Psychosociální krizová pomoc má několik základních cílů:

- zachování soběstačnosti
- opětovné začlenění do společnosti, komunity
- pomoc druhým
- pozitivní vztah k budoucnosti, stanovení dalších cílů a plánů

Je potřebné vycházet z toho, že neštěstí potkávalo společenství lidí po celou

¹⁰⁵ *Standardy psychosociální krizové pomoci zaměřené na proces a výsledek.* Ministerstvo vnitra, Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky. Pracovní skupina pro vytváření a ověřování standardů psychosociální krizové pomoci. Pracovní verze k 16. 10. 2009.

dobu jeho vývoje a oni se jej naučili zvládnout, neboť neštěstí má společenskou povahu, tzn., že při neštěstí se stává oporou právě společenství, komunita. V průběhu společenského vývoje se prokázalo, že nejčastější reakcí na mimořádnou událost je pomoc. Výsledkem neštěstí se stává zkušenost a z té pramenící lepší připravenost v případě další stejné či obdobné události.

Pomoc při neštěstích zahrnuje:

1. proaktivní přístup k postiženým, uznání neštěstí, ale i vyzdvižení jejich vlastních sil a zdrojů,
2. spolupráci v týmu (mezi týmy),
3. uvědomění si, že pomáhající a ten komu je pomáháno se odlišují jen přidělenou rolí při neštěstích,
4. chceme-li postiženým pomoci, musíme se empaticky vcítit do jejich údělu,
5. povzbuzovat k podpoře ty, kteří jsou primárními zdroji sociální opory, tzn. členy rodiny, spolužáky, přátele, sousedy,
6. respektovat, že každý člověk hledá oporu v něčem jiném (víra, empatie druhých),
7. podporovat stmelovací trendy v rodině, komunitě, společenství,
8. vlastním postojem vnášet řád, klid, zájem o druhé, vnímání potřeb ostatních.

Psychosociální krizová pomoc může být poskytována jako pomoc přímá či koordinační. Pomoc přímá reaguje především na praktické potřeby zasažených, jedná se především o první občanskou pomoc. Pomoc koordinační je někdy nazývána pomocí manažerskou a směřuje k posílení zasaženého, posiluje však i vzájemnou pomoc a stmeluje společenství. Přímá a koordinační pomoc se často vzájemně prolínají.

Z hlediska časového rozlišujeme pomoc bezprostřední a krátkodobou, která nastupuje v průběhu bezprostředně po události (3 až 5 dnů), dále pomoc střednědobou, zahrnující období 4 až 6 týdnů po události (někdy až 3 měsíce). Tato pomoc se zaměřuje na poradenství, koordinaci zdrojů, podporu různých rituálů či podávání informací. Poté nastupuje pomoc dlouhodobá, která trvá 12-18 měsíců po události a přechází především na obce či různé instituce a organizace. Sem zahrnujeme podporu různých svépomocných aktivních skupin, zřizování kontaktních center, dlouhodobou dokumentaci událostí, vytváření odborných služeb.

Psychosociální krizovou pomoc poskytují především občané, kteří by měli zvládnout první psychosociální a duchovní pomoc. Povinnost poskytovat tuto pomoc

mají obce a jejich představitelé (zastupitelé), dále manažeři z různých oblastí. Nezbytná je i účast navazujících odborníků jako jsou psychologové, duchovní, zdravotníci, učitelé apod.

1.3.6 Standardy psychosociální krizové pomoci

Standardy psychosociální krizové pomoci dělíme do dvou základních skupin a to standardy koordinátorské a standardy přímé pomoci. Tyto standardy zahrnují celý interval pomoci, tzn. od neštěstí až po dobu 18 měsíců po události.

1.3.6.1 Koordinátorské standardy

Pokud jde o koordinátorské standardy jejich nedílným znakem je koordinování v týmu, jednotlivec nemůže celý rozsah koordinátorských úkolů zvládnout a proto je nezbytné rozdělování a sdílení úkolů včetně kreativní spolupráce. Do popředí však vystupuje i role koordinátora týmu (shromažďování informací, vedení týmu v místě události, tvorba týlových plánů). Koordinátorské standardy dále členíme takto:

Koordinátorský standard Stanovování cílů pomoci a vyhodnocování cílů a průběhu pomoci

Každá psychosociální krizová pomoc subjektům zasaženým neštěstím má svůj časový vývoj - mimořádná událost, následuje pomáhání a poslední vývojová etapa je ukončení pomoci a její vyhodnocení. K vyhodnocení pomoci slouží stanovení měřítek kvality se zahrnutím její účinnosti. Stanovené cíle pomoci musí být reálné, odpovídající dané situaci ale i kontrolovatelné a měřitelné, stejně tak je důležité, aby postupy při poskytování pomoci bylo možno hodnotit.

Cíle pomáhání musí vycházet z potřeb zasažených občanů či dalších subjektů, současně však vyjadřují i hodnoty pomáhajícího a společenskou potřebu.

Naplňování standardu:

a) stanovení cílů po zjištění situace zasažených

- v tom je zahrnuto jak stanovení hlavního cíle a dílčích cílů pomoci, stanovení času pro jejich dosažení, stanovení postupů pomoci, stanovení měřítek pomoci a způsobů vyhodnocování.

b) průběžné monitorování naplňování cílů, dále jejich proměna v návaznosti na

proměny potřeb zasažených v čase a na změně jejich situace

c) konečné vyhodnocení pomoci vztažené k cílům

- nedílnou součástí bude i vyhodnocování pomoci včetně podpory připravenosti s odstupem času.

Koordinátorský standard Týmová spolupráce

Týmovou spoluprací při mimořádných událostech se zajišťuje kvalitní a účinná pomoc, která musí být průběžně vyhodnocována. V rámci týmu musí docházet k zjišťování a vyhodnocování potřeb zasažených jednotlivců i ostatních subjektů, ale úkolem týmu je i péče o krizové pracovníky.

Tým je nezbytné využívat při regulování hromadného chování v akutní etapě pomoci a v komunitních intervencích a to jak u střednědobé, tak i u dlouhodobé pomoci.

Cílem standardu je podpora koordinátora, aby zajišťoval dobrou práci celého týmu po celou dobu jeho nasazení. Cílem týmové spolupráce je vytváření postojů spolupráce s komunitou postižených. Tým musí být v případě dobrého fungování schopen fundovaně zvládnout projevy hromadného chování a vytvářet dobře koordinované komunitní intervence.

Naplňování standardu:

a) vytvoření týmu včetně zácvičku

- zahrnuje optimální výběr a sestavení týmu, přípravu členů týmu a jeho budování.

b) stanovení pravidel a postupů při povolávání týmu

c) zajištění činnosti týmu a podmínek pro činnost týmu

- v tom je obsaženo zajišťování spolupráce s občany, dalšími pomáhajícími i ostatními subjekty, materiální, technické a organizační zabezpečení týmu, zajišťování harmonizace vnitřních i vnějších vztahů týmu, nezbytně sem však patří i sledování a vyhodnocování kvality pomoci, která je poskytována a v neposlední řadě i vypracovávání postupů nezbytných pro řešení nenadálých událostí.

d) týmové zvládnání projevů hromadného chování případně provádění komunitních intervencí

- k zvládnutí tohoto standardu je nezbytné vytipovat koordinátory skupiny, odborně řešit přidělené úkoly a role v týmu, zajistit vyjednávání a spolupráci s vůdci a zajistit rozčlenění skupiny do menších celků, začleňujeme sem však i průběžné informování všech subjektů včetně odpovídající spolupráce s dalšími týmy.

Koordinátorský standard Dokumentování pomoci a vytváření informačních materiálů

Tento standard propojuje ostatní standardy, dokumentování propojuje jednotlivé oblasti pomáhání. Dokumentování odráží minulost, přítomnost (obnovuje řádné fungování) a vytváří plány budoucnosti. U jedince umožňuje duševní hygienu a vytváří podklady pro učení a změnu.

Stejně tak i různé informační materiály napomáhají cílenými radami ke strukturování současnosti a k plánování praktických doporučení do budoucna.

Základní zásadou je srozumitelnost dokumentovaného a obsahu sdělení. Dokumentací a tvorbou informačních podkladů vyjadřujeme sounáležitost s těmi, jež zasáhlo neštěstí.

Cílem standardu je podtrhnout důležitost dokumentování a tvorby informačních materiálů jako nástroje pomoci. Dále musí dokumentování vést k získávání nadhledu a napomáhání duševní hygieně jak postižených, tak i pomáhajících a vytvářet v týmu hodnoty psychosociální krizové pomoci. Nezbytné je udržet paměť události, ale i zachytit pozitivní změny. Vždy je potřeba informovat dárce i média o pomoci. S tím souvisí i možnost zpětně vyhodnocovat pomoc a na základě výsledků hodnocení přistupovat i ke zlepšení. Každá přenesená zkušenost napomáhá učení a následně i výzkumu.

Naplňování standardu:

a) u pomáhajících týmů

- při a po neštěstích dokumentovat pomoc, dále provádět analýzu dokumentace za účelem mapování měnící se situace a potřeb zasažených a s tím spojených změn cílů pomoci, důležité je předávat informace o situaci zasažených, vyhodnocovat stížnosti a reagovat na ně.

- při této činnosti musí být dán souhlas s vedením dokumentace a musí též být dodržována pravidla archivace a skartace.

- na základě vyhodnocení pomoci provádět zácvik nových členů.

b) ve vztahu k občanům, laické i odborné veřejnosti

- důležité je se zaměřit na podporu spolupráce, provádět sběr informací o pomoci a podporovat tak sounáležitost a hrdost a též zachycovat pozitivní změny, součástí je i podpora citlivosti občanů vůči neštěstím a podpora práv občanů a jejich komunit včetně řešení nespravedlnosti.

- je též potřebné podporovat ve vědomí lidí potřebu svépomoci ale i vzájemné pomoci.

- profesionálům z této oblasti je nezbytné zajistit profesní růst včetně vytváření podkladů pro výzkum a v návaznosti na to vytvářet metodické a výukové materiály.

c) ve vztahu k dárcům, nadřizovým a zřizovatelům

- zajistit prokazatelnost poskytnuté pomoci a k tomuto účelu provádět analýzu dokumentace pro zjišťování kvality, účelnosti a účinnosti pomoci.

Ke splnění výše uvedených úkolů zajišťovat metodické materiály, dopisy a letáky, tiskové zprávy, dokumentární filmy, výroční zprávy, fotografickou dokumentaci, semináře apod.

Koordinátorský standard Spolupráce a komunikace s médii

Úloha sdělovacích prostředků při zvládnání mimořádných událostí anebo krizových situací je mimořádně vysoká. Tato média svým působením mohou nasměrovat pomoc a mezilidskou solidaritu. Pomocí mediálních informací se občané orientují v nastalé situaci, vnímají sílu neštěstí a zprostředkovaně přes zkušenost jiných posilují vlastní připravenost na mimořádné události.

Informovanost je u neštěstí obecnou potřebou. Spolupráce s médii se děje v trojúhelníku přímí zasažení – mediální pracovníci – pomáhající. Vedoucí týmů a koordinátoři usilují o dohodu v důležitých oblastech. Pomáhající jsou zpravidla proaktivní a vstupují do kontaktu s médii v době neštěstí jako první. Pokud dojde ke střetu zájmů mezi médii a přímými zasaženými musí pomáhající hájit zájmy zasažených.

Cílem standardu je nastavení dobré spolupráce s médii. Důležitá je i podpora přímých zasažených v médiích.

Naplňování standardu:

- a) znalost mediálních a komunikačních prostředků a forem
- b) dodržování zásad proaktivní a nekonfliktní komunikace s médii
 - sem zahrnujeme trénink pracovníků dle pravidel psychosociální krizové pomoci, zapojení tiskového mluvčího, pořádání tiskové konference.
- c) ochrana organizace, osobnosti a osobních údajů
 - neustále je potřeba vytvářet pozitivní mediální obraz organizace, dodržovat právní ochranu osobních údajů a pravidla ochrany osobnost a též podporovat práva lidí zasažených neštěstím.
- d) podpora pracovníků médií, kteří jsou též zasaženi neštěstím
- e) vyhodnocování spolupráce

Koordinátorský standard Podpora spolupráce a připravenosti v regionu

Hlavním cílem je podpora připravenosti obyvatel a podpora spolupráce při svépomoci, ale i vzájemné pomoci. Stejně důležité je též stmelování komunit a různých zájmových skupin.

Cílem standardu je připravenost a podpora spolupráce a stmelení komunit a taktéž tvorba informačních sítí.

Naplňování standardu:

- a) podpora spolupráce před událostí
 - zahrnujeme sem uznání všem skupinám zasažených, vyhodnocení spolupráce z předcházející události.
 - důležitým se jeví síťování přímých zasažených, státní správy a samosprávy, složek IZS, odborníků, firem, organizací a široké veřejnosti prostřednictvím setkávání
- b) podpora spolupráce během zvládnání dopadů události
 - do této skupiny řadíme zejména využívání a spravedlivé dělení pomoci a řádnou informovanost dárců, pomáhajících i obdarovaných.
- c) podpora spolupráce při ukončování pomoci
 - doporučována jsou vyhodnocovací setkání a závěrečná dokumentace.

Koordinátorský standard Vytěžení z události, vyrovnávání se s ní, podpora připravenosti

Z mimořádné události se lze učit tak, aby se posílila připravenost na případnou událost další. K tomu napomáhají různorodá zachycení a vyhodnocení události, vzdělávací nebo vzpomínkové akce. Vyrovnávání se s událostmi napomáhají různé rituály, při kterých si občané uvědomují, že i tragédie a hrdinství jsou součástí života.

Cílem standardu je zkonkretizovat psychosociální krizovou pomoc tak, aby vedla k pokrizovému a posttraumatickému růstu jednotlivce i komunity.

Naplňování standardu:

a) ve vztahu k týmu

- tým má za úkol provést vyhodnocení včetně písemné dokumentace, nedílnou součástí je i uznání pomáhajícím, předávání nabytých zkušeností, nutná je i orientace na zaznamenání změn ve vztazích k okolí u pomáhajících a zdůraznění pozitivních změn.

- je potřebné dát podněty pro systémové změny připravenosti obyvatelstva na úrovni státní správy, veřejné správy, samosprávy, různých typů dotčených organizací, ale i široké veřejnosti, stejně tak je důležité připravit podněty pro změny osnov v oblasti přípravy obyvatelstva na mimořádné události a krizové situace.

b) ve vztahu k zasaženým nešťestím

- uspořádat vzpomínkové obřady např. benefiční koncert, bohoslužba, podporovat různá setkávání.

- důležité je zachycení a zveřejňování změn, které po mimořádné události nastávají a upozorňování na pozitivní změny u zasažených i pomáhajících a oceňování angažovanosti.

1.3.6.2 Standardy psychosociální krizové pomoci přímé

Neštěstí dopadá na celou řadu lidí a to i tehdy, pokud jde o neštěstí individuální. Zasaženi jsou všichni, kteří neštěstí viděli a vnímali, osoby blízké, sousedé i pracovníci v pomáhajících profesích.

Být přímo zasažen znamená změněný způsob vnímání a zpracovávání informací. Terénní krizový pracovník volí nejprve postup odpovídající první pomoci, nabízí

konkrétní pomoc na základě předpokládaných potřeb a pozorovaných hodnot. Zasažení jsou aktivně vyhledáváni, aby pochopili, že na problém nejsou sami, že jim ho druzí pomáhají zvládnout.

Pracovník psychosociální krizové pomoci by měl mít schopnost empatie a být orientován na týmovou spolupráci.

Cílem standardů přímé pomoci je podpořit naplňování cílů a zásad psychosociální krizové pomoci v akutní, krátkodobé, střednědobé a dlouhodobé pomoci.

Standard přímé pomoci Aktivní vyhledávání; navázání a ukončení prvního kontaktu

Cílem prvního kontaktu je u zasažených posílení důvěry a naděje a zjišťování jejich situace a potřeb.

Naplňování standardu:

- pracovníci zde působící musí mít viditelné označení, představit se jménem a rolí, musí být vnímaví, pokud někdo odmítá pomoc musí mít respekt k odmítnutí, musí se snažit předat maximum informačních materiálů.

Standard přímé pomoci Orientace v situaci a případná dohoda o pomoci: zjišťování potřeb a hodnot, sil a zdrojů

Cílem orientace v situaci je zjišťovat potřeby a hodnoty zasažených a jejich síly a zdroje, dohoda o pomoci musí odpovídat konkrétním potřebám, cílem je i posilování vlastních sil a zdrojů a též zacílení k vzájemné pomoci a připravenosti.

Naplňování standardu:

- schopnost předpokládat potřeby s ohledem na typ události, uplynulý čas od události a celkové situaci postiženého.
- umění naslouchat a pozorovat, vnímat hodnoty zasaženého.
- zjišťování sil a zdrojů a síly pro pomoc druhým a schopnost spolupracovat s dalšími.
- nezbytné je i vyhodnocování zjištěných informací a dokumentování.

Standard přímé pomoci Podpora při sdělování špatných zpráv

Cílem podpory při sdělování špatných zpráv je vzbudit naději, že situace je zvládnutelná, že při jejím zvládnutí nebude osamocen a že je možno v systému institucí získat potřebné informace.

Naplňování standardu:

- důležitým se jeví citlivé předávání informací a respektování požadavku nebýt informován, pokud si to zasažený přeje, musí mu být šetrně sdělovány informace o osobách blízkých, zasažený má též právo na sdělení nepříznivých zpráv, způsob sdělování nepříznivých informací musí korelovat s hodnotami zasaženého, při sdělování negativních zpráv je důležitá spolupráce se složkami IZS.

Standard přímé pomoci Podpora svépomoci a vzájemné pomoci

Cílem podpory svépomoci a vzájemné pomoci je zejména odhodlání zasaženého překonat nepřízeň události, která jej potkala.

Naplňování standardu:

- vnitřní přijetí události a jejích časově omezených dopadů, respektování individuálního přijímání události a odlišných reakcí na událost.
- zasaženého je důležité povzbuzovat ke svépomoci a k pomoci ostatním, stejně tak je potřebné orientovat zasaženého na přirozené opory z okolí zasaženého tj. např. na sousedy či kolegy.
- pozitivní roli sehraává podpora různých vzpomínkových rituálů, setkávání s podobně zasaženými.
- potřebné je zajišťovat sociálně-právní informace o způsobech řešení konkrétní životní situace.
- mnohým zasaženým pomáhá účast v pomáhajících týmech.

Standard přímé pomoci Podpora práv a zájmů

Cílem podpory práv a zájmů je posilování pocitu spravedlnosti světa a možnosti dalšího dobrého žití.

Naplňování standardu:

- k zlepšení vnímání situace slouží i zabezpečení osobních věcí a jiného majetku

zasazeného.

- řadě lidí pomáhá podpora kontaktu s blízkými (zraněnými i zemřelými).
- potřebná je i pomoc při vyhledání a zajištění práv zasaženého.
- nezbytná je i informace o rizicích vyplývajících ze situace (včetně rizik zdravotních).
- důležitou roli sehrávají i informace o navazující odborné pomoci.

Standard přímé pomoci Propojení do střednědobé a dlouhodobé pomoci

Cílem propojení do střednědobé a dlouhodobé pomoci je dobré rozvržení sil dle pravidel psychosociální krizové pomoci, podpora spolupráce s místním obyvatelstvem (zástupci dané komunity, přímo zasažení), předcházení závislosti na cizí pomoci, po skončení nasazení rozloučení s rolí a týmem.

Naplňování standardu:

- vymezení dohody o následném kontaktu se zasaženými, komunikace s místní pomáhající sítí včetně spolupráce s místními lidmi a subjekty ochotnými podílet se na dlouhodobé pomoci.
- důležité je též vnášení klidu a uznání pomoci místních lidí.
- závěrečnou fází tvoří ukončení vztahu se zasaženými a provedení uznání pracovníkova nasazení.

Standard přímé pomoci Podpora připravenosti zasažených lidí, obcí a organizací na další událost

Cílem podpory připravenosti zasažených lidí, obcí a organizací na další událost je posilování ochoty lidí pomoci druhým a zvyšovat povědomí obyvatelstva o tom, že neštěstí jsou součástí života, všichni by na ně měli být připraveni, být ochotni pomáhat ostatním a učit se je zvládat.

Naplňování standardu:

- snaha po maximálním zapojení všech do pomáhajících činností.
- nezbytností je informování veřejnosti o události a postupu záchranných a likvidačních prací.
- podporovat sdělování vlastních zkušeností s neštěstími a jejich předávání spoluobčanům a profesionálům.

- nezbytností je vyhodnocení silných a slabých stránek zvládnání neštěstí a příprava účinnějších postupů včetně zhodnocení zkušenosti s neštěstím a na to navazující promítnutí do osvěty a výuky.

Standard přímé pomoci Informování a osvěta; komunikace s veřejností a médii

Cílem tohoto standardu je pravdivě informovat o neštěstí a možnostech jeho zvládnání za účelem kontroly nad situací a posilování odvahy zasažených čelit nepříznivému osudu.

Naplňování standardu:

- nezbytná je podpora informovanosti pro přímé zasažené, svědky, novináře, kolegy spolužáky, učitele, faráře atd. (i se specifickým zaměřením na občany s komunikačním znevýhodněním).
- důležitá je informovanost o neštěstí a jeho vývoji, o poslání týmů a náplni jejich činnosti, o právech a možnostech zasažených, o možnosti svépomoci a vzájemné pomoci, o rizicích vyplývajících ze situace, o možnostech ochrany a prevence, o zkušenostech při zvládnání událostí, o nabídkách pomoci a navazující odborné pomoci.
- při kontaktu s médii je potřebné prezentovat podporu přímých zasažených, respektovat právo zasažených s médii nekomunikovat a zachovat si anonymitu a případně odkázat na koordinátora či tiskového mluvčího.

Standard přímé pomoci Dokumentování události, pomáhání a vývoje

Cílem standardu je získání podkladů a argumentů pro podporu práv a zájmů zasažených, udržování nadhledu nad událostí včetně zachycení průběhu změn, udržování paměti události a zachycování pozitivní změny, předávání informací o situaci zasažených v týmu a pro navazující podporu, vyhodnocování pomoci, pěstování přiměřeného sebevědomí pomáhajícího a jeho rozvoj.

Naplňování standardu:

- v rámci první občanské pomoci dokumentace události a jejích důsledků, zaznamenání události a podíl vlastních činností pracovníka vyplývajících z dohodnutých cílů pomoci a to při zachování pravidel pro uchovávání dokumentace.

- potřebné je i vyprávění příběhů a zachycování reflexe z prožitých dějů.

1.3.7 Speciální systém služební přípravy příslušníků Policie České republiky a Hasičského záchranného sboru České republiky, odborná úroveň pracovníků Zdravotnické záchranné služby

Nedílnou součástí služební přípravy příslušníků bezpečnostních sborů, které jsou složkami Integrovaného záchranného systému je odborná profesní příprava. Příslušníci Policie České republiky a Hasičského záchranného sboru České republiky, stejně tak i pracovníci Zdravotnické záchranné služby, musí při výkonu služebních činností splňovat kvalifikační předpoklady vzdělání stanovené pro zastávaná služební místa. Nejde pouze o všeobecně určené stupně civilního vzdělání platné v celém státě, ale rovněž i o odborné profesionální školení zaměřené na škálu pracovních činností a postupů spojenou s plněním úkolů zabezpečovaných v rámci právním řádem vymezeného poslání jmenovaných institucí. Kvalitní vzdělávání a praktická příprava jsou podmínkami úspěšného a profesionálního výkonu služby. Odpovědnost za vzdělávání příslušníků Policie České republiky nese Ministerstvo vnitra České republiky, gesci za vzdělávání příslušníků Hasičského záchranného sboru České republiky nese jeho Generální ředitelství. Toto asymetrické uspořádání je dáno podřízeností školských zařízení v rámci resortu Ministerstva vnitra České republiky. Důvodem ingerence ministerstva vnitra do samosprávné působnosti policejního školství je existence Policejní akademie České republiky, která je státní vysokou školou.

Požadavky praktického výkonu služby jsou definovány v nárocích na komplexnost výuky a na diferenciaci skladby oborů a výukových předmětů. Mezi školskými zařízeními a útvary obou bezpečnostních sborů probíhá průběžná součinnost při hodnocení úrovně připravenosti absolventů a při aktualizaci osnov podle měnících se potřeb služebních činností. Výuka je koncepčně zaměřena na vytváření teoretických znalostí a vědomostí a na praktický nácvik modelových situací a rutinních postupů nezbytných pro zvládání situací bezpečnostní i požární povahy v reálné praxi. Specializované rezortní školství je zárukou připravenosti příslušníků bezpečnostních sborů plnit služební úkoly. Jeho provoz váže značné množství rozpočtových prostředků, lidských zdrojů, technického vybavení, objektové báze a provozních nákladů. Z dosavadní praxe je zřejmé, že specifické požadavky speciální rutinní edukace a

přípravy zaměstnanců policie a hasičů není schopen plnit obecný školský systém v působnosti Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy.

Vzdělávání v oboru požární ochrany provádí Střední odborná škola požární ochrany a Vyšší odborná škola požární ochrany ve Frýdku-Místku, která je organizační součástí Hasičského záchranného sboru České republiky. V právním slova smyslu je jí přiznáno postavení samostatné organizační složky státu a samostatné účetní jednotky.¹⁰⁶ Vzdelávání probíhá ve formě středoškolského studia ukončeného maturitní zkouškou nebo na vyšší odborné škole ukončené absolutoriem a udělením titulu diplomovaný specialista. Vyšší odborná škola realizuje vzdělávací program Prevence rizik a záchranářství.¹⁰⁷ V nabídce studia jsou jako významné typové projekty zařazeny četné druhy rozmanitých vzdělávacích programů a odborných kurzů pro příslušníky Hasičského záchranného sboru. Škola od svého vzniku slouží především potřebám profesionálních hasičů a záchranářů. Střední odborná škola požární ochrany a Vyšší odborná škola požární ochrany jsou zapojeny do systému celoživotního vzdělávání příslušníků Hasičského záchranného sboru. Předmětná výuka probíhá v kurzech vstupní přípravy příslušníků Hasičského záchranného sboru, odborné přípravy, požární prevence, ochrany obyvatel a plánování. Škola zabezpečuje i jazykovou přípravu. Je zmocněna k vydávání osvědčení o odborné způsobilosti fyzických osob a techniků požární ochrany podle § 11 zákona č. 133/1985 Sb., o požární ochraně, ve znění pozdějších předpisů.¹⁰⁸

Systém policejního vzdělávání je řízen Odborem vzdělávání a správy policejního školství Ministerstva vnitra České republiky. Na Policejním prezídiu České republiky je odborným orgánem pro oblast policejního vzdělávání Ředitelství pro řízení lidských zdrojů. Cílovou skupinou úseku policejního vzdělávání je přibližně 44. 000 policistů v aktivní službě.

Základem celého vzdělávacího modelu je 5 vyšších policejních škol, které jsou dislokovány v Praze, Brně, Jihlavě, Pardubicích a Holešově. K tomuto segmentu přísluší i jedno školské účelové zařízení v Praze. K vyšším policejním školám jsou

¹⁰⁶ § 3 odst. 1 zák. č. 219/ 2000 Sb., o majetku České republiky a o jejím vystupování v právních vztazích.

¹⁰⁷ FOLDYNA, V. Čtyřicet let Odborné školy požární ochrany ve Frýdku - Místku. *Časopis 112*, 2007, č. 11, s. 8-10.

¹⁰⁸ *Školy požární ochrany ve Frýdku-Místku*. [online]. [cit. 2010-04-16]. Dostupné z: <http://www.sospofm.cz/index.php>.

z hlediska výukového procesu přidružena i školní policejní střediska, která jsou útvary Krajských ředitelství policie ve vyšších územně správních celcích. Jejich posláním je praktická příprava policistů v personální pravomoci krajských ředitelství. Výuka je časově i obsahově rozdělena na část teoretickou prováděnou ve vyšších policejních školách a část praktickou, jež je zabezpečována v rámci limitovaného výkonu služby v teritoriích. Nasazení nově nastoupivších policistů probíhá za účasti a pod kontrolou odborných instruktorů. Praktická výuka a nácvik vedou k vytvoření standardních stereotypů chování a postupů potřebných pro rutinní výkon služby.

Předmětem činnosti vyšších policejních škol je nástupní odborná příprava nových policistů, specializační profesní příprava policistů ve výkonu služby podle směru vykonávané práce, dále pak vyšší a střední odborné vzdělání v plném rozsahu služebních potřeb. V nabídce je i výuka jazyků pro potřeby služební konverzace. Do náplně vzdělávání patří především výcvik komunikačních dovedností, vytváření a zvyšování znalostí práva a právního vědomí, zvyšování psychické odolnosti, fyzické průpravy, služební postupy, používání donucovacích prostředků a střelecká příprava.¹⁰⁹

Policejní akademie České republiky poskytuje vysokoškolské vzdělání v bakalářských, magisterských i doktorských programech bezpečnostně právního zaměření. Studovat lze na Fakultě bezpečnostně právní nebo na Fakultě bezpečnostního managementu. Policejní akademie je škola univerzitního typu. Je zaměřena na bezpečnostní problematiku a na ochranu práva. Uplatnění absolventů je široké, mají kompetence působit ve všech složkách veřejné správy. Škola nabízí studijní programy dalšího vzdělávání, koncipované jako diverzifikovaný systém krátkodobých a dlouhodobých studijních forem, které jsou permanentně inovovány v návaznosti na měnící se potřeby občanské společnosti, na aktuální i dlouhodobá bezpečnostní rizika, na problematiku Evropské unie a na kvalifikační potřeby policistů a zaměstnanců resortu ministerstva vnitra.¹¹⁰

Celá řada policistů a hasičů studuje na veřejnoprávních nebo soukromých školách. Zájem je především o školy vysoké jak v bakalářském, tak i v magisterském studijním programu. Důvodem takové volby není nezájem o studium na Policejní

¹⁰⁹ *Systém policejního vzdělávání*. [online]. [cit. 2010-04-16]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/clanek/system-policejního-vzdelavani.aspx/>>.

¹¹⁰ *Policejní akademie České republiky*. [online]. [cit. 2010-04-16]. Dostupné z: <<http://www.polac.cz/>>.

akademii, ale spíše snaha studovat v místě bydliště či v místě výkonu služby. S výjimkou specializovaných škol jakými jsou např. Vysoká škola Báňská v Ostravě, Fakulta speciálního inženýrství v Žilině nebo zdejší Zdravotně sociální fakulta bude obtížné hledat v osnovách výuky specializační prvky potřebné ve specifických podmínkách práce pomáhajících profesí.

Zajímavou akvizicí pro zvýšení vědomostní úrovně a stavu připravenosti zasahovat se znalostí věci je projednávaný projekt mezinárodní policejní spolupráce mezi složkami Integrovaného záchranného systému v Jižních Čechách a v Dolním Rakousku. Jeho součástí je pořízení technického vybavení pro zlepšení úrovně nasazení policistů, hasičů a záchranářů na obou stranách státní hranice, prohloubení stávající výkonné spolupráce formou jednání, hospitací a společných hlídek ale zejména plán na vzdělávání příslušníků složek Integrovaného záchranného systému obou zemí. V záměru je proškolit jmenované příslušníky pomáhajících profesí k zásahům v případech průmyslových havárií, živelných katastrof, nákazových epidemií, těžkých dopravních nehod se zvláštním zaměřením na diagnostiku způsobů možného ohrožení toxickými látkami a na provedení efektivních opatření k ochraně obyvatelstva. Odborným garantem vzdělávání má být katedra radiologie a toxikologie Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, která prostřednictvím svých expertů a spolupracovníků připraví specializační kurz ve vymezené problematice. Projekt je ve stádiu intenzivního jednání a prvotních přípravných kroků a měl by být spolufinancován z prostředků Evropské unie.

Neprávem opomíjenou složkou souhrnného vzdělávání příslušníků bezpečnostních sborů je využití školících a konzultačních kapacit existujících psychologických služeb v sestavách útvarů Policie České republiky a Hasičského záchranného sboru České republiky. Tyto útvary disponují potenciálem erudovaných pracovníků, kteří nabízejí ztěží ocenitelné služby psychologické pomoci v rámci podpůrného servisu poskytovaného pracovištím přímého terénního nasazení. Osvědčeným a v praxi mnohokrát prověřeným způsobem pomoci lidem v nesnázích jsou posttraumatické intervenční týmy složené z odborníků s psychologickým výcvikem, kteří se věnují lidem prožívajícím traumatickou zátěž. Urgentní pomoc je základním předpokladem pro vyrovnání se, se vzniklou situací ke zvládnutí problému.

Zdravotnická záchranná služba jako jedna ze základních složek Integrovaného

záchranného systému je na rozdíl od zbývajících dvou, tj. Policie České republiky a Hasičského záchranného sboru České republiky, které jsou celostátně řízenými institucemi, provozována na regionální bázi v rámci územního uspořádání krajů. Zdravotnická záchranná služba není bezpečnostním sborem, její pracovníci jsou v pracovním, nikoli ve služebním poměru. Takový právní statut více odpovídá její určující charakteristice zdravotnického zařízení. Vyvolaným problémem je v této souvislosti postavení a pravomoci záchranářů při výkonu jejich pracovních postupů.

Požadavky na vzdělání a specializační přípravu jejích zaměstnanců odpovídají republikovým zdravotnickým standardům a o jejich úrovni nemůže být vzhledem k účelu provozování služby žádných pochyb. Základní náplní činnosti záchranné služby je zajišťování odborné přednemocniční neodkladné péče u stavů ohrožujících lidský život, dále pak celá řada dalších aktivit zdravotnické povahy.¹¹¹ Ke zvyšování úrovně odborné připravenosti zdravotnického personálu urgentního určení přispívá i akreditace záchranářských studijních oborů na českých vysokých školách.¹¹² V neposlední řadě je nutné zmínit i vzdělávací aktivity Českého červeného kříže a to zejména ve vztahu ke laické zdravotní osvětě v řadách obyvatelstva. Tato příprava může mít významný vliv na chování lidí v době mimořádných událostí a krizových stavů.

2. Cíle výzkumu, výzkumný problém a výzkumné otázky

V souladu se zadáním diplomové práce byl autorkou v metodologické oblasti stanoven:

1. výzkumný problém,
2. cíle výzkumu,
3. výzkumné otázky.

Výzkumný problém zní takto: *preventivní opatření realizovaná za účelem zvládnutí stresových podnětů vzniklých v souvislosti s mimořádnou událostí.*

¹¹¹ Zdravotnická záchranná služba. [online]. [cit. 2010-04-16]. Dostupné z: <http://tema.novinky.cz/zdravotnicka-zachranna-sluzba>.

¹¹² Studijní programy ZSF JU. [online]. 2009-09-06 [cit. 2010-04-16]. Dostupné z: <http://www.zsf.jcu.cz/studium/studijni-programy-obory-kurzy/>.

Byly stanoveny následující cíle výzkumu:

1. *Zkoumat připravenost pracovníků složek Integrovaného záchranného systému poskytnout účinnou pomoc při zvládnutí stresových podnětů vyvolaných mimořádnou událostí u postiženého obyvatelstva.*
2. *Zjišťovat reakce obyvatel na takové situace a jejich znalosti preventivních opatření potřebných pro zvládnutí stresových stavů.*
3. *Posoudit, zda připravenost příslušníků složek Integrovaného záchranného systému je na dostatečné úrovni a v případě potřeby navrhnout opatření směřující k jejímu zkvalitnění.*

Byly stanoveny níže uvedené výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 1:

Jsou příslušníci složek Integrovaného záchranného systému dostatečně připraveni poskytovat pomoc obyvatelstvu postiženému stresovými podněty při mimořádných událostech?

Výzkumná otázka č. 2:

Jsou obyvatelé připraveni adekvátně vzdorovat stresujícím podnětům, které na ně působí při mimořádných událostech?

Z takto vymezených konceptuálních charakteristik vycházela autorka při následné tvorbě plánu výzkumu i určování metod sběru a analýzy získaných dat. Charakteristiky byly podkladem i pro stanovení výběrového souboru respondentů.

3. Metodika

3.1 Přípravná etapa výzkumu

3.1.1 Oblast výzkumu

Studie problému stanoví jako svůj cíl vyhodnocení připravenosti pracovníků

jednotlivých složek Integrovaného záchranného systému zabezpečit ochranu obyvatelstva před negativními jevy vznikajícími na základě stresových podnětů vyvolaných mimořádnou událostí. Diplomová práce rovněž usiluje o zjištění stavu úrovně připravenosti obyvatelstva včetně jeho znalosti preventivních opatření určených k eliminaci rizik a zvládnutí negativních aspektů krizových stavů. V neposlední řadě se zabývá i připraveností příslušníků složek Integrovaného záchranného systému a kvalitou jejich odborné profesní přípravy.

Z teoretického hlediska byla předmětná problematika detailně analyzována v kapitole 1. Současný stav. Na takto formulované vymezení současných vědeckých názorů na stav problému lze nesporně v plném rozsahu odkázat jako na dostatečnou teoretickou platformu zkoumání. Kapitola obsahuje přístupy odborných autorit k rozboru obecných tezí, příčin, akademických východisek, systémových souvislostí, faktických projevů a dopadů věci do praktického života.

Autorka práce se primárně věnovala náročné studijní přípravě vlastního výzkumu. Definovala cíle a předmět diplomové práce, seznámila se s dostupnými podklady a na jejich základě učinila základní osnovu vymezení problému. V této etapě tvorby rovněž prostudovala i metodologii výzkumné práce a opatřila si literaturu související s předmětem výzkumu. Výzkumná činnost byla autorkou rozčleněna do dílčích kroků, přičemž každý z nich plnil v rámci výzkumného procesu svůj konkrétně vymezený cíl.

3.1.2 Definice pojmů

Na tomto místě bude provedena přesná specifikace základních významů pojmů použitých v prováděném výzkumu.

Integrovaný záchranný systém je koordinovaný postup jeho složek při přípravě na mimořádné události a při provádění záchranných a likvidačních prací.¹¹³

Základními složkami Integrovaného záchranného systému jsou Hasičský záchranný sbor České republiky, jednotky požární ochrany zařazené do plošného pokrytí kraje jednotkami požární ochrany, Zdravotnická záchranná služba, Policie

¹¹³ § 2 písm. a) zákona č. 239/2000 Sb., o IZS a o změně některých zákonů, v platném znění.

České republiky.¹¹⁴

Mimořádná událost je škodlivé působení sil a jevů vyvolaných činnostmi člověka, přírodními vlivy a také haváriemi, které ohrožují život, zdraví, majetek, nebo životní prostředí a vyžadují provedení záchranných a likvidačních prací.¹¹⁵

Záchranné práce jsou činnost k odvrácení nebo omezení bezprostředního působení rizik vzniklých mimořádnou, zejména ve vztahu k ohrožení života, zdraví, majetku nebo životního prostředí a vedoucí k přerušení jejich příčin.¹¹⁶

Likvidačními pracemi se rozumí činnosti k odstranění následků způsobených mimořádnou událostí.¹¹⁷

Ochranou obyvatelstva je plnění úkolů civilní ochrany, zejména varování, evakuace, ukrytí a nouzové přežití obyvatelstva a další opatření k zabezpečení ochrany jeho života, zdraví a majetku.¹¹⁸

Riziko je pravděpodobnost, že dojde ke škodlivé události (harm), ztrátě (loss), jež postihne určité cíle.¹¹⁹

Krise je situace vážného, ale ne vždy transparentního narušení fungování určitého systému či jeho části, spojená s potřebou časově a systémově adekvátního rozhodnutí a řešení.¹²⁰

Krizovou situací je podle zákona o krizovém řízení (krizový zákon) mimořádná událost, při níž je vyhlášen stav nebezpečí nebo nouzový stav nebo stav ohrožení státu.¹²¹

Katastrofou rozumíme neočekávanou událost, která je zapříčiněna přírodním živlem nebo záměrnou lidskou činností a vede k rozsáhlým a negativním sociálně ekonomickým důsledkům. Katastrofa je jev, který má nízkou pravděpodobnost výskytu a vysokou hodnotu důsledků.¹²²

¹¹⁴ § 4 odst. 1 zákona č. 239/2000 Sb., o IZS a o změně některých zákonů, v platném znění.

¹¹⁵ § 2 písm. b) zákona č. 239/2000 Sb., o IZS a o změně některých zákonů, v platném znění.

¹¹⁶ § 2 písm. c) zákona č. 239/2000 Sb., o IZS a o změně některých zákonů, v platném znění.

¹¹⁷ § 2 písm. d) zákona č. 239/2000 Sb., o IZS a o změně některých zákonů, v platném znění.

¹¹⁸ § 2 písm. e) zákona č. 239/2000 Sb., o IZS a o změně některých zákonů, v platném znění.

¹¹⁹ VAUGHAN, E. J. *Risk Management*. New York: John Wiley & Sons, 1997. p. 8. ISBN 0-471-10759-X.

¹²⁰ HLAVÁČ, I. Krize. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 67-70. ISBN 80-210-3037-2.

¹²¹ § 2 písm. b) zákona č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon).

¹²² KLUČKA, J. *Financovanie dôsledkov katastrof*. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 2. časť*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 335. ISBN 978-80-554-0016-7.

Krizové řízení, je bezpečnostní disciplínou zabývající se analýzou, plánováním, organizací, kontrolou a řízením aplikovaných opatření, vedoucích k eliminaci krizových situací a ke zmírnění škodlivých následků s nimi spojených.

Krizovou intervencí rozumíme komplexní specializovanou neprodlenou pomoc lidem, kteří se nacházejí v situaci, jíž osobně vnímají jako nepříznivou a ohrožující.

Posttraumatická stresová reakce je definována jako duševní porucha vznikající při náhlých život či osobní integritu ohrožujících událostech.

Akutní reakce na stres jsou fyziologické změny v chování a prožívání, které se projevují poté co se vyskytl traumatizující podnět popř. v několika následujících dnech.

Traumatizující událostí je příhoda, při které právě došlo k usmrcení někoho jiného, kdy hrozila smrt nebo kdy došlo k těžkému úrazu nebo k ohrožení fyzické integrity a kdy jedinec reagoval intenzivním strachem, beznadějí nebo hrůzou.

3.2 Realizační etapa výzkumu

V průběhu této výzkumné etapy byla koncipována metodická stránka výzkumu. Autorka po zevrubné analýze problematiky provedené v průběhu přípravné fáze výzkumu předběžně určila strukturu výzkumné části z hlediska metodologického.

3.2.1 Výzkumný plán

V průběhu plánování byly určeny případové studie, techniky sběru a hodnocení získaných dat. Rovněž byla zvažována podoba a charakter informací potřebných k zodpovězení výzkumných otázek.

V rámci kvalitativního výzkumu byla zvolena metoda případové studie. Výzkum byl pojat jako exploratorní studie, jíž měly být zjištěny vzájemné vztahy a struktura případu, jakož i provedena definice hypotéz a následných návrhů teorií. Zkoumání bylo pojato jako mnohapřípadová studie, když z každé dílčí studie lze koncipovat definice řešení vázaných na výslednou teorii.

V souladu s obecnou teorií bylo přistoupeno k níže uvedeným krokům:

1. definice a plán výzkumu

a) návrh obecné teorie

b) výběr zájmových případů

c) návrh postupu sběru dat

2. příprava, sběr dat a jejich analýza

a) případové studie

b) vytváření zpráv o dílčích případových studiích

3. analýza a závěry

a) učinění závěrů o případech

b) modifikace teorie

c) návrh implikací pro praxi

d) vytvoření komplexní zprávy o studii

Předmětný postup je založen na úplnosti a posloupnosti prováděných kroků. To je zárukou vysoké míry objektivity a potlačení subjektivních názorů. Teorie výzkumné práce totiž stanoví, že operace musí být prováděny bez ohledu na individuální názory výzkumníků.

3.2.2 Výběr - vymezení souboru zkoumaného v rámci výzkumu

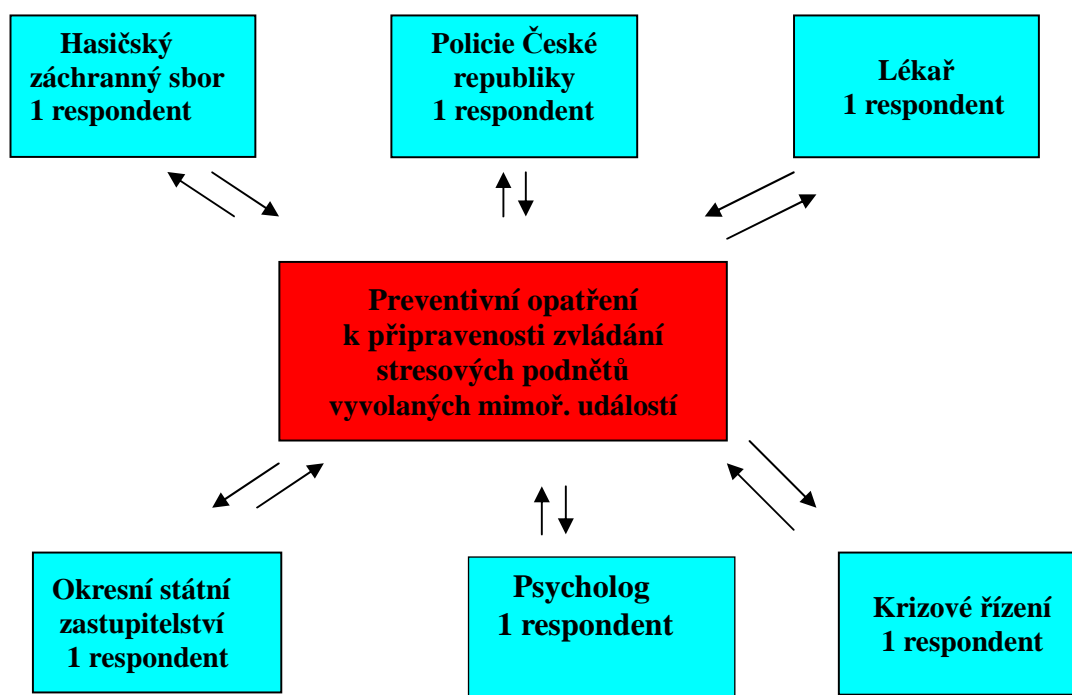
Došlo k určení subjektů, jež budou předmětem zkoumání. Rovněž bylo stanoveno, jaká specifika musí předmětný soubor subjektů naplňovat, aby mohl poskytnout relevantní informace.

Cílovými skupinami výzkumu jsou příslušníci složek Integrovaného záchranného systému a obyvatelstvo lokalizované na území České republiky. Autorka však došla k závěru, že relevantní informace ve věci ji mohou poskytnout toliko vedoucí pracovníci a specialisté institucí, které se podílejí na provádění záchranných operací a na řešení následků mimořádných událostí.

Zvolený výběrový soubor obsahuje šest respondentů. Konkrétně se jedná o příslušníka Hasičského záchranného sboru České republiky, příslušníka Policie České republiky, pracovníka krizového řízení Policie České republiky, psycholožku Policie České republiky, státního zástupce a lékařku se znalostmi vojenského a krizového zdravotnictví. Tyto autority jsou schopny poskytnout dostatek potřebných a dostatečně fundovaných informací pro komplexní hodnocení stavu věci a pro formulaci závěrů a doporučení.

Autorka realizovala šest případových studií, jejichž výběr nebyl proveden podle logiky statistického šetření a nelze je tedy označit za statistické jednotky. Kontakt na zájmové osoby ve významném postavení ve vybraných úřadech zprostředkovali pro autorku její známí, označovaní z pohledu teorie za tzv. gatekeepers (dveřníky), v jejich možnostech bylo sjednat schůzky s dotyčnými.

Schéma č. 1 Schématické znázornění výběrového souboru:

Zdroj: vlastní výzkum

Z pohledu kvalifikačních předpokladů vzdělání lze konstatovat, že výběrový soubor je složen z osob, které dosáhly vysokoškolského vzdělání magisterského nebo doktorského studijního programu. Odborným zaměřením studia jsou právo, medicína, psychologie, technika a bezpečnost. Vysokoškolské vzdělání je podmínkou výkonu zastávaných pracovních míst. Z hlediska genderového složení jsou zařazeny 2 ženy a 4 muži. Všechny osoby jsou v produktivním věku a mají dlouhodobé zkušenosti ve výkonu svých pracovních funkcí.

Kontakt na respondenty byl sjednán telefonicky a osobně, poté následovala pracovní jednání. Autorkou byla poskytnuta garance ochrany osobních údajů a diskrétnosti jejich sdělení.

3.2.3 Metody získávání dat

Jak již bylo v předchozích souvislostech uvedeno, byla v rámci kvalitativního výzkumu zvolena metoda mnohopřípadové studie. Ta umožňuje zachytit příčiny, projevy a následky sociálních jevů i jejich dynamiku.

Z hlediska použitého postupu byla shromažďována, kódována a analyzována data. Současně bylo zjišťováno, jaké další údaje je nutné získat. Metoda sběru dat tak byla řízena evolučně vznikající teorií. K ukončení sběru informací došlo poté, kdy autorka dosáhla teoretické saturace a učinila tak závěr, že teorie je vyvinuta a nelze již očekávat, že bude dále modifikována a rozvíjena.

Na základě výše uvedeného byla vybrána k využití následující metoda:

- *Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami*

Jako základní technika byl zvolen strukturovaný rozhovor individuálního a osobního charakteru, v němž byly použity přímé, otevřené a meritorní otázky. Jednotlivým respondentům tak byla položena řada pečlivě formulovaných dotazů. Tím došlo k eliminaci rizika, že údaje opatřené v rámci jednotlivých případových studií se budou významným způsobem strukturně odlišovat. Scénář rozhovoru byl volen tak, aby otázky byly pro respondenta srozumitelné, jednoznačné a vypovídající. Posloupnost rozhovoru byla členěna podle zvolených tématických okruhů.

3.2.3.1 Procedurální aspekty

Procedurální aspekty shora uvedené metody získávání dat lze charakterizovat následovně:

Na počátku zjišťování autorka vymezila realizovaný projekt a pokusila se o odstranění případných komunikačních nedorozumění a bariér. Odpovědi byly zachycovány do záznamových archů. Rozhovory trvaly přibližně jednu hodinu, přičemž dle individuálních potřeb byl každému respondentovi poskytnut dostatek času na plné vyjádření prezentovaných stanovisek.

3.2.3.2 Posouzení validity výzkumu

Pro hodnocení validity bylo použito systémové řešení vytvořené pro tyto případy Lincolnem a Gubou.¹²³ V jeho rámci byly zkoumány následující oblasti:

1. *Důvěryhodnost (interní validita)*

V první řadě bylo ověřováno, zda posuzovaná problematika byla dostatečně specifikována a zda byla provedena její deskripce (popis). Za tímto účelem byly zvoleny následující parametry, s jejichž pomocí byla posuzována důvěryhodnost studie.

- a) dostatečné trvání studie – výzkumná část byla realizována po dobu 11 týdnů, když tato doba je dle názoru autorky relevantní sledovanému účelu a rozsahu výzkumu.
- b) konzultace – při řešení problému a vytváření teorie byli přibíráni i nezávislí konzultanti z řad složek Integrovaného záchranného systému a akademického prostředí. Konkrétně se jednalo o manažery a lektory policejního vzdělávání, vedoucího odboru Krajského ředitelství policie a vedoucí dvou obvodních oddělení policie. V teoretické rovině byly podněty získávány od členů pedagogického sboru Zdravotně sociální fakulty.
- c) analýza negativních případů – tento kontrolní prvek byl zvolen z důvodu postupné precizace hypotéz. Cestou je nalézání případů, které nelze podřadit pod stanovené hypotézy. U takto detekovaných eventualit bylo nutné hypotézy modifikovat tak, aby hypotéza případy buď subsumovala, nebo eliminovala. Tuto analyticko indukční metodu autorka aplikovala do té doby, kdy nebyl k dispozici ani jeden případ, jenž by pod teorii nespadal nebo nebyl vyloučen.

2. *Přenositelnost (externí validita)*

Použité metody jsou objektivní a podle názoru autorky je možná jejich aplikace i na výzkumy realizované za jiných podmínek, v jiných souvislostech a s jiným obsahovým zaměřením. To garantuje platnost, univerzálnost a dlouhodobost zjištěných výsledků.

¹²³ GUBA, E. G., LINCOLN, Z. S. Competing paradigms in qualitative research. In N. K. DENZIN, Y. LINCOLN (eds.) *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage, 1995. s. 105-112.

3. *Potvrditelnost (objektivita studie)*

Z hlediska objektivity studie se autorka zabývala rozsahem a věcnou relevancí získaných dat, vhodností použitých procesních postupů a správností učiněných závěrů. Za účelem potvrditelnosti muselo dojít k posouzení systému sběru, zobrazení a redukce dat. Autorka měla na zřeteli i prameny odborné literatury a použitelný metodologický aparát.

4. Výsledky

4.1 Analýza dat

4.1.1 Teoretické vymezení jednotlivých etap interpretace dat

Došlo ke zkoumání dat a vzájemných spojitostí mezi těmito daty a výzkumnými otázkami. V průběhu analýzy byla komparována data v rámci jednotlivých případů a následně obsahové souvislosti mezi jednotlivými studii. Tyto studie byly nejprve analyzovány separovaně a následně byly mezi sebou komparovány. Autorkou koncipovaný induktivní projekt má základ v šesti případových studiích, ze kterých jsou dovozovány abstraktní modely, jež ve svém souhrnu vytvářejí obecnou teorii. Postupem práce bylo zvyšování míry abstraktnosti od elementárních zjištění a souvislostí k vyšší úrovni generalizace. Tak došlo k zevšeobecnění vztahů mezi proměnnými.

4.1.2 Typologie metod analýzy kvalitativních dat

Na počátku výzkumu byly stanoveny výzkumné otázky a určena metodika sběru dat a jejich analýzy. Poznámky získané v rámci rozhovorů byly zaznamenávány a přepisovány. Takto opatřený materiál byl poté interpretován tak, aby se podařilo zachytit flexibilitu a komplexnost posuzovaných jevů. Autorka převáděla výchozí zjištění a primární teorie do finální souvislostní podoby. Prostřednictvím získaných dat a jejich analýzy získávala autorka vědomosti o zkoumané problematice.

Za koncepčně pojímaný segment byla považována odpověď subjektu, jenž poskytoval informace na konkrétní otázku. Jednotlivé analytické jednotky byly vytvářeny v průběhu segmentace. Analýzou opatřených údajů bylo zjišťováno, zda konkrétní segment má význam z pohledu výzkumných cílů. V případě, že byl segment označen za relevantní, byl následně pro účely výzkumu zaznamenán. Autorka v počátku pracovala s menším počtem potenciálních vzorců dat, přičemž následně přistoupila k jejich modifikaci a eliminaci, čímž v konečném důsledku získala několik verifikovaných témat a mechanismů.

Popsaný analytický proces je možné vyjádřit v následující chronologii:

- výzkumné otázky
- návrh výzkumného postupu

- terénní poznámky
- přepis
- zobrazení
- výsledky
- závěry

4.1.3 Analýza informací zjištěných výzkumnými technikami

Zprávy o případových studiích

Zpráva o případové studii č. 1:

Respondent č. 1: psycholog Krajského ředitelství policie Jihočeského kraje, žena, PhDr.

Výzkumná otázka č. 1:

Jsou příslušníci složek Integrovaného záchranného systému dostatečně připraveni poskytovat pomoc obyvatelstvu postiženému stresovými podněty při mimořádných událostech?

Zjištění k výzkumné otázce č. 1:

- Ano, bezpochyby jsou, nemám o tom žádnou pochybnost.
- Vyplývá to z mých rozsáhlých praktických zkušeností z terénní praxe.
- Mohu to potvrdit i z pozice lektora akreditovaného v řadě výukových programů určených právě pro speciální psychologickou přípravu pracovníků složek Integrovaného záchranného systému.

Výzkumná otázka č. 2:

Jsou obyvatelé připraveni adekvátně vzdorovat stresujícím podnětům, které na ně působí při mimořádných událostech?

Zjištění k výzkumné otázce č. 2:

- Moje odpověď je záporná, obyvatelé nejsou připraveni na adekvátní reakci v uváděných situacích.
- Vycházím z vlastního poznání z míst neštěstí, ze svojí klinické praxe i

z publikovaných screeningových zjištění.

- Lidé neznají pravidla záchranného systému, nevědí na koho se obrátit se žádostí o pomoc.
- Více než na sebe spoléhají na úřady a instituce.
- Nejsou ochotni zapojit se aktivně do řešení problému.
- Nedbají o předcházení rizik, v problémových situacích nespolupracují.

Podotázka č. 1:

Jakým způsobem vnímáte rizika ohrožení obyvatel krizovými stavy a mimořádnými událostmi?

Zjištění k podotázce č. 1:

- Ano, rizika vnímám a nepodceňuji je. Sama se musím podílet na jejich řešení. Jedná se o vážnou věc.
- Stavby ohrožení v životě skutečně existují, vycházím z reality života společnosti. Nebezpečí zahrnují širokou škálu případů ohrožení.

Podotázka č. 2:

Uveďte nejnebezpečnější situace, které ve Vaší teritoriální působnosti a oboru Vaší odborné způsobilosti podle Vašeho názoru hrozí.

Zjištění k podotázce č. 2:

- Za nejnebezpečnější v Jihočeském kraji považuji povodně, další živelné katastrofy a různé druhy dopravních nehod včetně vlakových neštěstí.

Podotázka č. 3:

Vymezte rozsah předvídatelných následků takových ohrožujících stavů z hlediska narušení jednotlivých oblastí společenského, ekonomického, technického a technologického, výrobního i zdravotnického fungování a osobního života.

Zjištění k podotázce č. 3:

- Rizika a rozsah následků je opravdu nutné systémově členit podle jednotlivých oblastí společenského života tak, jak je uvedeno v otázce.
- V případě velké katastrofy může dojít k narušení všech oblastí společenského

života včetně zhroucení zásobování a infrastruktury.

- Z hlediska krytí ztrát zastávám názor, že následky je možné krýt z pojištění. Lidé si neuvědomují svoji odpovědnost za pojištění života, zdraví a majetku.
- V rámci likvidace následků, záchranných a obnovovacích prací může pomáhat dobročinnost, neziskové organizace, státní rozpočet a mezinárodní pomoc.

Podotázka č. 4:

Konkretizujte Váš názor na hrozící počty obětí, počty zraněných, požadavky na nasazení Zdravotnické záchranné služby, nároky na hospitalizaci osob ve zdravotnických zařízeních, popište Vámi očekávanou funkčnost zdravotnické sféry a její limitní možnosti.

Zjištění k podotázce č. 4:

- Konkrétní počty obětí a nároky na poskytnutí pomoci vyplynou z rozsahu neštěstí.
- Záchranné operace jsou připraveny podle typových plánů jednotlivých druhů ohrožení.
- V případě, že nebudou stačit místní a regionální síly a prostředky, bude nutné využít systém solidarity.
- Individuální řešení katastrof zpravidla nepostačují, při odstraňování následků musí nastoupit spolupráce.
- Tam kde nestačí stát sám, je vhodné využít mezinárodní společenství, systém mezinárodní vzájemnosti, který zajistí humanitární pomoc. Komunity a státní celky si v některých případech nemohou pomoci izolovaně, existují mezinárodní svazky a vzájemná solidarita.
- Na rozsáhlejší katastrofy musí být nasazeny specializované záchranné týmy. Při poskytování pomoci existuje specializace (např. Armáda České republiky disponuje protichemickou jednotkou a vojenskou nemocnicí).

Podotázka č. 5:

Byli jste svědky nějakých souvisejících pozitivních dopadů korespondujících s traumatizujícími událostmi u obětí a případně ve společenském prostředí?

Zjištění k podotázce č. 5:

- Dokud se lidé nesečkají s neštěstím, tak si jej příliš neuvědomují. Po prožití mimořádné události se jejich vztah mění, uvědomují si rizika, zabezpečují se.
- Po prožitém traumatu se povaha a chování řady lidí mění. Lidé se stabilizují, mění svůj hodnotový systém, jsou schopni nést odpovědnost za svá rozhodnutí, dozrávají.
- Oběti jsou ochotny aktivně pomáhat druhým, začleňují se do systému prevence, jsou nositeli pomoci a dobrovolnictví.

Podotázka č. 6:

Zaznamenali jste proměny osobnosti a změny chování lidí postižených závažnými životními událostmi?

Zjištění k podotázce č. 6:

- Jedná se o klasickou posttraumatickou poruchu, která je známa z teorie i praxe psychologie.
- Jedná se o problematiku etiologie oběti.
- Takových případů je značné množství. Některé případy jsou závažné a dlouhodobé.
- Charakteristické pro tyto stavy je nezvládnutí akutní reakce na stres, např. šoková reakce, panika, masivní úzkost, dezintegrace celého psychického systému apod.

Podotázka č. 7:

Jaký je Váš názor na úroveň odborné přípravy příslušníků složek Integrovaného záchranného systému a na jejich připravenost poskytovat obyvatelstvu postiženému mimořádnými událostmi pomoc při zvládnání stresových podnětů?

Zjištění k podotázce č. 7:

- Příslušníci Integrovaného záchranného systému jsou podle mého názoru velmi dobře připraveni na poskytování pomoci obyvatelstvu ve vymezené oblasti.
- Nejlepší jsou zdravotničtí pracovníci, poté záchranáři, dále hasiči a poté policisté.
- Dobré zkušenosti mám i z nasazení profesionálních vojáků České armády. Mají kázeň a disciplínu, jsou dobře vycvičeni a mají perfektní technické vybavení.
- Lidský faktor a přístup je nejlepší u zdravotníků a záchranářů.
- V Polici České republiky se péče profiluje (např. krizová intervence, posttraumatická péče atd.), policisté jsou přímo školeni a cvičeni na konkrétní postupy. Problematice se v poslední době věnuje velká pozornost.
- Složky Integrovaného záchranného systému se v dané oblasti integrují, vymezují si při tom kompetence a zajišťují součinnost.

Podotázka č. 8:

Jak se podle Vašich zkušeností chovají obyvatelé v krizových situacích? Mají dostatek informací o preventivních opatřeních potřebných pro zvládnání stresových situací?

Zjištění k podotázce č. 8:

- Souvisí to s činností Integrovaného záchranného systému, samosprávy a Českého červeného kříže.
- Jedná se o to, kdo situaci na místě řídí a organizuje (profesionální pracovníci složek Integrovaného záchranného systému, starostové, zastupitelé, odborní pracovníci servisních složek).
- Tam kde není autorita (osobnost), tam nastupuje zkratová reakce, lidé individualisticky a nekriticky chrání svůj majetek, nespolupracují, ignorují pokyny, odmítají odchod a rozdělení rodin.
- Rizikovými skupinami jsou lidé osamělí, děti, senioři, handicapované osoby a

muži, kteří mají pocit osobní odpovědnosti za osud své rodiny a svého majetku.

- Pokud se na záchranných opatřeních podílejí obce, jejich starostové a zaměstnanci zprostředkovávají informace pro obyvatelstvo, pokud jde o přímé nasazení složek Integrovaného záchranného systému, informace pro obyvatele zpravidla chybí.
- Příprava je dostupná, odpovídá základním potřebám, ale není o ni přílišný zájem.

Podotázka č. 9:

Jaké jsou Vaše názory na potřebu zlepšení připravenosti příslušníků složek Integrovaného záchranného systému a obyvatelstva? Můžete taková opatření navrhnout?

Zjištění k podotázce č. 9:

- Připravenost zlepšuje provádění prevence, výuka ve školách a kurzech, medializace nebezpečí, vydávání brožur, publikací, návodů a instrukcí. Dále různá cvičení, ukázky, výstavy a shromáždění.
- Důraz kladu na dostupnost a vytváření kontaktů na odpovědné osoby a instituce a na automatizaci algoritmů doporučených chování.
- Ve společnosti je nutné rozvíjet myšlenky vzájemné pomoci, humanitární podpory, dobročinnosti, součinnosti mezi resorty a odbornostmi.
- Složky Integrovaného záchranného systému musí dbát o dobrý výběr lidí, o jejich přípravu a výcvik, o profilování odborností, o vytváření týmů specialistů, o technické zabezpečení, rozvoj mezinárodní spolupráce, o otevřenost systému a posilování spolupráce mezi profesemi doma i v zahraničí.
- Je nutné dbát o dostatečné hmotné zabezpečení dané společenské oblasti.

Podotázka č. 10:

Jaké jsou reálné potřeby zkvalitnění a optimalizace činnosti složek Integrovaného záchranného systému a chování obyvatelstva při a bezprostředně po mimořádné události?

Zjištění k podotázce č. 10:

- Je nutné zaměřit se na propagaci a dobrou informovanost lidí.
- Obyvatelstvo musí znát kontakty na odpovědné osoby a na příslušné úřady.
- Je nutné vytvářet rutinní algoritmy jak postupovat v případech ohrožení.
- Preventivní aktivity by měly být komplexní, prevence musí předcházet alespoň 3 roky před krizovou událostí.
- Je nutné začít u dětí a mládeže, zapojit školy a specialisty, zaměřit se i na dospělé a seniory.
- V zahraničí jsou úspěšná různá cvičení, ukázky, výstavy, prezentace, publikace. Takové aktivity přispívají k dostupnosti informací a ke zviditelnění problému. Tato praxe je postupně zaváděna i v České republice.
- Je nutné hledat cesty pro informování veřejnosti, vydávat letáky, příručky, organizovat školení, besedy, vytvářet neformální zájmová sdružení, využívat dobrovolné organizace, využívat média.

Zpráva o případové studii č. 2:

Respondent č. 2: pracovník krizového řízení Krajského ředitelství policie Jihočeského kraje, muž, mjr. Mgr.

Výzkumná otázka č. 1:

Jsou příslušníci složek Integrovaného záchranného systému dostatečně připraveni poskytovat pomoc obyvatelstvu postiženému stresovými podněty při mimořádných událostech?

Zjištění k výzkumné otázce č. 1:

- Příslušníci složek Integrovaného záchranného systému jsou v této oblasti připraveni.
- Rozdílná je však úroveň této připravenosti a to nejen mezi složkami, ale i mezi jejich příslušníky.
- Nejlépe jsou podle mého názoru připraveni záchranáři, poté hasičský záchranný sbor a nejhůře jsou na tom policisté.

- I v jednotlivých složkách jsou v této oblasti znatelné rozdíly. Konkrétně v policii jsou pracoviště, která se tímto přímo zabývají a pak jsou policisté, kteří s tímto přijdou do styku pouze okrajově.

Výzkumná otázka č. 2:

Jsou obyvatelé připraveni adekvátně vzdorovat stresujícím podnětům, které na ně působí při mimořádných událostech?

Zjištění k výzkumné otázce č. 2:

- Dle mého názoru se na všechny mimořádné události a krizové situace nedá úplně připravit, mohou nastat takové situace, které překvapí i odborníky.
- Lidé jsou schopni zvládat situace, se kterými se mohou setkat častěji nebo se na ně mohou připravit.
- Avšak na situace, které se běžně nevyskytují, nejsou schopni adekvátně reagovat a zde připadá v úvahu již výše zmíněný stres.

Podotázka č. 1:

Jakým způsobem vnímáte rizika ohrožení obyvatel krizovými stavy a mimořádnými událostmi?

Zjištění k podotázce č. 1:

- V současné době vnímám rizika ohrožení obyvatel jak mimořádnými událostmi, tak krizovými stavy, jako reálná.
- Dá se říci, že v uplynulých pěti letech nebyl rok, kdy by nedošlo k vyhlášení některého z krizových stavů nebo mimořádné události.
- Proto si myslím, že by této oblasti (oblasti připravenosti na tyto situace) měla být věnována čím dál větší pozornost.

Podotázka č. 2:

Uveďte nejnebezpečnější situace, které ve Vaší teritoriální působnosti a oboru Vaší odborné způsobilosti podle Vašeho názoru hrozí.

Zjištění k podotázce č. 2:

- Na území Jihočeského kraje převažovalo a převažuje nebezpečí povodní, kdy

v loňském roce byl vyhlášen dokonce druhý krizový stav.

- V posledních dvou letech se zde začala objevovat i tzv. ptačí chřipka, která si v loňském roce vynutila taktéž vyhlášení krizového stavu.

Podotázka č. 3:

Vymezte rozsah předvídatelných následků takových ohrožujících stavů z hlediska narušení jednotlivých oblastí společenského, ekonomického, technického a technologického, výrobního i zdravotnického fungování a osobního života.

Zjištění k podotázce č. 3:

- V současné době již existují digitálně zpracované modely povodní, ze kterých se můžeme dozvědět úroveň pěti, deseti nebo stoleté vody (zaplavená místa, škody, které mohou nastat a také přibližný procentuální počet ohrožení obyvatelstva této oblasti).
- Z těchto důvodů, myslím si, se dá na tyto události lépe připravit a reagovat na škody technické, technologické i zdravotnické a minimalizovat ekonomické náklady.
- Toto ale nelze zobecnit u všech mimořádných událostí.

Podotázka č. 4:

Konkretizujte Váš názor na hrozící počty obětí, počty zraněných, požadavky na nasazení Zdravotnické záchranné služby, nároky na hospitalizaci osob ve zdravotnických zařízeních, popište Vámi očekávanou funkčnost zdravotnické sféry a její limitní možnosti.

Zjištění k podotázce č. 4:

- Počty obětí a zraněných, stejně jako požadavky na nasazení Zdravotnické záchranné služby, jsou diametrálně odlišné dle konkrétní mimořádné události.
- Jiné počty zraněných a obětí budou v případě mimořádné události ptačí chřipka, jiné při povodních, kde hraje roli i rozsah povodní a úplně jiné budou při mimořádné události v jaderné elektrárně Temelín.
- Ze zkušeností můžeme říci, že ptačí chřipka si nevyžádala žádné oběti, šlo zde pouze o materiální náklady, u povodní se to jednoznačně říci nedá, zde už

rozhoduje síla a stupeň povodně.

- A nejhorší by byla případná mimořádná událost na Temelíně, kde rozhoduje téměř všechno, včetně směru a síly větru.

Podotázka č. 5:

Byli jste svědky nějakých souvisejících pozitivních dopadů korespondujících s traumatizujícími událostmi u obětí a případně ve společenském prostředí?

Zjištění k podotázce č. 5:

- Dá se říci, že u nás platí a platilo pravidlo, že dokud se nic nestane, nic se neřeší.
- Z čehož plyne pozitivní to, že například po povodni v roce 2002 se toho v oblasti krizového řízení začalo mnohem více dělat.
- A to jak v oblasti legislativní, tak i materiální.
- Např. toto podnítilo vznik tzv. typových plánů a typových činností, které rozebírají nejčastější krizové situace a mimořádné události.
- Taktéž to podnítilo lepší a modernější materiální vybavení složek Integrovaného záchranného systému zajišťujících tuto oblast.

Podotázka č. 6:

Zaznamenali jste proměny osobnosti a změny chování lidí postižených závažnými životními událostmi?

Zjištění k podotázce č. 6:

- Osobně jsem nezaznamenal změny v chování, avšak pravdou zůstává, že tyto události na chování lidí přímo působí.
- A to nejen na osoby přímo postižené, např. povodní, kteří kolikrát musí vyhledat lékařskou nebo psychologickou péči, ale i naopak.
- Dochází k případům, že je této situace využíváno k páchání trestné činnosti (rabování obchodů a domů při povodních).

Podotázka č. 7:

Jaký je Váš názor na úroveň odborné přípravy příslušníků složek Integrovaného záchranného systému a na jejich připravenost poskytovat obyvatelstvu postiženému

mimořádnými událostmi pomoc při zvládnání stresových podnětů?

Zjištění k podotázce č. 7:

- Jednotlivé složky Integrovaného záchranného systému k výše uvedenému přistupují zodpovědně, avšak s různou intenzitou.
- Nejvíce se tomuto věnují ty složky Integrovaného záchranného systému, kterým toto vyplývá z náplně práce (např. Zdravotnická záchranná služba).
- Na druhém místě je Hasičský záchranný sbor, avšak také s různou úrovní znalostí (dobrovolní hasiči).
- Poslední místo v této oblasti zaujímá Policie České republiky. Policisté jsou v této oblasti školeni, avšak nesouvisí to s jejich hlavní náplní práce.
- Přesto u policie existují specializovaná pracoviště, která se i touto problematikou zabývají a školí ji.

Podotázka č. 8:

Jak se podle Vašich zkušeností chovají obyvatelé v krizových situacích? Mají dostatek informací o preventivních opatřeních potřebných pro zvládnání stresových situací?

Zjištění k podotázce č. 8:

- V poslední době je velkou snahou jak složek Integrovaného záchranného systému, tak i orgánů státní správy a samosprávy, výchova a příprava obyvatel na zvládnání těchto situací.
- Za tímto účelem je pořádána řada odborných školení, přednášek a cvičení.
- Vychází také množství odborných publikací z této oblasti určených pro obyvatelstvo (jak se v takových situacích chovat a jak postupovat).
- Informace dostupné jsou, stejně tak i návody správných postupů, lidé je však většinou nevyužívají.
- To je důvod jejich pozdějších selhání v krizových situacích.

Podotázka č. 9:

Jaké jsou Vaše názory na potřebu zlepšení připravenosti příslušníků složek Integrovaného záchranného systému a obyvatelstva? Můžete taková opatření navrhnout?

Zjištění k podotázce č. 9:

- Dle mého názoru je jednoznačně třeba zlepšit otázku finančního, materiálního vybavení jednotlivých složek pro zajištění této oblasti.
- Zlepšit je potřeba i oblast výchovy a výuky příslušníků jednotlivých složek.
- Zařadit toto do programu výuky nejen na školách Ministerstva vnitra České republiky, ale i do výuky školních policejních středisek.
- Zároveň o tuto problematiku rozšířit i vyučovací osnovu na středních a vysokých školách (civilních).

Podotázka č. 10:

Jaké jsou reálné potřeby zkvalitnění a optimalizace činnosti složek Integrovaného záchranného systému a chování obyvatelstva při a bezprostředně po mimořádné události?

Zjištění k podotázce č. 10:

- Jednoznačně je pro zkvalitnění a optimalizaci činnosti složek IZS důležité spojení.
- A to nejen mezi složkami IZS navzájem, ale i v rámci jednotlivých složek.
- Spojení s sebou následně přináší přenos informací důležitých jak pro činnost složek IZS, tak i pro chování obyvatelstva při MU.
- V podstatě, při dostatečném množství informací o situaci a o činnostech s ní související, lze stresující prvky minimalizovat. A to jak v rámci složek IZS, tak obyvatelstva.
- Vystává otázka materiálního vybavení jednotlivých složek, avšak v současné době dle mého názoru spojení hraje prim.

Zpráva o případové studii č. 3:

Respondent č. 3: příslušník Hasičského záchranného sboru, muž, plk., Ing.

Výzkumná otázka č. 1:

Jsou příslušníci složek Integrovaného záchranného systému dostatečně připraveni

poskytovat pomoc obyvatelstvu postiženému stresovými podněty při mimořádných událostech?

Zjištění k výzkumné otázce č. 1:

- Dle mého názoru jsou příslušníci těchto složek připraveni takovou pomoc poskytovat. Myslím ale, že je rozdílná úroveň u jednotlivých složek, což je však logické, neboť každá z těchto složek plní částečně odlišné úkoly při mimořádných událostech. Z logiky věci tedy plyne, že nejlépe v této konkrétní oblasti budou připraveni záchranáři, potom hasiči a pak policisté.
- Samozřejmě je rozdílná úroveň jednotlivých poskytovatelů i v rámci jedné složky, což je dáno osobními předpoklady každého jednotlivce, někdo má např. schopnost empatie, jiný ji nemá apod.

Výzkumná otázka č. 2:

Jsou obyvatelé připraveni adekvátně vzdorovat stresujícím podnětům, které na ně působí při mimořádných událostech?

Zjištění k výzkumné otázce č. 2:

- Zastávám názor, že běžný občan na tyto situace připraven není, nutno vycházet i z toho, že s mimořádnou událostí se setkává zpravidla výjimečně a teprve při opakovaném výskytu události by byl schopen ji spíše zvládnout – byl by na ni již do určité míry psychicky i odborně připraven.

Podotázka č. 1:

Jakým způsobem vnímáte rizika ohrožení obyvatel krizovými stavy a mimořádnými událostmi?

Zjištění k podotázce č. 1:

- Rizika ohrožení obyvatelstva různými mimořádnými událostmi a krizovými stavy jsou dosti vysoká. Je realitou života, že se jak v České republice, tak i ve světě, tyto jevy opakovaně vyskytují a je proto potřebné odpovídajícím způsobem na ně obyvatele připravovat.

Podotázka č. 2:

Uveďte nejnebezpečnější situace, které ve Vaší teritoriální působnosti a oboru Vaší odborné způsobilosti podle Vašeho názoru hrozí.

Zjištění k podotázce č. 2

- V jihočeském kraji převažuje riziko povodní, v úvahu přicházejí i záplavy a hromadné dopravní nehody.
- V poslední době se začínají vyskytovat i takové fenomény jako je ptačí a prasečí chřipka, proto i na ně musíme být připraveni.
- S ohledem na jadernou elektrárnu v našem regionu je potřeba věnovat zvýšenou pozornost i této oblasti a hlídat taková rizika jako je např. únik radiace.

Podotázka č. 3:

Vymezte rozsah předvídatelných následků takových ohrožujících stavů z hlediska narušení jednotlivých oblastí společenského, ekonomického, technického a technologického, výrobního i zdravotnického fungování a osobního života.

Zjištění k podotázce č. 3:

- V případě mimořádné události velkého rozsahu může dojít ke značným následkům ve všech výše uváděných oblastech. Mohlo by to znamenat zhroucení celé infrastruktury.
- S ohledem na zkušenosti např. z opakovaných povodní na našem území je možno řadu věcí předvídat, v předstihu reagovat na hrozící rizika a minimalizovat škody na lidských životech, ale i škody materiální.
- Samozřejmě se nelze připravit na všechny mimořádné situace, ale je potřeba vyhodnocovat a zobecňovat zkušenosti a na základě výsledků hodnocení přistupovat i k přípravě do budoucna.

Podotázka č. 4:

Konkretizujte Váš názor na hrozící počty obětí, počty zraněných, požadavky na nasazení Zdravotnické záchranné služby, nároky na hospitalizaci osob ve zdravotnických zařízeních, popište Vámi očekávanou funkčnost zdravotnické sféry a její limitní možnosti.

Zjištění k podotázce č. 4:

- Počty zraněných a obětí by se odvíjely od konkrétní události a jejího rozsahu. Pokud půjde např. o povodně záleží na tom, na jak velkém území budou, jaký počet lidí jimi bude zasažen.
- Nejhorší následky by dle mého názoru měl únik radioaktivity z jaderné elektrárny, protože následky zejména na zdraví by měly i dlouhodobý charakter a počet obětí by se zvyšoval s odstupem času od mimořádné události.
- Zdravotnická sféra je dobře připravena i na mimořádné události, zejména krajská nemocnice má rezervy pro hospitalizaci obětí při mimořádné události v rámci regionu, muselo by však případně dojít po určitou dobu k omezení a odsunutí např. plánovaných výkonů. Pokud by se jednalo o mimořádnou událost nadregionálního charakteru, podílela by se zdravotnická zařízení z širokého spádu. Pokud by s ohledem na rozsah katastrofy nestačily regionální síly, musela by nastoupit celorepubliková spolupráce nebo dokonce mezinárodní humanitární pomoc.

Podotázka č. 5:

Byli jste svědky nějakých souvisejících pozitivních dopadů korespondujících s traumatizujícími událostmi u obětí a případně ve společenském prostředí?

Zjištění k podotázce č. 5:

- Vlastní zkušenost a hodnocení mám z povodní v roce 2002. Prožití traumatizující události u některých lidí změnil žebříček životních hodnot a zpravidla dochází k pozitivnímu posunu od majetkových hodnot směrem k morálním, lidé jsou daleko solidárnější, vstřícnější, pomáhají ostatním obětem neštěstí, nastupuje i vyšší míra odpovědnosti.
- V rámci celé společnosti je důležité, že prožité trauma s sebou přináší novou zkušenost, která má pozitivní dopad na rozvoj budoucí prevence.

Podotázka č. 6:

Zaznamenali jste proměny osobnosti a změny chování lidí postižených závažnými životními událostmi?

Zjištění k podotázce č. 6:

- Jedná se o posttraumatickou poruchu, která má negativní dopad na psychiku jedince. S postupujícím časem se někteří postižení dokážou se ztrátou/neštěstím vyrovnat a svépomocí nebo za pomoci jiné osoby překonají dopady nepříznivé události.
- Některým zasaženým pomáhá účast při pomoci jiným. Opět životní zkušenost z povodní.

Podotázka č. 7:

Jaký je Váš názor na úroveň odborné přípravy příslušníků složek Integrovaného záchranného systému a na jejich připravenost poskytovat obyvatelstvu postiženému mimořádnými událostmi pomoc při zvládnání stresových podnětů?

Zjištění k podotázce č. 7:

- Tyto složky jsou dle mého názoru dobře připraveny.
- Bližší vymezení viz odpověď na otázku č.1.

Podotázka č. 8:

Jak se podle Vašich zkušeností chovají obyvatelé v krizových situacích? Mají dostatek informací o preventivních opatřeních potřebných pro zvládnání stresových situací?

Zjištění k podotázce č. 8:

- S rozvojem lidské společnosti, ale i v souvislosti např. s opakovanými povodněmi v ČR je nezbytné, za pomoci Integrovaného záchranného systému, ale i za účasti státní správy a samosprávy, vzdělávat a připravovat obyvatelstvo na zvládnání krizových situací.
- Za účelem zvýšení informovanosti jsou vydávány odborné publikace a letáky, probíhají odborná školení, byla akreditována řada oborů se zaměřením na ochranu obyvatelstva na našich vysokých školách. Díky tomu dochází postupně k rozvíjení informací o opatřeních pro zvládnání stresových situací.
- Informace je potřeba zaměřovat na všechny skupiny obyvatel včetně dětí a osob v postproduktivním věku.
- Současná úroveň informací je na odpovídající potřebné úrovni a stále se rozvíjí.

- Problémem je nedostatečný zájem obyvatelstva.

Podotázka č. 9:

Jaké jsou Vaše názory na potřebu zlepšení připravenosti příslušníků složek Integrovaného záchranného systému a obyvatelstva? Můžete taková opatření navrhnout?

Zjištění k podotázce č. 9:

- Pokud jde o IZS opakovaně příslušníky vzdělávat (přednášky, školení), vydávat odbornou literaturu.
- Tyto složky musí provádět kromě odborné přípravy i výcvik pro zvládnání fyzické připravenosti a vychovávat specialisty pro tuto oblast.
- Musí být zajištěno materiální vybavení na odpovídající úrovni celého IZS.
- Pro obyvatelstvo musí být cílena výuka na základních a středních školách, musí být dostatek literatury pro ostatní věkové kategorie (brožury, návody, ukázky).
- Média se musí podílet na kampaních k dané problematice a na vzdělávání obyvatelstva.
- Lidé musí mít znalost o subjektech, na které je možno se v případě potřeby obrátit.

Podotázka č. 10:

Jaké jsou reálné potřeby zkvalitnění a optimalizace činnosti složek Integrovaného záchranného systému a chování obyvatelstva při a bezprostředně po mimořádné události?

Zjištění k podotázce č. 10:

- Pokud jde o Integrovaný záchranný systém je důležité, aby byly vytvořeny dobře spolupracující týmy s dobrými komunikačními schopnostmi, s vytvořenými návykovými pravidly v určitých mimořádných situacích. Týmy, které mají nejen moderní materiální vybavení, ale jejichž členové musí být dlouhodobě připravováni k získávání nadhledu ve složitých situacích a ke schopnosti napomáhat duševní hygieně postižených.
- U obyvatelstva je důležité připravit různé informační materiály s praktickými

doporučeními pro případ mimořádné události. Myslím, že důležitou roli při přípravě obyvatel na takovéto události mohou sehrát i média např. veřejnoprávní televize. S ohledem na opakované povodně v ČR by určitá skupina občanů byla ochotna tuto osvětově vzdělávací činnost sledovat a připravovat se na budoucí možnou mimořádnou situaci. Je potřebné připravovat pro obyvatelstvo i různé formy školení a ukázek k předemtné problematice. Uváděné typy přípravy musí zahrnovat všechny věkové kategorie, tedy děti, mládež i dospělé včetně skupiny seniorů.

- Nedílnou součástí přípravy by měla být i informace, na které instituce je potřeba se v případě mimořádné události obracet.

Zpráva o případové studii č. 4:

Respondent č. 4: lékařka, žena, MUDr.

Výzkumná otázka č. 1:

Jsou příslušníci složek Integrovaného záchranného systému dostatečně připraveni poskytovat pomoc obyvatelstvu postiženému stresovými podněty při mimořádných událostech?

Zjištění k výzkumné otázce č. 1:

- Ano. Složky Integrovaného záchranného systému jsou schopny pomoc poskytovat.
- Myslím, že nejlépe jsou na poskytování psychozdravotní pomoci připraveni zdravotníci, je to nedílná součást jejich povolání. Poté následují hasiči a na konci hodnocení jsou policisté. Zařazení hasičů a policistů ve stupnici hodnocení opět odpovídá jejich pracovním povinnostem.
- Samozřejmě existují i výjimky podle osobních dispozic jednotlivců.

Výzkumná otázka č. 2:

Jsou obyvatelé připraveni adekvátně vzdorovat stresujícím podnětům, které na ně působí při mimořádných událostech?

Zjištění k výzkumné otázce č. 2:

- Ne všichni, závisí na více faktorech.
- Zastávám názor, že převážná většina lidí nemá dostatek sil ubránit se stresu spojenému s mimořádnou událostí.
- Ne každý má psychickou schopnost vyrovnat se s takovou zátěží.
- Důvodem je také to, že lidé na takové situace nejsou dostatečně připravováni.

Podotázka č. 1:

Jakým způsobem vnímáte rizika ohrožení obyvatel krizovými stavy a mimořádnými událostmi?

Zjištění k podotázce č. 1:

- Tato rizika vnímám jako reálná a závažná, situaci není možné podceňovat.
- Za podstatnou považuji následující diferenciaci:
 - Živelné pohromy- povodně, záplavy, vichřice, požáry, sesuvy půdy.
 - Havárie jaderných zařízení, únik radiace, výbuch, požár.
 - Havárie s úniky nebezpečných látek do okolí (chemické škodliviny – i při jejich přepravě), ropné havárie.
 - Dopravní havárie- vlak, letadlo.

Podotázka č. 2:

Uveďte nejnebezpečnější situace, které ve Vaší teritoriální působnosti a oboru Vaší odborné působnosti podle Vašeho názoru hrozí.

Zjištění k podotázce č. 2:

- V našem regionu je nejnebezpečnější hrozbou havárie Jaderné elektrárny Temelín, zvláště při masivnějším úniku radiace, následky dle velikosti zamořeného území. Dle mého názoru by znamenala méně okamžitých obětí jako přímý následek výbuchu či požáru, masivnější následky by nastaly až následně, ty by měly dlouhodobý charakter (nemoc z ozáření, výskyt nádorových onemocnění)
- Ostatní možné situace tj. povodně, vichřice apod. by svým rozsahem a vlivem na přímé ohrožení zdraví obyvatelstva nebyly ve srovnání s jadernou havárií tak devastující.

Podotázka č. 3:

Vymezte rozsah předvídatelných následků takových ohrožujících stavů z hlediska narušení jednotlivých oblastí společenského, ekonomického, technického a technologického, výrobního i zdravotnického fungování a osobního života.

Zjištění k podotázce č. 3:

- Následky by nastaly podle typu a rozsahu mimořádné situace.
- Havárie s únikem nebezpečných látek by znamenala zákaz vycházení a případnou evakuaci osob.
- Povodně a záplavy by přerušily dopravu a zásobování, bránily by dopravě do zaměstnání, přinesly by výpadky elektrické energie a omezení možností informování obyvatelstva.
- Následky vichřic a požárů by nebyly zpravidla tak rozsáhlé, znamenaly by výpadky elektřiny, zhoršení dopravní obslužnosti, rizikem vichřic jsou i rozsáhlé lesní požáry a zhoršení kvality ovzduší.

Podotázka č. 4:

Konkretizujte Váš názor na hrozící počty obětí, počty zraněných, požadavky na nasazení Zdravotnické záchranné služby, nároky na hospitalizaci osob ve zdravotnických zařízeních, popište Vámi očekávanou funkčnost zdravotnické sféry a její limitní možnosti.

Zjištění k podotázce č. 4:

- Domnívám se, že největší počty obětí by byly při havárii jaderné elektrárny Temelín. Následky by se odvíjely podle stupně nebezpečnosti havárie: požár, výbuch, následný únik radiace.
- Dále by požadavky na masivní nasazení Zdravotnické záchranné služby a zdravotnictví obecně byly při dopravní nehodě většího rozsahu, havárie letadla, vlaku, autobusu. To by znamenalo vyšší počet hospitalizovaných pacientů, větší počet operací, více pacientů odkázaných na intenzivní péči.
- Funkčnost a limitní možnosti zdravotnictví je nutné konfrontovat s ohledem na velikost mimořádné události. Spadá sem kapacita Zdravotnické záchranné služby, operačních sálů, kapacita lůžek na jednotkách intenzivní péče, počty míst

v nemocnicích, farmaceutická podpora atd.

Podotázka č. 5:

Byli jste svědky nějakých souvisejících pozitivních dopadů korespondujících s traumatizujícími událostmi u obětí a případně ve společenském prostředí?

Zjištění k podotázce č. 5:

- Obecně řečeno: při událostech tohoto typu se vždy zvyšuje solidarita lidí, ochota nezištně pomáhat a to často i s nasazením vlastního života a zdraví, konkrétní materiální podpora postiženým jako je např. dárcovství krve, ubytování, poskytování potravin, finanční pomoc atd.

Podotázka č. 6:

Zaznamenali jste proměny osobnosti a změny chování lidí postižených závažnými životními událostmi?

Zjištění k podotázce č. 6:

- Podle dostupných poznatků se dá změna chování lidí a eventuálně i proměna osobnosti v těchto situacích důvodně očekávat a to jak v negativním, tak i v omezenějším rozsahu v pozitivním slova smyslu. Lze odkázat na psychologickou i psychiatrickou klinickou praxi a na vysvětlení takových jevů v teorii těchto oborů.

Podotázka č. 7:

Jaký je Váš názor na úroveň odborné přípravy příslušníků složek Integrovaného záchranného systému a na jejich připravenost poskytovat obyvatelstvu postiženému mimořádnými událostmi pomoc při zvládnání stresových podnětů?

Zjištění k podotázce č. 7:

- Domnívám se, že příprava příslušníků složek je dobře rozpracována.
- Je to patrné ze zkušeností z poskytování takové pomoci.
- Proto činím závěr, že této problematice věnují složky Integrovaného záchranného systému dostatečnou pozornost a jsou připraveny poskytnout obyvatelstvu dostatečnou pomoc při zvládnání stresových podnětů. To je i

všeobecně známo.

- Za velmi důležitou považují přímou psychologickou pomoc obětem, k tomu jsou určeni pracovníci psychologické služby. Jde o pomoc při akutních a posttraumatických stresových reakcích. Je nutné vytvořit závazné standardy psychosociální krizové pomoci. Pomoc zahrnuje nejen oběti z řad civilního obyvatelstva, ale též vlastní příslušníky pomáhajících profesí.

Podotázka č. 8:

Jak se podle Vašich zkušeností chovají obyvatelé v krizových situacích? Mají dostatek informací o preventivních opatřeních potřebných pro zvládnání stresových situací?

Zjištění k podotázce č. 8:

- V krizových situacích se obyvatelé nechovají vhodně. Je to zřejmé z průběhu takových událostí.
- Vyhodnocení ukazují na podceňování rizik, řadu chybných návyků a na časté fatální nezvládnutí situace, zpravidla z neznalosti zásad a pravidel.
- Lidé nemají dostatek potřebných informací, je nutné dodat, že zpravidla vlastní vinou.
- Lze postupně napravit systémovou komplexní přípravou včetně názorného nácviku konkrétních situací. To nebude možné bez vlastního zájmu ohrožených subjektů.

Podotázka č. 9:

Jaké jsou Vaše názory na potřebu zlepšení připravenosti příslušníků složek Integrovaného záchranného systému a obyvatelstva? Můžete taková opatření navrhnout?

Zjištění k podotázce č. 9:

- Odstranění nedostatků v připravenosti příslušníků složek Integrovaného záchranného systému je v kompetenci vedení těchto složek.
- Konkrétní kroky mohou vycházet z analýzy provedených zásahů příslušníků těchto organizací a registrovaných problémů a chyb. Zlepšení způsobů přípravy je věcí koncepce vzdělávání.

- Zlepšení přípravy samotného obyvatelstva je součástí projektů jeho ochrany. Vychází z legislativních kroků, koncepčních materiálů, faktických programů, konkrétních akcí.
- Cílem je přehledně školit to, co mají lidé dělat v případě prevence požárů, ochrany zdraví, jak se chovat při povodni, průmyslové havárii atd.
- Důležité je vytvoření celospolečenského vnímání nebezpečí, potřeby prevence, přípravy a zajištění potřebného organizačního rámce záchranných opatření.
- Hmotné zabezpečení nemusí být hlavní, určující je přístup lidí.

Podotázka č. 10:

Jaké jsou reálné potřeby zkvalitnění a optimalizace činnosti složek Integrovaného záchranného systému a chování obyvatelstva při a bezprostředně po mimořádné události?

Zjištění k podotázce č. 10:

- Ze strany Integrovaného záchranného systému včas informovat o hrozícím nebezpečí, přispívat k jeho odvracení, poskytovat odborné rady jak v mimořádné situaci postupovat, opatření provádět včas, bez emocí a organizovaným způsobem.
- Zlepšit úroveň technického vybavení složek Integrovaného záchranného systému.
- Provádět osvětu a školení racionálního chování obyvatelstva cestou rozmanitých forem vzdělávání. Úspěšné budou praktické nácviky jednotlivých postupů záchranných činností, tiskoviny, přednášky atd.

Zpráva o případové studii č. 5:

Respondent č. 5: státní zástupce, muž, Mgr., Ph.D.

Výzkumná otázka č. 1:

Jsou příslušníci složek Integrovaného záchranného systému dostatečně připraveni poskytovat pomoc obyvatelstvu postiženému stresovými podněty při mimořádných událostech?

Zjištění k výzkumné otázce č. 1:

- příslušníci jednotlivých složek Integrovaného záchranného systému jsou díky kvalitnímu edukačnímu systému zaměřenému mimo jiné i na tuto oblast, schopni poskytnout psychosociální intervence osobám u nichž se projevují psychické poruchy, jejichž příčinou je mimořádná událost a to jak na místě zásahu, tak i bezprostředně po jeho skončení
- tyto složky navíc ve většině případů disponují odbornými pracovníky zejména z řad psychologů a členů týmů posttraumatické intervenční péče, kteří jsou přímo vyškoleni k poskytnutí profesionální první psychické pomoci

Výzkumná otázka č. 2:

Jsou obyvatelé připraveni adekvátně vzdorovat stresujícím podnětům, které na ně působí při mimořádných událostech?

Zjištění k výzkumné otázce č. 2:

- Většina obyvatelstva není schopna adekvátně reagovat na stresující podněty, které na něj působí při mimořádných událostech - to je dáno zejména tím, že obyvatelstvo nedisponuje dostatečnými znalostmi o možných reakcích lidského organismu na stresující podněty a ve většině případů tak pomáhající vůbec nepozná, že jedinec trpí přechodnou psychickou poruchou na kterou je nutno promptně reagovat
- v případě, že pomáhající subjekt dokáže takovouto poruchu detekovat, není již schopen posoudit aktuální psychosociální potřeby postiženého a poskytnout mu alespoň laickou psychickou první pomoc
- výše uvedený stav je dán nezájmem obyvatelstva o problematiku preventivních opatření a vzdělávání v této oblasti

Podotázka č. 1:

Jakým způsobem vnímáte rizika ohrožení obyvatel krizovými stavy a mimořádnými událostmi?

Zjištění k podotázce č. 1:

- tato rizika vnímám jako vysoce aktuální společenský problém, jehož řešení by

mělo být jednou z priorit bezpečnostně právní politiky státu

- nelze totiž přehlédnout, že při takovéto události hrozí značné a zcela reálné riziko ohrožení zdraví a životů vysokého počtu obyvatel a značných majetkových škod - přitom je nepochybné, že ochrana lidských životů a hospodářských zájmů státu jsou základními premisami moderního demokratického státu

Podotázka č. 2:

Uveďte nejnebezpečnější situace, které ve Vaší teritoriální působnosti a oboru Vaší odborné způsobilosti podle Vašeho názoru hrozí.

Zjištění k podotázce č. 2:

- za největší potencionální bezpečnostní hrozbu považuji nebezpečí havárie jaderné elektrárny Temelín - s ohledem na sofistikovanost a kvalitu zde použitých bezpečnostních technologií není vznik takovéto mimořádné události příliš reálný

další možná nebezpečí

- působení přírodních sil
- povodně (zejména v okolí větších vodních toků -Vltava, Malše) a vodních děl (vodní nádrž Lipno)
- vichřice
- rozsáhlé požáry
- havárie průmyslových podniků s únikem chemických látek do okolí

Podotázka č. 3:

Vymezte rozsah předvídatelných následků takových ohrožujících stavů z hlediska narušení jednotlivých oblastí společenského, ekonomického, technického a technologického, výrobního i zdravotnického fungování a osobního života.

Zjištění k podotázce č. 3:

- při závažné mimořádné události velkého rozsahu jsou ohroženy všechny shora uvedené oblasti
- z pohledu společnosti je nejzásadnější ohrožení lidských životů a značné materiální škody (spočívající ve významnějším narušení infrastruktury, průmyslové výroby a zemědělství)
- následky takových událostí lze zmenšit vhodně zvolenými preventivními opatřeními, kvalitní činností integrovaného záchranného systému a připraveností obyvatelstva
- k reparaci následků lze použít finanční prostředky státního rozpočtu, evropské dotace

Podotázka č. 4:

Konkretizujte Váš názor na hrozící počty obětí, počty zraněných, požadavky na nasazení Zdravotnické záchranné služby, nároky na hospitalizaci osob ve zdravotnických zařízeních, popište Vámi očekávanou funkčnost zdravotnické sféry a její limitní možnosti.

Zjištění k podotázce č. 4:

- při závažné mimořádné události velkého rozsahu mohou být počty obětí a zraněných velmi vysoké
- systém poskytování lékařské péče by měl být s ohledem na svou kvalitu a četnost zdravotnických zařízení schopen zabezpečit péči o zraněné obyvatelstvo i v případě mimořádných událostí rozsáhlejšího charakteru
- v případě vzniku takovéto situace bude nutné zabezpečit dopravní kanál, kterým bude zraněné možno transportovat do zdravotnických zařízení lokalizovaných v jiných oblastech

Podotázka č. 5:

Byli jste svědky nějakých souvisejících pozitivních dopadů korespondujících s traumatizujícími událostmi u obětí a případně ve společenském prostředí?

Zjištění k podotázce č. 5:

- postižení si uvědomí existující rizika, snaží se před nimi ochránit
- zdárné překonání krizové situace může některé jedince posílit, přispět k nalezení vnitřní síly a posílit v nich pocit sounáležitosti s ostatními členy společnosti
- společné překonání mimořádné události může přispět k obnově či upevnění soudržnosti některých sociálních skupin (např. rodina)

Podotázka č. 6:

Zaznamenali jste proměny osobnosti a změny chování lidí postižených závažnými životními událostmi?

Zjištění k podotázce č. 6:

- krátkodobé reakce,
- agresivní a autoagresivní tendence
- nesoustředěnost, zhoršená schopnost komunikace
- psychomotorický neklid (třes končetin nebo celého těla)
- reakce dlouhodobějšího charakteru
- posttraumatická stresová reakce
- dlouhodobé úzkosti, opakující se děsivé sny

Podotázka č. 7:

Jaký je Váš názor na úroveň odborné přípravy příslušníků složek Integrovaného záchranného systému a na jejich připravenost poskytovat obyvatelstvu postiženému mimořádnými událostmi pomoc při zvládnutí stresových podnětů?

Zjištění k podotázce č. 7:

- úroveň odborné přípravy včetně edukačního systému je na dobré úrovni
- jako pozitivní aspekt vnímám to, že v rámci odborné přípravy jednotlivé složky kooperují, nacvičují společně vzájemnou koordinaci záchranných prací
- důležitým prvkem v rámci odborné přípravy je rovněž to, že jednotlivé složky svou přípravu koncipují s ohledem na specifika a dílčí charakteristiky jednotlivých lokalit a z nich vyplývajících eventuálních rizik

Podotázka č. 8:

Jak se podle Vašich zkušeností chovají obyvatelé v krizových situacích? Mají dostatek informací o preventivních opatřeních potřebných pro zvládnání stresových situací?

Zjištění k podotázce č. 8:

- jak již bylo uvedeno, připravenost obyvatelstva v tomto směru lze hodnotit spíše negativně
- obyvatelstvo má tendenci jednat zkratkovitě a iracionálně, může dojít ke vzniku paniky, která může odborným složkám komplikovat záchranné práce
- zkvalitnění povědomí obyvatelstva o hrozících rizicích, preventivních opatřeních a postupech při mimořádných událostech mám za prvořadý úkol státní správy a samosprávy v této oblasti
- Nabídka přípravy je dostatečná, rovněž tak jsou dostupné informace o vhodných způsobech chování.

Podotázka č. 9:

Jaké jsou Vaše názory na potřebu zlepšení připravenosti příslušníků složek Integrovaného záchranného systému a obyvatelstva? Můžete taková opatření navrhnout?

Zjištění k podotázce č. 9:

- příslušníci složek Integrovaného záchranného systému jsou na mimořádné situace kvalitně připraveni
- z tohoto důvodu do konkrétních návrhů zařazují toliko zvýšení počtu odborných pracovníků a zlepšení technického vybavení jednotlivých složek
- obyvatelstvo systematicky připravovat na mimořádné události.

Podotázka č. 10:

Jaké jsou reálné potřeby zkvalitnění a optimalizace činnosti složek Integrovaného záchranného systému a chování obyvatelstva při a bezprostředně po mimořádné události?

Zjištění k podotázce č. 10:

- činnost a zabezpečení složek Integrovaného záchranného systému považují za

kvalitní a optimalizovanou

- za reálnou potřebu považují zvýšení poskytovaných finančních prostředků a materiálního zabezpečení plynoucího do jednotlivých složek, což ve svém důsledku umožní navýšit počty odborných pracovníků a investovat do zkvalitnění edukačního systému a technického vybavení jednotlivých složek
- připravenost obyvatelstva nelze hodnotit pozitivně a potřeba zkvalitnění je zde jistě dána
- jako nutnost v tomto směru vnímám upozornění obyvatelstva na důležitost alespoň základní průpravy v oblasti intervenčních postupů zaměřených nejen na obecnou zdravotnickou první pomoc, ale i na psychosociální aspekty (tento krok je realizovatelný např. vhodně zvolenou mediální kampaní)

Zpráva o případové studii č. 7:

Respondent č. 7: příslušník Policie České republiky, plk. JUDr., Ph.D.

Výzkumná otázka č. 1:

Zjištění k výzkumné otázce č. 1:

Jsou příslušníci složek Integrovaného záchranného systému dostatečně připraveni poskytovat pomoc obyvatelstvu postiženému stresovými podněty při mimořádných událostech?

- Ano, nemám o tom žádnou pochybnost.
- Je to jejich posláním, smyslem jejich práce, souvisí to s výkonem jejich povolání.
- Pro takové situace jsou cíleně připravováni, jsou cvičeni pro výkon rutinních chování v typových situacích. Mají k tomu i potřebné vybavení a techniku.
- Typové situace, tj. věcná zadání jejich nasazení v terénu závisejí na jejich příslušnosti k jednotlivým složkám Integrovaného záchranného systému, uvnitř složek na jejich příslušnosti ke služebním liniím a specializacím. Každý vykonává činnosti ke kterým je určen, všichni příslušníci všech složek mají i všeobecnou působnost ve smyslu poskytování pomoci.

- Příslušníci složek integrovaného záchranného systému patří k tzv. pomáhajícím profesím, jejich morální povinností je pomáhat lidem v nouzi.

Výzkumná otázka č. 2:

Jsou obyvatelé připraveni adekvátně vzdorovat stresujícím podnětům, které na ně působí při mimořádných událostech?

Zjištění k výzkumné otázce č. 2:

- Jsem, přesvědčen, že tomu tak není.
- Lidé se v takových situacích nechovají racionálně.
- Chybí jim teoretické vědomosti a praktické návyky.
- Podceňují rizika, nepřipravují se na nebezpečí, v případě ohrožení jsou bezradní, chovají se pouze podle intuice.

Podotázka č. 1:

Jakým způsobem vnímáte rizika ohrožení obyvatel krizovými stavy a mimořádnými událostmi?

Zjištění k podotázce č. 1:

- Rizika jsou vysoká a nelze je podceňovat.
- Při jejich analýzách se musíme zabývat druhovou typologií neštěstí. Ta je důležitá pro určování postupů záchranných opatření.
- Jsme-li schopni popsat typy a specifika katastrof, jsme také schopni definovat způsoby jejich odvracení, síly a prostředky nutné k nasazení.
- Praktická činnost nemůže být prováděna bez zevrubného teoretického poznání.
- Podle druhu a rozsahu neštěstí organizujeme pomoc.

Podotázka č. 2:

Uveďte nejnebezpečnější situace, které ve Vaší teritoriální působnosti a oboru Vaší odborné způsobilosti podle Vašeho názoru hrozí.

Zjištění k podotázce č. 2:

- Jedná se zejména o přírodní katastrofy, průmyslové havárie, dopravní nehody, zhroucení přenosových a rozvodných systémů, radiační kolapsy, případně i o

teroristické akce.

- Mám na mysli povodně, požáry, záplavy, kritické sucho, sněhové kalamity, epidemie, devastace životního prostředí atd.
- Konkrétně jde o protržení přehradních nádrží Lipno a Orlík, jadernou elektrárnu Temelín, hlavní silniční tahy, letiště v Plané u Českých Budějovic, rozsáhlé lesní a polní porosty s nebezpečím jejich zahoření atd.

Podotázka č. 3:

Vymezte rozsah předvídatelných následků takových ohrožujících stavů z hlediska narušení jednotlivých oblastí společenského, ekonomického, technického a technologického, výrobního i zdravotnického fungování a osobního života.

Zjištění k podotázce č. 3:

- Obávám se, že ohrožující stavy mohou způsobit úplný kolaps života společnosti.
- Nejde o pouhé narušení jednotlivých oblastí společenského života podle položené otázky, ale i o následný dominový efekt zhroucení spolu spojených sfér fungování života společnosti.
- Tam, kde nastane katastrofa a nefunguje výroba, obchod, služby, celý sociální systém, nejsou uspokojovány materiální ani společenské potřeby lidí.
- Obyvatelstvo je konfrontováno se zhroucením systému, nemá jistoty, které jsou pro standardní situace běžné, to má významné destruktivní dopady do psychiky lidí.
- Když jsou lidé ohroženi, mění svoje chování lidí, někteří jsou sobečtí a nepřátelští. Rozpadají se sociální vazby, lidé se přestávají navzájem respektovat a podporovat, začínají bojovat za lepší individuální podmínky a o přežití na úkor jiných.

Podotázka č. 4:

Konkretizujte Váš názor na hrozící počty obětí, počty zraněných, požadavky na nasazení Zdravotnické záchranné služby, nároky na hospitalizaci osob ve zdravotnických zařízeních, popište Vámi očekávanou funkčnost zdravotnické sféry a její limitní možnosti.

Zjištění k podotázce č. 4:

- To záleží na druhu a rozsahu katastrofy.
- U individuálních mimořádných událostí jde o jednotlivce nebo malé skupiny. Zde jsou složky Integrovaného záchranného systému schopny zabezpečovat potřebnou pomoc v plném rozsahu a kontinuálně.
- U hromadných událostí záleží na druhu katastrofy a na jejím rozsahu. Z toho vyplynou i její následky. Složky Integrovaného záchranného systému jsou normativně dimenzovány na standardní typy situací. Pokud je událost závažnější a rozsáhlejší, je nutné povolat posily z jiných míst.
- Na poskytování pomoci a odstraňování škod při hromadných událostech malého charakteru vystačí místní síly a prostředky, na středně velké události se použijí regionální zdroje a na rozsáhlé události lze nasadit mezikrajové, republikové popř. i mezinárodní kontingenty.
- Kapacity složek a institucí v jednotlivých oblastech zabezpečování materiálních a společenských potřeb jsou uvedeny v plánovacích dokumentech. To jsou materiály, které jsou generovány pro účelu plánovaného nasazení sil a jejich koordinace.

Podotázka č. 5:

Byli jste svědky nějakých souvisejících pozitivních dopadů korespondujících s traumatizujícími událostmi u obětí a případně ve společenském prostředí?

Zjištění k podotázce č. 5:

- Tlaky vnějšího světa, změna reality a to i negativním slova smyslu včetně mimořádných událostí lze filosoficky a historicky chápat i jako výzvu k budoucímu zlepšení společenského života a individuálních postojů.
- Změny jsou nutné a často jsou i bolestivé.
- Krize je podnět ke změně naší reakce, k předcházení hrozících rizik, k vytváření podmínek pro zvládnutí situace ve sféře společenského vědomí i individuální odezvy.
- Společensky to znamená profilaci většinového chápání ohrožení a pozitivní reakce na něj v duchu zabezpečovacích koncepcí a prováděcích přístupů.

- Individuálně pak profilaci v duchu vnímání nebezpečí, jeho akceptace a vytváření faktických modelů osobního chování v krizi. Jde o přístup lidí k nabízeným možnostem, o jejich subjektivní vyhledávání a rozvíjení.
- Společnost je konzervativní a stereotypní, změny generuje pouze pod tlakem, krizové stavy a mimořádné situace jsou jedním z nich.
- Výsledkem tragédií, které nás postihnou a kterým často nemůžeme zcela zabránit, by mělo být to, že součástí našich vizí bude model našeho racionálního budoucího chování v analogické situaci.

Podotázka č. 6:

Zaznamenali jste proměny osobnosti a změny chování lidí postižených závažnými životními událostmi?

Zjištění k podotázce č. 6:

- To je přirozenou odezvou každého individua. Tragický zážitek má dvojí povahu, zhroucení a případně rozvoj. Lze konstatovat, že tragicky podnět vytváří nejen problém, ale i motivaci.
- Mimořádná situace klade vysoké nároky na sebekázeň. Lidé mají možnost zůstat se svým neštěstím nebo se pokusit vzdorovat mu.
- Jde o způsoby prožívání tragédií a změn myšlení. V takovém scénáři se učíme novým postupům.
- Tlak reality inspiruje vynucenou změnu pravidel chování.
- Kromě devastace psychiky přinášejí osobní tragédie v některých případech jako související produkt i posílení sebevědomí, změnu životních hodnot, zvýšení odpovědnosti a serióznosti atd.

Podotázka č. 7:

Jaký je Váš názor na úroveň odborné přípravy příslušníků složek Integrovaného záchranného systému a na jejich připravenost poskytovat obyvatelstvu postiženému mimořádnými událostmi pomoc při zvládnání stresových podnětů?

Zjištění k podotázce č. 7:

- Všichni příslušníci složek Integrovaného záchranného systému procházejí

náročnou odbornou přípravou. Ta je základním předpokladem výkonu jejich funkcí a profesionálního plnění jejich povinností.

- Systém přípravy je propracován, moduly jsou příslušným způsobem akreditovány kompetentními orgány, trvá se na bezvýhradném absolutoriu předepsaných školení a na vykonání určených zkoušek a testů.
- V úrovni připravenosti nejsou registrovány žádné zásadní problémy, odpovídá potřebám výkonné praxe.
- Rozdíly jsou v úrovni kompetencí jednotlivých příslušníků podle jejich talentu, motivace a osobního zájmu.
- Z dobré úrovně přípravy a značného rozsahu praxe vyplývá i dobrá schopnost poskytovat pomoc a podporu civilnímu obyvatelstvu.

Podotázka č. 8:

Jak se podle Vašich zkušeností chovají obyvatelé v krizových situacích? Mají dostatek informací o preventivních opatřeních potřebných pro zvládnutí stresových situací?

Zjištění k podotázce č. 8:

- Lidé se chovají chaoticky, nahodile, neznají pravidla vlastní ochrany a poskytování pomoci jiným.
- Podstupují nepřiměřená rizika s důsledky usmrcení, zranění či materiálních škod.
- Lidé nemají vlastní vinou dostatek informací o preventivních opatřeních ke zvládnutí krizových podnětů.
- Nelze tvrdit, že nejsou k dispozici možnosti přípravy. Existuje základní, relativně dostupná nabídka studijních materiálů a výukových programů.
- Lidé se osobně neztotožňují s hrozícím nebezpečím, podle jejich názoru v jejich případě k naplnění hrozeb nedojde. Rizika nesou ostatní – anonymní lidé.

Podotázka č. 9:

Jaké jsou Vaše názory na potřebu zlepšení připravenosti příslušníků složek Integrovaného záchranného systému a obyvatelstva? Můžete taková opatření navrhnout?

Zjištění k podotázce č. 9:

- V případě příslušníků Integrovaného záchranného systému prohloubit a zdokonalit systém služební odborné přípravy v duchu větší specializace v rámci jednotlivých složek, rozšíření škály variant možných zákroků ve složkách a většího množství nácviku konkrétních situací.
- Příslušníci jednotlivých složek by měli mít z důvodu vzájemné návaznosti více znalostí o postupech, které aplikují složky ostatní.
- V případě obyvatelstva prosadit všeobecnou společenskou znalost závažnosti hrožících nebezpečí a rozsahu potenciálních škod.
- Vytvořit interaktivní systém školení, přednášek, publikací, výstav a ukázek na principu dobrovolnosti, vzájemnosti, záslužnosti, odpovědnosti a dobročinnosti.
- Rozvíjet materiální vybavenost a společenskou vážnost složek IZS.

Podotázka č. 10:

Jaké jsou reálné potřeby zkvalitnění a optimalizace činnosti složek Integrovaného záchranného systému a chování obyvatelstva při a bezprostředně po mimořádné události?

Zjištění k podotázce č. 10:

- Složky Integrovaného záchranného musí lépe nastavit systém přípravy na ochranu obyvatelstva. Obecné služební přípravy mají všichni příslušníci dostatek, nutností je nácvik reálních událostí. Výcvik se musí více konkretizovat do dílčích segmentů, se kterými se zasahující příslušníci všech složek mohou v praxi setkat.
- Pozornost je nutné věnovat prohloubení spolupráce složek a koordinaci řízení. Jde společnou odpovědnost všech zasahujících útvarů za společný výsledek.
- Chování obyvatelstva je nutné změnit zásadním způsobem. Musí být vytvořen komplexní systém jeho přípravy na mimořádné situace a krizové stavy.
- Jde o vytvoření společenského povědomí o závažnosti hrožících rizik a o zdůraznění významu a záslužnosti aktivit zaměřených na prevenci nebezpečí a poskytování pomoci.
- Výuka postupů a nácviky situací musí být pravidelné, strukturované,

jednoduché, srozumitelné a zapamatovatelné.

4.1.4 Provedení závěrů o případech, modifikace teorií, návrh implikací pro praxi

Prvotním úkolem bylo posouzení, zda všechny složky Integrovaného záchranného systému (zdravotnická záchranná služba, hasičský záchranný sbor, policie), které se podílí na řešení stresových situací v případě mimořádné události nebo krizového stavu, jsou po odborné stránce i z pohledu osobních předpokladů dobře připraveny na zvládnutí všech v úvahu přicházejících situací.

Výzkumná otázka č. 1: Jsou příslušníci složek Integrovaného záchranného systému dostatečně připraveni poskytovat pomoc obyvatelstvu postiženému stresovými podněty při mimořádných událostech

Dílčí předpoklad pro analýzu č. 1: Příslušníci složek Integrovaného záchranného systému jsou dostatečně připraveni poskytovat pomoc obyvatelstvu postiženému stresovými podněty při mimořádných událostech.

Podotázka č. 1a: Je odborná příprava příslušníků složek IZS kvalitní?

Dílčí předpoklad pro analýzu č. 1a: Odborná příprava příslušníků složek IZS je kvalitní.

Podotázka č. 1b: Lze zlepšit připravenost složek IZS na poskytnutí pomoci obyvatelstvu postiženému stresovými podněty při mimořádných událostech?

Dílčí předpoklad pro analýzu č. 1b: Připravenost složek IZS na poskytnutí pomoci obyvatelstvu postiženému stresovými podněty při mimořádných událostech lze zlepšit.

V etapě sumarizace údajů byla připravena tabulka, která slouží k redukci protokolu. Ze zkoumaných podkladů byla extrahována data, která jsou významná ve vztahu k výzkumné otázce i k dílčím podotázkám. Součástí tabulky je rozdělení do kategorizačních kódů. Pod určeným kódem jsou v taxonomické jednotce zahrnuty citace, které byly získány od jednotlivých respondentů.

Tabulka č. 1 – charakteristika odborné připravenosti složek IZS

Případová studie	Existence připravenosti	Kvalita přípravy	Možnost zkvalitnění
Psycholog	Připravení Vím to z praxe i z provádění výuky.	Velmi dobrá Nejlepší jsou zdravotníci, poté záchranáři, pak hasiči a nakonec policisté. Dobré zkušenosti jsou i z nasazení vojáků. Mají kázeň, výcvik, perfektní vybavení. Policisté se zlepšují, cvičí konkrétní postupy, zvláštní pozornost věnují krizové intervenci a posttraumatické péči. Složky IZS se profilují, cvičí konkrétní postupy, vymezují kompetence, zajišťují součinnost.	Možnosti jsou Do složek IZS přijímat kvalitní lidi, cvičit je, profilovat, vytvářet týmy, zlepšovat technické vybavení, budovat systém vnitrostátní i mezinárodní spolupráce. Dbát o dostatečné hmotné zabezpečení dané oblasti.
Krizové řízení	Připravení Mezi připraveností složek je rozdílná úroveň. Nejlepší jsou záchranáři, poté hasiči, pak policisté.	Velmi dobrá K přípravě mají všechny složky odpovědný přístup. Intenzita a náročnost přípravy vyplývá z náplně práce. Největší požadavky jsou na zdravotníky, následují hasiči, poté policie. Hasiči mají dvě různé úrovně, profesionální a dobrovolnou. U hasičů i policie se intenzivně rozvíjejí psychologické služby.	Možnosti jsou Zlepšit finanční i materiální zabezpečení. Zlepšit výchovu i výuku příslušníků složek IZS.
Hasič	Připravení Mezi složkami existují rozdíly. Úroveň pomoci je dána tím, že plní rozdílné úkoly. Mezi jedinci existují rozdíly. Úroveň pomoci je dána osobními vlohami.	Velmi dobrá Mezi složkami IZS existuje rozdílná úroveň, což je dáno odlišnými úkoly. Pořadí je zdravotníci, hasiči a policisté. Rozdíly existují též mezi jednotlivci, to vyplývá z osobních předpokladů.	Možnosti jsou Opakované komplexní vzdělávání složek IZS zahrnující vydávání odborné literatury, specializaci, teoretickou i fyzickou přípravu.
Lékař	Připravení Rozdíly mezi složkami jsou dány jejich zaměřením. Rozdíly mezi jednotlivci jsou dány jejich dispozicemi.	Velmi dobrá Dobré hodnocení vychází ze zkušeností. Složky IZS věnují problematice dostatečnou pozornost. Psychologickou pomoc považují za velmi důležitou, je nutné vytvořit závazné standardy psychosociální péče. Pomoc je v případech potřeby nutné poskytovat i příslušníkům složek IZS.	Možnosti jsou Zlepšovat výuku složek IZS. Náměty zlepšení hledat v problémech a chybách zasahujících příslušníků. Hmotné zabezpečení nemusí být vždy určující, hodně záleží na nadšení lidí.
Policista	Připravení Je to součást jejich práce. Požadavek poskytování pomoci je všeobecný, rozdíly jsou dány tím, že každý plní svoje úkoly. Pomáhat lidem je morální povinnost	Velmi dobrá Příslušníci složek IZS procházejí náročnou přípravou. Připravenost je předpokladem výkonu služebních funkcí. Systém vzdělávání je propracován, moduly edukace jsou akreditovány, absolvování přípravy je povinné. Připravenost odpovídá potřebám. Rozdíly v úrovni kompetencí jsou dány individualitou osob.	Možnosti jsou Prohloubit a zdokonalit přípravu složek IZS, zdůraznit specializaci, více nacvičovat konkrétní zákroky. Zajistit koordinaci a návaznost složek IZS. Pozornost věnovat materiální vybavenosti a společenské vážnosti složek IZS.
Státní zástupce	Připravení Disponují odborníky, kteří jsou k poskytování psychosociální pomoci vyškoleni.	Velmi dobrá Složky IZS provádějí společně nácviky záchranných akcí, dbají o koordinaci. Příprava je zaměřena na specifika míst a situací a rizik.	Možnosti jsou Zvýšit počet odborných pracovníků složek. Zlepšit technické vybavení složek IZS.

Zdroj: vlastní výzkum

Na základě výše uvedené analýzy bylo možné vyslovit následující závěry: Dílčí předpoklady č. 1 a č. 1a byly potvrzeny. Lze tedy konstatovat, že příslušníci složek Integrovaného záchranného systému jsou dostatečně připraveni poskytovat pomoc obyvatelstvu postiženému stresovými podněty při mimořádných událostech a jejich příprava je kvalitativně na velmi dobré úrovni. Dílčí předpoklad č. 1b je nutno modifikovat takto: Připravenost složek IZS na poskytnutí pomoci obyvatelstvu lze zlepšit, pokud těmto složkám bude poskytnuta větší materiální podpora.

S ohledem na výše uvedenou profilaci musela autorka na základě provedené segmentace v další fázi blíže specifikovat, které složky lze podřadit pod výše uvedený materiální znak. V tomto směru bylo zjištěno, že většina dotázaných uváděla potřebu navýšení počtu odborných pracovníků a zvýšení finančních toků plynoucích do jednotlivých složek Integrovaného záchranného systému.

Po provedení segmentace bylo tedy možno dílčí předpoklady vztahující se k této výzkumné otázce generalizovat a dále precizovat takto:

Příslušníci složek Integrovaného záchranného systému jsou dostatečně připraveni poskytovat pomoc obyvatelstvu postiženému stresovými podněty při mimořádných událostech a jejich příprava je kvalitativně na velmi dobré úrovni. Kvalitu připravenosti složek Integrovaného záchranného systému poskytovat pomoc obyvatelstvu postiženému stresovými podněty při mimořádných událostech však ovlivňuje množství finančních prostředků a počet odborných pracovníků.

Z této teze je pak možné ve vztahu k cílům výzkumu koncipovat následující hypotézu:

Množství finančních prostředků a počet odborných pracovníků ovlivňují kvalitu připravenosti složek Integrovaného záchranného systému poskytovat pomoc obyvatelstvu postiženému stresovými podněty při mimořádných událostech.

Jako metoda verifikace této hypotézy byla zvolena analytická indukce, v jejímž rámci byly analyzovány jednotlivé případy. Cílem bylo modifikovat teorii v případě, že budou zjištěny situace, které hypotézu porušují (tzv. negativní případy). Pokud by byly takové eventuality zaznamenány, bylo by nutné hypotézu upravit tak, aby případ buď subsumovala nebo vyloučila jako neadekvátní.

Ve shora uvedených intencích pak byly u jednotlivých respondentů provedeny rozbor dat a odpověď, kterou by bylo možno posoudit jako negativní případ, byla shledána v následujícím stanovisku. Při předkládání návrhů na zlepšení stavu připravenosti příslušníků složek IZS poskytovat pomoc obyvatelstvu postiženému stresem způsobeným mimořádnou událostí experti doporučují dbát o dostatečné hmotné zabezpečení zmiňované oblasti. Jeden z respondentů vyslovuje názor, že hmotné zabezpečení nemusí být vždy určující, neboť záleží na nadšení zasahujících příslušníků. Jeho stanovisko je nutné interpretovat tak, že hmotné zabezpečení považuje rovněž za důležité, v některých situacích však může být rozhodujícím činitelem úspěchu záchranných operací lidský činitel, jenž hraje primární roli vždy. Takové tvrzení není v rozporu se všeobecným míněním o nutnosti dostatečného finančního, personálního, věcného, technického a technologického krytí potřeb. Analýzou tak autorka následně dospěla k eliminaci tohoto prvku, když bylo zjištěno, že v daném případě nedosahují jeho obsahové charakteristiky takové intenzity, aby mohly být použity k redukci teorie. Teorii tak lze, i po aplikaci analyticko-indukční metody jako kontrolního metodologického prostředku označit za obecnou.

Na základě shora provedené analýzy bylo dále možné stanovit návrh implikací pro praxi:

Výstupem této teoretické analýzy pro praxi je v návaznosti na shora specifikovanou hypotézu to, že příslušníci složek Integrovaného záchranného systému disponují dostatečnými znalostmi a dokáží poskytovat pomoc obyvatelstvu postiženému stresovými podněty při mimořádných událostech. Jejich příprava je kvalitativně na velmi dobré úrovni, přičemž je ovlivňována množstvím finančních prostředků a počtem odborných pracovníků. Za této situace pak autorka jako implikační návrh logicky stanoví navýšení počtu odborných pracovníků a zvýšení finančních toků plynoucích do jednotlivých složek Integrovaného záchranného systému. Větší množství financí pak, dle názoru autorky, umožní zlepšit technické vybavení složek Integrovaného záchranného systému a prohloubit a zdokonalit přípravu těchto složek, včetně specifických oblastí jako je poskytování psychické pomoci obyvatelům postiženým stresovými podněty při mimořádných událostech. Navýšení finančního ohodnocení pak zákonitě povede k tomu, že se zvýší počet odborně erudovaných a schopných osob, které budou mít zájem vykonávat takovéto povolání. Zvýšení počtu odborníků zároveň

umožní klást důraz na specializaci jednotlivých pracovníků, což ve svém důsledku zvýší kvalitu činnosti jednotlivých složek.

Ve shora uvedených souvislostech autorka podotýká, že vnímá objektivní společenskou realitu, zejména akutní nedostatek finančních prostředků státního rozpočtu, který se projevuje ve všech oblastech života společnosti. Současně však konstatuje, že zkoumaná oblast je charakterizována rizikem ohrožení zdraví a životů vysokého počtu obyvatel a značných majetkových škod. Přitom je nepochybné, že ochrana lidských životů a hospodářských zájmů státu jsou základními premisami moderního demokratického státu a tato okolnost by měla být při koncipování rozpočtových výdajů státu dostatečně zohledňována.

Výzkumná otázka č. 2

Jsou obyvatelé připraveni adekvátně vzdorovat stresujícím podnětům, které na ně působí při mimořádných událostech?

Dílčí předpoklad pro analýzu č. 2: Obyvatelé jsou připraveni adekvátně vzdorovat stresujícím podnětům, které na ně působí při mimořádných událostech

Podotázka č. 2a: Je odborná příprava obyvatelstva na mimořádnou událost kvalitní?

Dílčí předpoklad pro analýzu č. 2a: Odborná příprava obyvatelstva na mimořádnou událost je kvalitní.

Podotázka č. 2b: Lze zlepšit připravenost obyvatelstva na stresové podněty působící na něj při mimořádných událostech?

Dílčí předpoklad pro analýzu č. 2b: Připravenost obyvatelstva na stresové podněty, které na něj působí při mimořádných událostech lze zlepšit.

Následně byla konstruována tabulka, která sumarizuje data, která mají relevanci ve vztahu k výše uvedené výzkumné otázce a podotázkám. Součástí tabulky je opět rozdělení do kategorie kódů. V jednotlivých polích tabulky byly uvedeny citace

sdělené respondenty.

Tabulka č. 2 – připravenost obyvatelstva na mimořádnou událost

Případová studie	Existence připravenosti	Kvalita přípravy	Možnosti zkvalitnění
Psycholog	Nechovají se správně Záleží na tom, kdo řídí situaci na místě. Přítomnost pracovníků samosprávy zjednává kázeň a lepší informovanost. Situaci komplikují problémoví jedinci. Lze využít dobrovolnických organizací (ČČK apod.)	Není dobrá Příprava je dostupná, odpovídá základním potřebám, ale není o ni přílišný zájem.	Možnosti jsou Ve společnosti vytvářet atmosféru humanitárního charakteru pomoci. Provádět prevenci, výuku, medializaci, publikační činnost. Organizovat cvičení, ukázky, výstavy, školení. Zveřejňovat kontakty na úřady a odpovědné osoby.
Krizové řízení	Nechovají se správně Nemají dostatek informací o správných postupech. To je důvod jejich selhávání. Nabídka informací je dostatečná, lidé ji nevyužívají a s daty nepracují.	Není dobrá Nabídka přípravy odpovídá potřebám, vesměs je ignorována.	Možnosti jsou Zlepšit finanční i materiální zabezpečení oblasti. Zlepšit výchovu i výuku obyvatelstva. Rozšířit osnovy v systému civilních i rezortních škol. Aktivně využívat nabídku výukových programů.
Hasič	Nechovají se správně Nástroje pro zlepšování připravenosti existují, nejsou však dostatečně využívány. Lidé nejsou odpovědní a aktivní.	Není dobrá Opakované problémy přináší nutnost přípravy obyvatelstva včetně dětí a seniorů. Nabídka má dobrou úroveň, nemá však náležitou odezvu. Ochrana obyvatelstva a jeho příprava jsou pravidelně zlepšovány.	Možnosti jsou Pravidelné komplexní vzdělávání obyvatelstva zahrnující vydávání odborné literatury, specializaci, teoretickou i fyzickou přípravu. Zajistit materiální vybavení. Provádět výuku na základních i středních školách. Pro obyvatelstvo zajistit dostatek písemných materiálů. V kampaních využívat média. Lidem poskytovat kontakty na úřady i činitele.
Lékař	Nechovají se správně Z průběhu událostí je patrné, že se lidé nechovají vhodně. Podceňují rizika, nemají dostatek odpovědnosti. Z neznalosti se dopouští chyb, situaci nezvládají.	Není dobrá Nabídka informací i vlastní přípravy je na dobré úrovni a je i dostačující. Lidé ji však z nezájmu nevyužívají.	Možnosti jsou Systematicky pracovat na přípravě obyvatelstva. Dbát o názornost a srozumitelnost výuky. Celospolečenské vnímání významu záchranných opatření.
Policista	Nechovají se správně Lidé se chovají chaoticky, nahodile, neznají pravidla vlastní ochrany ani pravidla poskytování pomoci. Podstupují nepřiměřená rizika.	Není dobrá Lidé vinou vlastního nezájmu nemají dostatek informací o prevenci rizik.	Možnosti jsou Prosadit společenské uznání závažnosti nebezpečí ohrožení obyvatelstva. Vytvořit interaktivní systém školení na principu odpovědnosti a záslužnosti.
Státní zástupce	Připravenost obyvatelstva je špatná. Tomu odpovídá i jeho chování v době ohrožení. Obyvatelstvo jedná zkratkovitě a iracionálně, hrozí vznik paniky.	Nabídka přípravy je dostatečná, její úroveň je dobrá, k dispozici je i dostatek informací o vhodných způsobech chování. Není využívána.	Možnosti jsou Obyvatelstvo systematicky připravovat na mimořádné události. Jedná se o prvořadý úkol státní správy a samosprávy.

Zdroj: vlastní výzkum

Po provedení segmentace bylo tedy možno dílčí předpoklady vztahující se k této výzkumné otázce generalizovat a dále precizovat takto:

Dílčí předpoklad č. 2 nebyl potvrzen. Bylo zjištěno, že obyvatelé nejsou připraveni adekvátně vzdorovat stresujícím podnětům, které na ně působí při mimořádných událostech.

Dílčí předpoklad č. 2a rovněž nebyl potvrzen. Lze tedy konstatovat, že dle názoru expertů není odborná připravenost obyvatelstva na mimořádnou událost dostatečně kvalitní.

Dílčí předpoklad 2a však musel být s ohledem na učiněná zjištění modifikován do následující pracovní teorie: Odborná připravenost obyvatelstva na mimořádnou událost není dostatečně kvalitní, když tato skutečnost je dána nezájmem obyvatelstva o oblast hrozících rizik, preventivních opatření a postupů při mimořádných událostech a z toho vyplývajícího nedostatku informací.

Dílčí předpoklad 2b byl rovněž modulován, když bylo konstatováno, že připravenost obyvatelstva na stresové podněty, které na něj působí při mimořádných událostech, lze zlepšit toliko za situace, že se podaří vzbudit v obyvatelstvu zájem o takové informace.

Na základě výše uvedených skutečností byla vygenerována tato hypotéza:

Množství informací o hrozících rizicích a preventivních opatřeních, které jsou poskytnuty obyvatelstvu a které obyvatelstvo přijme a zvnitřní, zvyšuje připravenost obyvatelstva na zvládnutí stresových podnětů způsobených mimořádnou událostí.

Za verifikační metodu byla opět zvolena analytická indukce. Byly analyzovány jednotlivé případové studie s cílem detekovat negativní případy. U jednotlivých respondentů kontrolního souboru, shora blíže specifikovaného, byly provedeny rozbor dat. Odpověď, která by mohla naplňovat negativní případ, nebyla shledána.

Na základě shora provedené analýzy bylo dále možné stanovit návrhy implikací pro praxi:

Za výstup této výzkumné etapy je možno označit zjištění, že obecná odborná připravenost obyvatelstva na mimořádnou událost není dostatečně kvalitní, což je dáno nezájmem obyvatelstva o oblast hrozících rizik, preventivních opatření a postupů při mimořádných událostech a z toho vyplývajícího nedostatku informací. Z toho pak samozřejmě pramení i ta skutečnost, že obyvatelé nejsou připraveni adekvátně vzdorovat stresujícím podnětům, které na ně působí při mimořádných událostech. V této souvislosti je však nutno současně poukázat na to, že v poslední době jsou zaznamenávány tendence zvýšeného zájmu o danou problematiku, které zřejmě souvisí s častým negativním působením přírodních sil, zejména povodněmi a vichřicemi, jenž jsou podrobeny, velkému zájmu médií. Autorka má za to, že právě tímto směrem by se měla ubírat činnost dotčených orgánů a institucí (včetně státní správy a samosprávy). Vhodně zvolená mediální kampaň může obyvatelstvo upozornit na hrozící rizika a současně poskytnout základní informace o preventivních opatřeních a vhodných postupech při mimořádných událostech. V tomto směru lze využít především televizních stanic a internetu. Autorka si je samozřejmě vědoma toho, že takováto opatření v běžné praxi narážejí zejména na nedostatek finančních prostředků a i z tohoto důvodu má za to, že nejvhodnějším médiem je právě síť internet, kde jsou náklady na prezentaci informací oproti ostatním médiím nejnižší. Informace tohoto charakteru lze však bez finančních výdajů podávat i prostřednictvím ostatních sdělovacích prostředků, zejména za situací, kdy tato média požadují od příslušných orgánů či složek informace ve vztahu k aktuálním mimořádným událostem či při podávání pravidelných zpráv o činnosti. Jednoznačným doporučením je též to, aby bylo dbáno o názornost a srozumitelnost informací, které v obyvatelstvu vzbudí zájem o jejich čerpání a umožní jejich následné zapamatování a využití. Aktuálním doporučením je, s ohledem na výše uvedené, i návrh na zvýšení finančních toků do této oblasti. V tomto směru je však nutno realisticky podotknout, že takovýto požadavek není za současné finanční situace státu prosaditelný, obzvláště pak ve vztahu k programům informačního charakteru, nespojených s přímým výkonem pomoci.

4.2 Časový plán výzkumu

V této etapě byl stanoven časový harmonogram, v němž byly stanoveny termíny provedení jednotlivých fází podle následujícího schématu:

Zajištění podkladového materiálu	2 týdny
Zpracování definitivní verze projektu	1 týden
Organizační zajištění sběru dat	1 týden
Terénní šetření	3 týdny
Zpracování dat a vyhodnocení	2 týdny
Interpretace dat a závěrečná zpráva	2 týdny

Výzkumný proces měl longitudinální charakter, když sběr dat a jejich analýza probíhaly v delší časové periodě. Co se týče organizačního zajištění, je nutno konstatovat, že veškeré shora uvedené úkony prováděla autorka samostatně.

5. Diskuze

K podotázce jakým způsobem vnímáte rizika ohrožení obyvatel krizovými stavy a mimořádnými událostmi bylo zjištěno, že rizika ohrožení obyvatel krizovými stavy a mimořádnými událostmi jsou respondenty výzkumu shodně vnímána jako vysoká, reálná a vážná. Ohrožení jsou nedílnou součástí společenského života a je nutné s nimi pracovat. Situaci není možné podceňovat, mohlo by to vést k závažným následkům. V této souvislosti se lze odkazovat na statistiky mimořádných událostí z posledních let, zejména na počty katastrof způsobených přírodními živly. Je nutné provádět typologii druhů ohrožení, zkoumat míru rizik a nebezpečí. Z toho dovozovat způsoby jejich odvracení a řešení. Ochrana života, zdraví a majetku je základní premisou státu, prioritou bezpečnostní politiky státu.

Prvotní numerická diferenciací tragických událostí spočívá ve druhovém členění na neštěstí individuální a neštěstí hromadná. Kritériem je hledisko počtu obětí. Je-li postiženým jednatel, člověk sám o sobě, jde o individuální záležitost, postihne-li událost skupinu nebo větší celek mluvíme o hromadných neštěstích a katastrofách. V kategorii hromadných neštěstí je prováděna další selekce.

Štětina třídí mimořádné události na:

- hromadná neštěstí omezená (je postiženo nejvíce 10 zraněných, z toho alespoň 1 je v kritickém stavu);
- hromadná neštěstí rozsáhlá (počet zraněných je v rozpětí od 11 do 50, ve Spolkové republice Německo v rozpětí 11 až 100);
- katastrofy (následkem je více než 50 postižených bez rozdílu počtu mrtvých, těžce a lehce zraněných).¹²⁴

Mika provádí v souvislosti s nasazováním sil a prostředků složek Integrovaného záchranného systému na záchranné a likvidační práce členění jiné vyjádřené ve stupních vyhlášených poplachů. Základní přehled jednotlivých stupňů poplachů je následující:

- první stupeň poplachu (ohrožení jednotlivých osob, jednotlivého objektu nebo jeho části, ohrožená plocha území do 500 m²);

¹²⁴ ŠTĚTINA, J. a kol. *Medicína katastrof a hromadných neštěstí*. Praha: Grada Publishing, 2000. 429 s. ISBN 80-7169-688-9.

- druhý stupeň poplachu (ohrožení do počtu 100 osob, více než jeden objekt, ohrožená plocha území do 10.000 m², používají se síly a prostředky vlastního kraje);
- třetí stupeň poplachu (ohrožení od 100 do 1.000 osob, část obce nebo areál podniku, soupravy železniční přepravy, velké chovy hospodářských zvířat, produktovody, hromadné havárie v silniční dopravě nebo letecké havárie, ohrožená plocha území do 1 km², používají se síly a prostředky i z jiných krajů);
- zvláštní stupeň poplachu (ohrožení více než 1.000 osob, celé obce, spadají sem mimořádné události rozsahem větší než události 3. stupně, ohrožená plocha území nad 1 km, používají se síly a prostředky i z jiných krajů, popř. zahraniční pomoc).¹²⁵

K podotázce uveďte nejnebezpečnější situace, které ve Vaší teritoriální působnosti a oboru Vaší odborné způsobilosti podle Vašeho názoru hrozí bylo zjištěno, že se jedná o rozmanité druhy neštěstí, jejichž výčet nebude nikdy kompletní. Odborníci uvádějí, že některými situacemi mohou být překvapeni i specialisté s dlouholetou praxí. Konstatují, že nejvíce hrozí živelné katastrofy typu povodní, záplav, vichřic, rozsáhlých požárů, dále dopravní nehody, průmyslové havárie, zhroucení přenosových a rozvodných systémů a rizika vyplývající z provozu Jaderné elektrárny Temelín.

Mika uvádí, že k hlavním typům mimořádných událostí fakticky hrozícím v rámci České republiky patří:

- přírodní katastrofy jako velké přírodní požáry, povodně a záplavy, protržení vodních děl, sesuvy půdy, rozsáhlé sněhové kalamity, extrémní mrazy apod.;
- závažné průmyslové havárie s následkem požáru, výbuchu, úniku toxické látky;
- radiační havárie s únikem radioaktivity do okolí;
- velké dopravní nehody v silniční, železniční a letecké dopravě;

¹²⁵ MIKA, J. O. Příprava, ochrana, záchrana. In: BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. s. 222-223. ISBN: 80-247-0708-X.

- teroristické akce nebo teroristické výhrůžky.¹²⁶

Podobného názoru je i Horák, který za zdroje ohrožení považuje zejména povodně, rozsáhlé lesní požáry, vichřice, epidemie, různé typy havárií, narušení hrází významných vodohospodářských děl, zabezpečování vnitřního pořádku a bezpečnosti, nehody v silniční, civilní letecké a lodní dopravě, vážné teroristické útoky apod.¹²⁷

Blaha spatřuje největší rizika a ohrožení převážně v kategorii přírodních živelných událostí. Uvádí zejména živelní pohromy (zemětřesení, povodně, požáry), průmyslové havárie a závažné dopravní nehody spojené se značným rozsahem destrukce objektů, únikem škodlivých látek a zamořením životního prostředí, dále pak hromadné epidemie osob i zvířat. Ve všech apokalyptických souvislostech je stále více zdůrazňován globalizační rozměr problémů.¹²⁸

Většina autorů zastává názor, že devastace životního prostředí ohrožuje životy, zdraví a majetek obyvatel planety. Jedná se o skutečnost, že ničení přírody přináší globální klimatické změny s dopady na udržitelnost života na Zemi.^{129 130 131 132 133 134}

135

¹²⁶ MIKA, J. O. Příprava, ochrana, záchrana. In: BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. s. 227. ISBN: 80-247-0708-X.

¹²⁷ HORÁK, R. Trendy ochrany obyvatelstva v EU. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 1. časť*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 240. ISBN 978-80-554-0016-7.

¹²⁸ BLAHA, J. Možná bezpečnostní rizika České republiky. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 1. časť*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 57-58. ISBN 978-80-554-0016-7.

¹²⁹ FOJTÍKOVÁ, J. *Environmentální bezpečnost – teoretický rámec*. Studie č. 3.074. Parlament České republiky. Kancelář Poslanecké sněmovny. Parlamentní institut. [online]. 2008-12 [cit. 2010-03-15] Dostupné z http://parliament.cz/czpres2009/data/env_sec_cz.pdf.

¹³⁰ BUBLAN, F. *Předmluva ke společné konferenci předsedů parlamentních výborů pro bezpečnost a vnitřní věci EU. Integrovaný záchranný systém, legální a nelegální migrace v souvislosti s environmentální bezpečností*. [online]. 2009-02-22 [cit. 2010-03-15] Dostupné z http://parliament.cz/czpres2009/data/Predmluva_CZ.pdf.

¹³¹ LINHART, P., VALÁŠEK, J. Integrovaný záchranný systém. In: BALABÁN, M. a kol. *Kapitoly o bezpečnosti*. Praha: Karlova univerzita, Karolinum, 2007. s. 172. ISBN 978-80-246-1440-3.

¹³² KHOL, R. Výzvy environmentální bezpečnosti na konci 20.století. *Mezinárodní vztahy*, 1995, no. 4, s. 39-45. ISSN 0323-1844.

¹³³ TOŠOVSKÁ, E. Environmentální bezpečnost. *Mezinárodní politika*, 2002, vol. 26, no. 3, s. 21-23. ISSN 0543-7962.

¹³⁴ HOMER-DIXON, T. Environmental Scarcity and Intergroup Conflict. In: KLARE, M. T., CHANDRANI, Y. *World Security. Challenges for a New Century*. the 3rd ed. New York: St. Martin's Press, 1998. s. 342-365. ISBN 0-312-14990-5.

¹³⁵ KHOL, R. Environmentální (ekologická) bezpečnost. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní

Nejkomplexnějším a nejstrukturovanějším vymezením katastrof se pro účely prováděné komparace jeví encyklopedické vyjádření uvedené výše v obecné části práce.¹³⁶

K podotázce vymezte rozsah předvídatelných následků ohrožujících stavů z hlediska narušení jednotlivých oblastí společenského, ekonomického, technického a technologického, výrobního i zdravotnického fungování a osobního života bylo zjištěno, že v případech velkých katastrof může dojít k narušení všech oblastí společenského života včetně zhroucení zásobování a infrastruktury. Zhroucení systémů má dopady na životní podmínky i psychiku obyvatelstva. Na takové situace se v moderní době dá relativně dobře připravit, je možné předvídat vývoj událostí. K dispozici jsou výpočtové modely a typové plány činností.

Krizové plánování je jako nástroj krizového řízení „*souhrnem plánovacích činností, procedur a vazeb uskutečňovaných orgány krizového řízení a jimi určenými státními nebo veřejnými institucemi, právníckými nebo podnikajícími fyzickými osobami k realizaci cílů a úkolů při zajišťování bezpečnosti státu a jeho obyvatelstva za krizových situací*“.¹³⁷

Je nutné uvést, že účelem a cílem krizového plánu je dokumentace představující souhrn opatření k provádění záchranných a likvidačních prací a odstranění následků způsobených mimořádnou událostí, která přesáhne rámec běžné mimořádné události, za které musí být vyhlášen krizový stav a nasazeny síly a prostředky nad rámec integrovaného záchranného systému.

Krizový plán obsahuje níže uvedené operační plány: havarijný plán, povodňový plán, vnější havarijný plán jaderných zařízení, plán veterinárních opatření, traumatologický plán, plán hygienických a protiepidemických opatření, plán k zajišťování obrany. Dále pak plány: povodní velkého rozsahu a narušení hrází, silných mrazů, rozsáhlých lesních požárů, epidemií - hromadných nákaz osob, epizootií – hromadných nákaz zvířat,

politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 22-23. ISBN 80-210-3037-2.

¹³⁶ *Katastrofa*. [online]. 2010-02-22 [cit. 2010-03-15] Dostupné z <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Katastrofa> >.

¹³⁷ *Hasičský záchranný sbor Moravskoslezského kraje. Krizové a havarijný plánování*. [online]. 2008-12-22 [cit. 2010-05-12]. Dostupné z: <<http://www.hzsmk.cz/index.php?a=cat.68> >.

narušení dodávek ropy a ropných produktů velkého rozsahu, narušení dodávek potravin velkého rozsahu, narušení dodávek pitné vody velkého rozsahu, narušení funkčnosti dopravní soustavy.

Havarijním plánováním se pak rozumí: „*soubor činností, postupů a vazeb uskutečňovaných ministerstvy a jinými ústředními správními úřady, krajskými a obecními úřady a dotčenými právníckými osobami nebo podnikajícími fyzickými k plánování opatření k provádění záchranných a likvidačních prací při vzniku mimořádných událostí, a to vždy s použitím existujících sil a prostředků (např. integrovaný záchranný systém) s cílem: analyzovat existující rizika a zvýšit povědomí o rizicích na daném území, minimalizovat škodlivé účinky mimořádné události na životy a zdraví osob, životní prostředí, hospodářská zvířata, majetkové a kulturní hodnoty, stanovit opatření k odvrácení nebo omezení účinků mimořádné události a způsob odstranění následků*“.¹³⁸

Lze konstatovat, že havarijní plánování je za daného právního vymezení realizačním postupem plánování krizového. Směřuje k provádění záchranných a likvidačních prací v průběhu mimořádných událostí. Je prostředkem zajišťování bezpečnosti státu a jeho obyvatelstva za mimořádných situací. O takovém závěru svědčí skutečnost, že havarijní plány jsou součástí plánů krizových.¹³⁹

K podotázce konkretizujte Váš názor na hrozící počty obětí, počty zraněných, požadavky na nasazení Zdravotnické záchranné služby, nároky na hospitalizaci osob ve zdravotnických zařízeních, popište Vámi očekávanou funkčnost zdravotnické sféry a její limitní možnosti je konstatováno, že konkrétní počty obětí a nároky na poskytnutí pomoci vyplynou z rozsahu neštěstí. V případech hromadných tragédií to mohou být ztráty vysoké. V případě, že nebudou stačit místní a regionální síly a prostředky, bude nutné využít systém spolupráce a solidarity. Tam kde vzhledem k rozsahu nestačí stát sám je vhodné využít mezinárodní společenství, systém mezinárodní vzájemnosti, jenž je schopen zajistit humanitární pomoc. Kapacity složek a institucí v jednotlivých oblastech zabezpečování materiálních a společenských potřeb jsou uvedeny v plánovacích dokumentech. Tyto materiály jsou generovány pro účely plánovaného

¹³⁸ *Hasičský záchranný sbor Moravskoslezského kraje. Krizové a havarijní plánování.*[online]. 2008-12-22 [cit. 2010-05-12]. Dostupné z: <<http://www.hzsmsk.cz/index.php?a=cat.68>>.

¹³⁹ *Jihočeský kraj. Krizové řízení.*[online]. 2008-12-22 [cit. 2010-05-18]. Dostupné z: <[http://www.kraj-jihocesky.cz/index.php?par\[id_v\]=17&par\[lang\]=CS](http://www.kraj-jihocesky.cz/index.php?par[id_v]=17&par[lang]=CS)>.

nasazení sil a jejich koordinace s cílem zmírnění škod a odstranění následků.

Počty případných obětí vyplynou z povahy katastrofických událostí, z jejich rozsahu a ze specifických okolností existujících v jejich průběhu na místě neštěstí. V této souvislosti je nutné vyvinout mimořádné úsilí k eliminaci takových rizik a ke snížení ztrát, kterým se z objektivních přírodních, fyzikálních či sociálních důvodů nepodaří zabránit. V rámci diskuse je na místě odkázat na plánovací dokumenty sloužící takovému účelu.

Havarijní plány jsou integrální součástí projektů ochrany obyvatelstva, konkrétně plánů krizových. Základem postupů jsou havarijní plány, v územní působnosti administrativní oblasti jižních Čech to konkrétně je Havarijní plán Jihočeského kraje. Ten se člení na dílčí plány, kterými se zabezpečují klíčové úkony a činnosti, jejichž provedení aktuálně vyžaduje operační situace. Jedná se o primární schémata řešení mimořádných událostí. Havarijní plán je koncipován podle struktury konkrétních činností, které bude nutné provést v případě vzniku mimořádných událostí.

V havarijním plánu jsou jako plány konkrétních činností uvedeny: plán vyrozumění, traumatologický plán, plán varování obyvatelstva, plán ukrytí obyvatelstva, plán individuální ochrany obyvatelstva, plán evakuace obyvatelstva, plán monitorování, pohotovostní plán veterinárních opatření, plán veřejného pořádku a bezpečnosti, plán ochrany kulturních památek, plán hygienických a protiepidemických opatření, plán komunikace s veřejností a médií, plán odstraňování odpadů vzniklých při mimořádné události.

Zdravotnické zabezpečení v Jihočeském kraji zabezpečuje traumatologický plán, který je součástí havarijního plánu kraje. Bylo již uvedeno, že havarijní plán je součástí nadstavbového krizového plánu kraje. Traumatologický plán zabezpečuje zdravotnické potřeby pro případ krizové situace a mimořádné situace v kraji.

Traumatologický plán obsahuje postupy zdravotnických zařízení a správních úřadů a organizaci zajištění neodkladné zdravotnické péče a zdravotní pomoci obyvatelstvu postiženému mimořádnou událostí nebo osobám provádějícím záchranné a likvidační práce, pokud byly v souvislosti s mimořádnou událostí zdravotně postiženy. Dále pak způsoby zabezpečení zdravotnické pomoci evakuovanému a ukrývanému obyvatelstvu. Rovněž tak zásady ochrany veřejného zdraví v prostorech i mimo prostory mimořádné události, režimy ochrany zdraví zasahujících složek integrovaného

záchranného systému a dotčených zdravotnických zařízení. Standardní zdravotní pomoc obyvatelstvu postiženému mimořádnou událostí nebo osobám provádějící záchranné a likvidační práce nepatří do traumatologického plánu, patří do běžného režimu poskytování zdravotní péče. Lze tedy definovat, že traumatologický plán je plánem zajištění funkční návaznosti přednemocniční neodkladné péče na nemocniční neodkladnou péči (funkčnosti odborné části zdravotnického záchranného řetězce) při zvládání hromadných neštěstí, včetně organizace využití celkové kapacity zdravotnictví na území spravovaném správním úřadem. Traumatologický plán je prioritně orientován na aktivizaci sil a prostředků a na organizaci činnosti. Je nutné dodat, že neobsahuje medicínské postupy.

K podotázce byli jste svědky nějakých souvisejících pozitivních dopadů korespondujících s traumatizujícími událostmi u obětí a ve společenském prostředí a k podotázce zaznamenali jste proměny osobnosti a změny chování lidí postižených závažnými životními událostmi výzkum ukázal, že v důsledku prožitého traumatu se povaha a chování řady lidí mění. Lze říci, že lidé se s odstupem času stabilizují, mění svůj hodnotový systém, jsou schopni nést odpovědnost za svá rozhodnutí, dozrávají. Je to přičítáno traumatu, se kterým se museli vyrovnat. Ten je vede k jinému přístupu k životu, k prevenci rizik a nebezpečí, se kterými se již setkali, k tolerantním a flexibilním postojům. Oběti jsou ochotny aktivně pomáhat druhým, začleňují se do systému prevence, jsou nositeli pomoci a dobrovolnictví.

Nezpochybnitelným důsledkem nepříznivých životních situací jsou i dopady na lidskou psychiku. Negativní závažné životní situace označované jako traumata mají zpravidla i následné projevy. Úměrně povaze a závažnosti kolizních stavů dochází k výskytu posttraumatické stresové poruchy. Ta je v lékařství považována za klinickou jednotku charakterizovanou opakovanou projekcí absolvovaných traumat v děsivých vzpomínkových retrospektivách, defektech sebeovládání a krizích vnějších projevů a chování. Je známo, že pacient registruje snížení emoční vnímavosti, má pocity úzkosti, objevují se depresivní stavy, časté jsou i sklony k sebelítosti a sebepoškozování. Stavy jsou kolísavé, probíhají v řádu týdnů a měsíců a obvykle v průběhu doby mizí. Klinická praxe však ukazuje i stádia chronických stavů s trvalými změnami osobnosti, projevujícími se nepřátelskými nebo nedůvěřivými postoji k okolnímu světu, pocity

prázdnoty a beznaděje, izolací se od lidí a zvýšeným pocitem ohrožení.¹⁴⁰

Profesní autority pracovně začleněné v systému ochrany obyvatelstva registrují ve svém praktickém i teoretickém poznání dominantní negativní povahu dopadů mimořádných situací. Jejich škodlivé následky vnímají jako primární a určující. Rozsah škod má velmi často nenapravitelný a trvalý rozměr. Způsobené škody paralyzují život společnosti, zeměpisných oblastí, sociálních celků a jednotlivců.

Na pozadí takového paradigmatu však specialisté bezpečnostní, hasičské, justiční, logistické, psychologické a lékařské sféry doplňkově zmiňují i dílčí pozitivní odezvy, které byly konstruktivní reakcí účastníků či diváků na krizové události. Citovaní manažeři mluví o zvýšení zájmu obyvatel o preventivní opatření zamezující vzniku krizových stavů a mimořádných situací. Registrují patrné zvýšení zájmu o problematiku vlastní bezpečnosti jako reflexi předchozích krizí a katastrof. Lze konstatovat, že lidé vnímají rizika, obávají se jich a v důsledku toho se stávají přístupnými a aktivními v úsilí o jejich snižování.

V těchto situacích se jedná o jev označovaný jako katarze, tj. odezva, jež následuje po dramatickém a skličujícím zážitku ohrožení nebo zla. Je projevem sebereflexe individua nebo komunity, odrazem zátěžové situace, postojem vnímajícím nebezpečí s cílem jeho odstranění. Je patrné, že taková stanoviska dovolují úspěšně aplikovat širokou škálu účinných opatření zaměřených na prevenci hrozících škod a v této souvislosti i zvyšovat připravenost lidí na zvládnání stresových podnětů vyvolaných mimořádnou událostí.

Autority konstatují, že zaujetí lidí, které je za dané situace všeobecné nebo převažující povahy, lze aplikovat i ve dvou klíčových zájmových personálních seskupeních. Prakticky se jedná o skupiny obyvatel – občanů žijících v dané lokalitě zatížené riziky nebo lidí ohrožených shodným druhem nebezpečí, dále pak i o skupinu příslušníků záchranných týmů, jejichž posláním je poskytování pomoci potenciálním obětem. Atmosféru pochopení, zájmu a shody lze demonstrovat jako vzájemnou motivační spojnicí generovaných preventivních bezpečnostních opatření i skutečného dodržování konkrétních pravidel bezpečného chování v reálném životě.

¹⁴⁰ SMOLÍK, P. *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací: nástin nozologie: diagnostika*. 2. vyd. Praha: Maxdorf, 1997. 506 s. 80-85912-18-X.

V případě jedinců, kteří jsou postiženými osobami, můžeme mluvit o psychologické kategorii tzv. posttraumatického rozvoje, který je významnou pozitivní změnou v jedincově kognitivním a emočním životě s vnějšími změnami v jeho chování. Rozvojem se rozumí změna, při níž se člověk dostává nad svou dosavadní úroveň adaptace, psychologického fungování a chápání života.¹⁴¹ Posttraumatický rozvoj je důsledkem snahy individua o přežití. Koexistuje s distresem, který byl traumatem vyvolán.¹⁴² Samotný fakt posttraumatického rozvoje však neneguje prožívanou bolest či jinou formu distresu. Neznamená změnu negativního lidského vnímání krize, ztráty, traumatu. Tragédie není vnímána jako žádoucí fakt. Událost není považována za příznivou, příjemnou, potřebnou a vítanou. Pozitivní podobu má pouze relativní přínos odvozeného zlepšení.¹⁴³ Soubor nepříznivých okolností musí představovat zásadní ohrožení dosavadního běhu života individua, tak aby nastala pozitivní změna. Důvodem změny k lepšímu je rozpad jedincova stávajícího světa. Vnímá život „předtím“ a život „potom“. Distres musí mít koncentrovanou a dostatečně silnou podobu, jeho přílišná dávka však rozvoj nenavodí, neboť naruší kognitivní mechanismy důležité pro zpracování tragické události.^{144, 145}

Znoj konstatuje, že v nestabilních dobách bývají lidé konfrontováni se situacemi, které neodpovídají jejich dosavadnímu způsobu života. Disponují však mechanismy, které jim dovolují udržet ve svém organismu pořádek a stabilitu. Posttraumatický rozvoj osobnosti je biologicky podmíněnou kapacitou, jež dovoluje vnést pořádek do vyvolané chaotické situace. Tento mechanismus má jinou povahu než strategie, které člověk obvykle používá při organizaci svého života. Takové schéma je schopností účinně

¹⁴¹ TEDESCHI, R. G., PARK, C. L., CALHOUN, L. G. *Posttraumatic Growth: Positive Changes in the aftermath of Crisis*. Mahwah , New Jersey London: Lawrence Erlbaum Associates, 1998. p. 3. ISBN 0-8058-2319-0.

¹⁴² TEDESCHI, R. G., CALHOUN, L. G. Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence. *Psychological Injury*, 2004, vol. 15 no. 1 p. 5. ISSN 1047-840X.

¹⁴³ TEDESCHI, R. G., CALHOUN, L. G. Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence. *Psychological Injury*, 2004, vol. 15 no. 1 p. 6-7. ISSN 1047-840X.

¹⁴⁴ JANOFF-BULMAN, R. Schema Changes Perspectives on Posttraumatic Growth. In: CALHOUN, L. G., TEDESCHI, R. G. *The handbook of Posttraumatic growth: research and practice*. Mahwah , New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2006. pgs. 81-99. ISBN 0-8058-5196-8.

¹⁴⁵ CALHOUN, L. G., TEDESCHI, R. G. *The handbook of Posttraumatic growth: research and practice*. Mahwah , New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2006. 395 pgs. ISBN 0-8058-5196-8.

reagovat na závažné ohrožující události.¹⁴⁶

Christopher zastává názor, že traumatická stresující událost má vliv na patologii i rozvoj osobnosti, na maladaptaci (problémy s přizpůsobováním) a adaptaci člověka. V předmětné záležitosti vyslovil sedm základních tezí:

1. zažívaný stres je nutné chápat, jako zpětnou vazbu mezi organismem a vnějším prostředím v bio-psychologickém kontextu;
2. normálním výsledkem traumatického stresu je spíše rozvoj jedince než patologie;
3. většina psychopatologie je důsledkem maladaptivní (odmítavé) modulace stresové reakce;
4. to, zda trauma produkuje adaptivní nebo maladaptivní výsledek závisí na jeho individuálním transformování obětí v rámci její biologické i psychologické báze;
5. obecné biologické procesy tvořící jednotný základ psychologických a sociálních odpovědí na stres jsou univerzální, specifický průběh a dynamika reakce jedince jsou funkcí unikátního sociokulturního prostředí a psychologických zvláštností jednotlivce;
6. psychopatologické symptomy jedince mohou být stabilní, i když se u něj mění biopatologické podmínky;
7. racionalita je u člověka vývojově mladší a mnohem sofistikovanější mechanismus redukování stresu vytvořený vývojem, je zárukou obnovení psychického zdraví obětí traumatu.¹⁴⁷

Normální reakce na trauma je podle názoru Mareše „vývojově dědičný mechanismus učení vyššího řádu, meta-učení, při němž dochází k rozbití meta-schématu (např. jedincova pojetí sama sebe, společnosti, přírody) a vybudování nového meta-schématu; učení zde má své nezastupitelné místo“.¹⁴⁸

S tím v zásadě koresponduje i vyjádření Josepha a Linleyho, jež tvrdí, že lidská bytost je svou podstatou aktivní a rozvojově zaměřený organismus. Člověk přirozenou

¹⁴⁶ ZNOJ, J. H. European and American Perspectives on Posttraumatic Growth: A Model of Personal Growth. Life Challenges and Transformation Following Loss and Physical Handicap. Paper presented at the Annual Convention American Psychological Association, Boston, August 1999, 1-15.

¹⁴⁷ CHRISTOPHER, M. A broader view of trauma: A biopsychosocial-evolutionary view of the role of the traumatic stress response in the emergence of pathology and/or growth. *Clinical Psychology Review*, March 2004, Vol. 24, no. 1, pgs. 75-98. ISSN: 0272-7358.

¹⁴⁸ MAREŠ, J. Posttraumatický rozvoj: výzkum, diagnostika, intervence. *Československá psychologie*, 2009, roč. LIII, č. 3, s. 280. ISSN 0009-062X.

cestou inklinuje k tomu, aby integroval své psychologické zkušenosti včetně negativních zážitků a zkušeností do sjednocujícího významu pro své vlastní já a aby se s tímto poznáním integroval do větších sociálních skupin a struktur. Osobnost je vnitřně motivována přetvářet svůj dosavadní svět tak, aby byl konsistentní s novými informacemi, které prožívaný stres a traumata člověku přinášejí.¹⁴⁹

Calhoun a Tedeschi při konstrukci příznivých změn osobnosti postižené traumatem očekávají proměny v pěti sférách. Jedná se o:

1. vnímání doposud nezaznamenaných stránek osobnosti jedince, o povahové rysy, které člověk do této doby nepoznal z tohoto důvodu se mění chápání vlastního já;
2. jedinec je nucen uvažovat v jiných souvislostech, otevírají se před ním nové možnosti a nové cesty, o kterých prozatím nikdy neuvažoval;
3. mění se jedincovy vztahy k jiným lidem, člověk se stává vstřícnějším;
4. mění se jedincovo chápání života, přeskupují se jeho životní hodnoty, přichází hlubší porozumění života,
5. dochází i ke změnám v duchovní oblasti, někteří lidé se přiklánějí k autoritám a víře.¹⁵⁰

Janoff-Bulman říká, že jedinec, který se dokázal vyrovnat s jednou traumatickou událostí a v rámci úspěšného průběhu posttraumatického rozvoje se kultivoval na kvalitativně vyšší úroveň osobnosti než byl před traumatem, se stává odolnějším. Prokázalo se, že takový jedinec disponuje vyšší mírou psychologické připravenosti („*psychological preparedness*“) na zlé události a je méně traumatizován, když je s nimi opakovaně konfrontován. Lze konstatovat, že jeho dosavadní vnitřní svět se změnil, člověk je lépe schopen absorbovat další negativní události. Jedinec získal prostřednictvím předchozího utrpení vnitřní sílu, psychickou odolnost, naučil se být statečný a důvěřovat si, získávat respekt a uznání okolí. Z toho vyplývá, že přebudování jeho vnitřního světa vyústí v jeho větší odolnost.¹⁵¹

¹⁴⁹ JOSEPH, S. LINLEY, P. A. Positive Adjustment to Threatening Events: An Organismic Valuing Theory of Growth Through Adversity. *Review of General Psychology*, 2005, vol. 9 no. 3, pgs. 262-280. ISSN: 1089-2680.

¹⁵⁰ CALHOUN, L. G., TEDESCHI, R. G. *The handbook of Posttraumatic growth: research and practice*. Mahwah , New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2006. 395 pgs. ISBN O-8058-5196-8.

¹⁵¹ JANOFF-BULMAN, R. Schema Changes Perspectives on Posttraumatic Growth. In: CALHOUN, L. G., TEDESCHI, R. G. *The handbook of Posttraumatic growth: research and practice*. Mahwah , New

Auerbach, Salick a Fineová stanoví vývojové etapy klienta při překonávání traumatu následovně. Stanoví vývojové etapy cyklu jednotlivých jimi sledovaných témat.

Vývojovými etapami cyklu jsou:

1. Průběh neštěstí představující rozbití dosavadních představ.
2. Hledání bezpečí a jistot spojené s rozhodováním co dál.
3. Přehodnocování, sbírání sil. Hledání a budování nové životní cesty.
4. Integrovaní prožitého do nového celku. Opětovný návrat do života.

V oblasti pozitiv dochází v popsaných etapách k následujícímu vývoji:

1. Ztráta dosavadních jistot a uvědomění si jejich hodnoty.
2. Nalezení vnitřní síly.
3. Posílení tělesného i duchovního potenciálu.
4. Rozpoznání odolnosti u sama sebe.

V oblasti vztahů a souvislostí dochází v popsaných etapách k následujícímu vývoji:

1. Stranění se lidí. Odstup a izolace.
2. Změna postoje. Roste zájem o komunikaci a kontakty.
3. Navazování vztahů.
4. Posilování vztahů k lidem a příslušnosti ke komunitě.

V oblasti smyslu života dochází v popsaných situacích k následujícímu vývoji:

1. Zlom ze setkání s utrpením, bolestí a smrtí.
2. Formulování plánu dalšího postupu.
3. Kultivování naděje, vůle žít navenek navzdory ztrátě.
4. Nalezení nového osobního smyslu života.¹⁵²

Lze konstatovat, že trauma je důležitým impulsem pro vývoj adaptivních kapacit lidstva. Trauma je klíčovým prvkem vývoje racionality. Racionalita je časově pozdějším mechanismem vývoje druhu (lidstva), je novější a sofistikovanější než vývojové mechanismy starší. Racionalita je prostředkem – nástrojem vytvářeným sociokulturním

Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2006. pgs. 81-99. ISBN O-8058-5196-8.

¹⁵² AUERBACH, C. F., SALICK, E., FINE, J. Using grounded theory to develop treatment strategies for multicontextual trauma. *Professional Psychology: Research and Practice*, Aug 2006, vol. 37 no. 4, pgs. 367-373. ISSN: 0735-7028.

systemem. Racionalita determinuje kolektivní potenciál lidstva k rozvoji. Přiměřená míra negativních zkušeností a učení, jak tyto události racionálně zpracovávat, bývá součástí rozvoje osobnosti. Výše uvedené platí všeobecně, zvláštní význam má při dospívání dětí a mladých lidí. Stejně pravidlo platí i u příslušníků pomáhajících profesí, kteří před sebou ve své kariéře mají volbu negativních dopadů práce s klienty nebo cílený posttraumatický rozvoj.¹⁵³

K podotázkám: Jak se podle Vašich zkušeností chovají obyvatelé v krizových situacích? Mají dostatek informací o preventivních opatřeních potřebných pro zvládnutí stresových situací? Lze konstatovat, že jejich chování nejsou správná. Rovněž tak nemají dostatek potřebných informací. Důvodem je jejich nezáměr o přípravu na průběh mimořádných událostí a nevyužívání nabízeného informačního servisu ze strany veřejné správy, odborných organizací a médií.

Dokumenty z Projektu „Project PH REG 06.4/97: Training on Off-Site Emergency Management in Central Eastern Europe“¹⁵⁴ dokladují, že praktické zkušenosti z průběhu katastrof jednoznačně ukazují, že psychociální následky krizových situací mohou mít větší váhu než přímé fyzické účinky. Rozruch mezi lidmi, obavy, strach a pesimismus vytvářejí panickou psychózu, jíž je nutné brát v úvahu při vytváření koncepcí záchranných operací. Stejně platí i pro jejich vlastní řízení při nasazování sil a prostředků, při poskytování pomoci a při komunikaci s postiženými. Lze konstatovat, že psychosociální účinky mohou zasáhnout stovky tisíc lidí a mohou ve velkém rozsahu přetrvávat v dlouhých obdobích mnoha let. Částečnou cestou řešení problému je poskytování okamžitých, či alespoň rychlých, přesných, otevřených a v rámci možností i úplných informací ze strany odpovědných úřadů civilnímu obyvatelstvu.

Ve společenské praxi lze zaznamenat i nepřesné, jednostranné, přehnané a nadsazené informace médií, které dále stupňují obavy obyvatelstva. Vytváří se pomyslná smyčka napětí, podezírání, obviňování a gradujícího extrémního mediálního

¹⁵³ SLATTERY, J. M., PARK, C. L. Developing as a therapist: Stress-related growth through parenting a child in crisis. *Professional Psychology: Research and Practice*, Dec 2007, vol. 38 no. 6, pgs. 554-560. ISSN: 0735-7028.

¹⁵⁴ *Project PH REG 06.4/97: Training on Off-Site Emergency Management in Central. Eastern Europe Course Training Material*. [online]. [cit. 2010-04-28]. Dostupné z: <http://www.csn.es/images/stories/canal_saber/materiales_de_cursos/documentacion/mdulo_11.pdf>.

zájmu prohlubujícího beznaděj.

Panika není v souladu s fakticky způsobenými škodami, je vyvolána subjektivním vnímáním rizika. Hodnocení zdravotních následků katastrof ukazuje i na skutečnost, že příznaky onemocnění se v důsledku negativní psychologické reakce a nerealistického vnímání rizika často vyskytují i mimo oblasti prokazatelného postižení. Příkladem je výskyt tzv. "radiofobie" vyvolené havárií jaderné elektrárny v Černobylu. Všeobecnou příčinou strádání obyvatelstva bylo bez konkrétního potvrzení mechanismu vzniku ozáření. Částečnou cestou řešení problému je poskytování okamžitých, či alespoň rychlých, přesných, otevřených a v rámci možností i úplných informací ze strany odpovědných úřadů civilnímu obyvatelstvu. Nositeli stresové odezvy jsou autonomní nervový systém a systém endokrinní. U chronického stádia stresu recidivují problémy řadu let. U takových nemocných jsou nestandardní úrovně biologických markerů stresu registrovány dlouhodobě.

Projevy běžně diagnostikovanými jako následky stresu jsou zejména stavy úzkosti, deprese, poruchy spánku, bolesti hlavy, zvracení, nechutenství, únavy, apatie, agrese, sebepoškozování, nadužívání alkoholu a zneužívání omamných látek. Stres může vyvolat i imitace somatických onemocnění. Registrovány jsou případy difusních bolestí lokalizované po celém těle bez organického podkladu. *Psychické důsledky mimořádné události na osobnost postižených pomáhají odstraňovat či alespoň zmírňovat moderní metody tzv. krizové intervence, jako např. CISM (Critical Incident Stress Management), debriefing, defusing a další.*¹⁵⁵

¹⁵⁵ HLAVÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová připravenost ve zdravotnictví*. Brno: Národní centrum ošetřovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2007. s. 136. ISBN 978-80-7013-452-8.

6. Závěr

Závěrem diplomové práce je následující výzkumná zpráva, jež obsahuje nejpodstatnější informace o tom, co a s jakými výsledky bylo provedeno v průběhu všech shora popsaných výzkumných etap. V závěrečné zprávě je dále obsažen také popis metodiky. Závěrečná zpráva tak věcně i metodicky uzavřela výzkum. Její význam je určen i tím, že poskytuje možnost kontroly a opakování výzkumu za srovnatelných podmínek.

Název studie

Projekt ochrany obyvatelstva-preventivní opatření k připravenosti zvládnání stresových podnětů vyvolaných mimořádnou událostí

Project of inhabitants protection-preventive measures for preparedness of managing of stress incentives initiated by an extraordinary event

Úvod

Výzkumný problém: preventivní opatření realizovaná za účelem zvládnání stresových podnětů vzniklých v souvislosti s mimořádnou událostí.

Byly stanoveny následující cíle výzkumu:

1. Zkoumat připravenost pracovníků složek Integrovaného záchranného systému poskytnout účinnou pomoc při zvládnání stresových podnětů vyvolaných mimořádnou událostí u postiženého obyvatelstva.
2. Zjišťovat reakce obyvatel na takové situace a jejich znalosti preventivních opatření potřebných pro zvládnání stresových stavů.
3. Posoudit, zda připravenost příslušníků složek Integrovaného záchranného systému je na dostatečné úrovni a v případě potřeby navrhnout opatření směřující k jejímu zkvalitnění.

S ohledem na shora uvedené byly autorkou koncipovány následující výzkumné otázky:

Výzkumná otázka č. 1

Jsou příslušníci složek Integrovaného záchranného systému dostatečně připraveni poskytovat pomoc obyvatelstvu postiženému stresovými podněty při mimořádných událostech?

Výzkumná otázka č. 2

Jsou obyvatelé připraveni adekvátně vzdorovat stresujícím podnětům, které na ně působí při mimořádných událostech?

Metodika

Výběrový soubor

Zvolený výběrový soubor obsahuje šest respondentů. Konkrétně se jedná o příslušníka Hasičského záchranného sboru České republiky, příslušníka Policie České republiky, pracovníka krizového řízení Policie České republiky, psycholožku Policie České republiky, státního zástupce a lékařku se znalostmi vojenského a krizového zdravotnictví.

Metody sběru dat

Za základní přístup provedeného kvalitativního výzkumu byla zvolena metoda mnohopřípadové studie. V uvedeném rámci byla zvolena tato metoda strukturovaného rozhovor s otevřenými otázkami.

Techniky analýzy

Shora uvedený analytický proces lze shrnout do následujících bodů:

- výzkumné otázky
- návrh výzkumného postupu
- terénní poznámky
- přepis
- zobrazení
- výsledky

- závěry

Posouzení validity

Při posuzování validity byla použita systematika konstituovaná Lincolnem a Gubou.

V jejích intencích byly posuzovány tyto znaky:

1. Důvěryhodnost (interní validita)
2. Přenositelnost (externí validita)
3. Hodnověrnost
4. Potvrditelnost (objektivita studie)

Vygenerované hypotézy

Hypotéza č. 1

Množství finanční prostředků a počet odborných pracovníků ovlivňují kvalitu připravenosti složek Integrovaného záchranného systému poskytovat pomoc obyvatelstvu postiženému stresovými podněty při mimořádných událostech.

Hypotéza č. 2

Množství informací o hrozících rizicích a preventivních opatřeních, které jsou poskytnuty obyvatelstvu a které obyvatelstvo přijme a zvnitřní, zvyšuje připravenost obyvatelstva na zvládnání stresových podnětů způsobených mimořádnou událostí.

7. Klíčová slova

Hasičský záchranný sbor České republiky

Integrovaný záchranný systém

Krizová intervence

Ochrana obyvatelstva

Policie České republiky

Posttraumatická stresová porucha

Stresové podněty

Zdravotnická záchranná služba

8. Seznam použité literatury

Odborná literatura:

1. ANDREW, M. Civil War: Academic Research and the Policy Community. In.:
2. AUERBACH, C. F., SALICK, E., FINE, J. Using grounded theory to develop treatment strategies for multicontextual trauma. *Professional Psychology: Research and Practice*, Aug 2006, vol. 37 no. 4, pgs. 367-373. ISSN: 0735-7028.
3. BALABÁN, M. a kol. *Kapitoly o bezpečnosti*. Praha: Karolinum, 2007. s. 12. ISBN 978-80-246-1440-3.
4. BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. s. 20. ISBN: 80-247-0708-X.
5. BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. s. 156. ISBN: 80-247-0708-X.
6. BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. s. 25. ISBN: 80-247-0708-X.
7. BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. s. 158. ISBN: 80-247-0708-X.
8. BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. s. 170. ISBN: 80-247-0708-X.
9. BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. s. 177. ISBN: 80-247-0708-X.
10. BEALEY, F. W. *The Blackwell Dictionary of Political Science*. Oxford: Blackwell Publishers, 1999. p. 79. ISBN 0-631-20695-7.
11. BLAHA, J. Možná bezpečnostní rizika České republiky. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 1. časť*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 57-58. ISBN 978-80-554-0016-7.
12. BLECHA, I. a kol. *Filosofický slovník*. Olomouc: FIN, 1995. 479 s.
13. BOULDING, K. E. *Conflict and Defense: A General Theory*. New York : Harper Torch books, 1963. p. 5.
14. BREČKA, T. A. *Psychologie katastrof: vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha: Triton, 2009. s. 47. ISBN: 978-80-7387-330-1.
15. BREČKA, T. A. *Psychologie katastrof: vybrané kapitoly*. 1. vyd. Praha: Triton, 2009. s. 85. ISBN: 978-80-7387-330-1.
16. BUCHBENDER, O., BUHL, H., KUJAT, H. *Wörterbuch zur Sicherheitspolitik*. 3, vollständig überarbeitete Auflage. Berlin, Bonn, Hamburg: Verlag E.S. Mittler & Sohn, 1992, s. 134. ISBN: 3813202984/ 3-8132-0298-4.
17. BUZAN, B. Rethinking Security after the Cold War. *Cooperation and Conflict*, 1997, vol. 32, no. 1, pp. 5-28. ISSN 0010-8367.
18. BUZAN, B., WAEVER, O., de WILDE, J. *Security: A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner Publishers, 1998. pp. 5-7. ISBN 1-55587-784-2.

19. CALHOUN, L. G., TEDESCHI, R. G. *The handbook of Posttraumatic growth: research and practice*. Mahwah , New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2006. 395 pgs. ISBN O-8058-5196-8.
20. CALHOUN, L. G., TEDESCHI, R. G. *The handbook of Posttraumatic growth: research and practice*. Mahwah , New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2006. 395 pgs. ISBN O-8058-5196-8.
21. COSER, L. A. *The Functions of Social Conflict*. New York: Free Press, 1956. 188 p.
22. ČERMÁK, V. *Otázka demokracie*. Praha: Academia, 1993. 370 s. ISBN 80-200-0460-2.
23. DANZER, G. *Psychosomatika*. Praha: Portál, 2001. 248 s. ISBN 80-7178-456-7.
24. DOUGHERTY, J. E., PFALTZGRAFF Jr., R. L. *Contending Theories of International Relations: a comprehensive survey*. New York: Longman, 2001. p. 189. ISBN 0-321-04831-8.
25. DUROZOI, G., ROUSSEL, A. *Filozofický slovník*. Praha: EWA Edition, 1994. 352 s. ISBN 80-85764-07-5.
26. EICHLER, J. Bezpečnostní studia. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 34-36. ISBN 80-210-3037-2.
27. FERENČÍKOVÁ, A. a kol. Kritická infrastruktúra a jej postavenie v EU. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 1. časť*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 154. ISBN 978-80-554-0016-7.
28. FOLDYNA, V. Čtyřicet let Odborné školy požární ochrany ve Frýdku - Místku. *Časopis 112*, 2007, č. 11, s. 8-10.
29. FORSTER, J. *Behaviorismus a psychoreflexologie v historické tradici československé psychologie*. Praha: Academia, 2005. 219 s. ISBN 80-200-1319-9.
30. FRIEDBERG, A. L. The Changing Relationship between Economics and National Security. *Political Science Quarterly*, 1991, vol. 106, no. 2, pp. 275. ISSN 0032-3195.
31. GLAEßNER, G. J. Sicherheit und Freiheit. *Aus Politik und Zeitgeschichte*, 2002, Band 10—11, s. 5.
32. GOLDSTEIN, J. S. *International Relations*. the 4th ed. New York: Longman, 2001. p. 197. ISBN 0321070615.
33. GUBA, E. G., LINCOLN, Z. S. Competing paradigms in qualitative research. In N. K. DENZIN, Y. LINCOLN (eds.) *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage, 1995. s. 105-112.
34. HABERMAS, J. *Theorie des kommunikativen Handelns. Bd. 2, Zur Kritik der funktionalistischen Vernunft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1997. 640 s. ISBN 3-518-28775-3.
35. HAUSMANN, C. *Handbuch Notfallpsychologie und Traumabewältigung*. Wien: Facultas, 2005. 464 p. ISBN 3-85076-731-0.
36. HLAVÁČ, I. Krize. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických

- studií, 2002. s. 67-70. ISBN 80-210-3037-2.
37. HLAVÁČ, I. Krize. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 74-75. ISBN 80-210-3037-2.
 38. HLAVÁČ, I. Krizová situace. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 71-73. ISBN 80-210-3037-2.
 39. HLAVÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová připravenost ve zdravotnictví*. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2007. s. 136. ISBN 978-80-7013-452-8.
 40. HOLST, K. J. *International Politics: A Framework for Analysis*. the 4th ed. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1983. 478 p. ISBN 0134733223.
 41. HOMER-DIXON, T. Environmental Scarcity and Intergroup Conflict. In: KLARE, M. T., CHANDRANI, Y. *World Security. Challenges for a New Century*. the 3rd ed. New York: St. Martin's Press, 1998. s. 342-365. ISBN 0-312-14990-5.
 42. HON, Z. a kol. Analýza teroristických útoků. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 1. časť*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 223-232. ISBN 978-80-554-0016-7.
 43. HORÁK, R. Trendy ochrany obyvateľstva v EU. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 1. časť*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 240. ISBN 978-80-554-0016-7.
 44. CHRISTOPHER, M. A broader view of trauma: A biopsychosocial-evolutionary view of the role of the traumatic stress response in the emergence of pathology and/or growth. *Clinical Psychology Review*, March 2004, Vol. 24, no. 1, pgs. 75-98. ISSN: 0272-7358.
 45. JANDA, J. a kol. *Bezpečnostní politika České republiky. Závěrečná zpráva z výzkumného projektu*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996. s. 82-86. ISBN 80-85964-23-6.
 46. JANOFF-BULMAN, R. Schema Changes Perspectives on Posttraumatic Growth. In: CALHOUN, L. G., TEDESCHI, R. G. *The handbook of Posttraumatic growth: research and practice*. Mahwah , New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2006. pgs. 81-99. ISBN O-8058-5196-8.
 47. JANOFF-BULMAN, R. Schema Changes Perspectives on Posttraumatic Growth. In: CALHOUN, L. G., TEDESCHI, R. G. *The handbook of Posttraumatic growth: research and practice*. Mahwah , New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, 2006. pgs. 81-99. ISBN O-8058-5196-8.
 48. JOBÁNKOVÁ, M. *Kapitoly z psychologie pro zdravotnické pracovníky*. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2004. s. 38. ISBN: 80-7013-390-2
 49. JOBÁNKOVÁ, M. *Kapitoly z psychologie pro zdravotnické pracovníky*. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2004. s. 49. ISBN: 80-7013-390-2.

50. JOSEPH, S. LINLEY, P. A. Positive Adjustment to Threatening Events: An Organismic Valuing Theory of Growth Through Adversity. *Review of General Psychology*, 2005, vol. 9 no. 3, pgs. 262-280. ISSN: 1089-2680.
51. *Journal of Peace Research*, 2002, vol. 39, no. 5, pp. 515-525. ISSN 0022-3433.
52. KAHN H. *On Escalation: Metaphors and Scenarios*. New York: Frederick A. Praeger, Publishers, 1965. 308 p.
53. KALLWASS, A. *Syndrom vyhoření v práci a v osobním životě*. Praha: Portál, 2007. 139 s. ISBN 978-80-7367-299-7.
54. KEANE, M.; EYSECK, M. W. *Kognitivní psychologie*. Praha: Academia, 2008. 752 s. ISBN 978-80-200-1559-4
55. KHOL, R. Environmentální (ekologická) bezpečnost. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 22-23. ISBN 80-210-3037-2.
56. KHOL, R. Výzvy environmentální bezpečnosti na konci 20.století. *Mezinárodní vztahy*, 1995, no. 4, s. 39-45. ISSN 0323-1844.
57. KLENER, P. a kol. Krize. In: *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1998. s. 541-543. ISBN 80-7184-164-1.
58. KLUČKA, J. Financovanie dôsledkov katastrof. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 2. časť*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 335. ISBN 978-80-554-0016-7.
59. KOHOUTEK, T., ŠPOK, D., ČERMÁK, I. Neštěstí, krizové události, katastrofy a jedinec. In: *Psychologie katastrofické události*. Praha: Academia, 2009. s. 18. ISBN 978-80-200-1816-8.
60. Kolektiv autorů *Encyklopedie Diderot*. Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích. Praha: Nakladatelský dům OP Diderot, 1997. ISBN 80-85841-17-7.
61. KORZENIOWSKI, L. F. Bezpečnosť ako predmet vedeckého skúmania. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 2. časť*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 345-348. ISBN 978-80-554-0016-7.
62. KUČERA, M. Principy fungování Integrovaného záchranného systému České republiky. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 2. časť*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 396. ISBN 978-80-554-0016-7.
63. KUČERA, M. Mezinárodní terorismus. In: KAHOUN, V. a kol. *Vybrané kapitoly k sociální práci - sociální práce II*. Praha: Triton, 2007. s. 241-259. ISBN 978-80-7387-064-5.
64. KUČERA, M. Teorie sociálního rozdělování. In: *Sociální zabezpečení. Vybrané kapitoly*. Praha: Triton, 2009. s. 69. ISBN 978-80-7387-346-2.
65. KUČERA, M., KUČEROVÁ, B. Globalizace a společnost. In: Kahoun, V. a kol. *Vybrané kapitoly k sociální práci - sociální práce II*. Praha: Triton, 2007. s. 260. ISBN 978-80-7387-064-5.
66. KUČERA, M., KUČEROVÁ, B. Globalizace a společnost. In: KAHOUN, V. a kol. *Vybrané kapitoly k sociální práci - sociální práce II*. Praha: Triton, 2007. s. 260-281. ISBN 978-80-7387-064-5.
67. LASICOVÁ, J., UŠIAK, J. Metodologické aspekty budovania vedy

- o bezpečnosti. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 2. časť.* Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 421. ISBN 978-80-554-0016-7.
68. LASICOVÁ, J., UŠIAK, J. Metodologické aspekty budovania vedy o bezpečnosti. In: *Zborník z 14. vedeckej konferencie s medzinárodnou účasťou Riešenie krízových situácií v špecifickom prostredí. 2. časť.* Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, 2009. s. 422. ISBN 978-80-554-0016-7.
69. LINHART, P., VALÁŠEK, J. Integrovaný záchranný systém. In: BALABÁN, M. a kol. *Kapitoly o bezpečnosti.* Praha: Karlova univerzita, Karolinum, 2007. s. 172. ISBN 978-80-246-1440-3.
70. LUHMANN, N. *Soziologie des Risikos.* Berlin und New York: de Gruyter, 1991. 252 p.
71. LUTZ, D. S. Sicherheit/Internationale Sicherheitspolitik. In: NOHLEN, D. (Hrsg.) *Kleines Lexikon der Politik.* München: C. H. Beck, 2001. s. 445. ISBN-10 3406459587.
72. MAREŠ, J. Posttraumatický rozvoj: nové pohľady, nové teórie a modely. *Československá psychologie*, 2008, roč. LII, č. 6, s. 568. ISSN 0009-062X.
73. MAREŠ, J. Posttraumatický rozvoj: výzkum, diagnostika, intervence. *Československá psychologie*, 2009, roč. LIII, č. 3, s. 282. ISSN 0009-062X.
74. MAREŠ, J. Posttraumatický rozvoj: výzkum, diagnostika, intervence. *Československá psychologie*, 2009, roč. LIII, č. 3, s. 280. ISSN 0009-062X.
75. MAREŠ, M. Bezpečnosť. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů.* Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 17. ISBN 80-210-3037-2.
76. MIKA, J. *Informovanost obyvatelstva a jeho připravenost na zvládání mimořádných situací.* 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2008. s. 18. ISBN: 978-80-7394-111-6.
77. MIKA, J. *Informovanost obyvatelstva a jeho připravenost na zvládání mimořádných situací.* 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2008. 68 s. ISBN: 978-80-7394-111-6.
78. MIKA, J. O. Příprava, ochrana, záchrana. In: BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy.* 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. s. 222-223. ISBN: 80-247-0708-X.
79. MIKA, J. O. Příprava, ochrana, záchrana. In: BAŠTECKÁ, B. a kol. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy.* 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2005. s. 227. ISBN: 80-247-0708-X.
80. MØLLER, B. *The Concept of security : the pros and cons of expansion and contraction.* 1st ed. Copenhagen: Copenhagen Peace Research Institute, 2000. COPRI Working Papers. No.26. ISSN 1397-0895.
81. PECHAR, J. *Pojem krize v dnešním myšlení.* Praha: Filosofický ústav AV ČR, 1992. 149 s. ISBN 80-7007-034-X.
82. PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník.* Praha: Karolinum, 1996. 747 s. ISBN 80-7184-164-1.
83. PŠEJA, P. *Konflikt.* In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů.* Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických

- studií, 2002. s. 50-52. ISBN 80-210-3037-2.
84. QUADE, E. S., CARTER, G. M.: *Analysis for Public Decisions*. the 3rd ed. New York: North-Holland, 1989. 409 p. ISBN 0444014713.
 85. REKTOŘÍK, J. a kol. *Krizový management ve veřejné správě. Teorie a praxe*. Praha: Ekopress, 2004. s. 105. ISBN 80-86119-83-1.
 86. ROBINSON, J. A., SNYDER, R. C. Decision-making in International Politics. In: Kelman, H. C. *International Behavior: A Social-psychological Analysis*. New York: Holt, Rinehart. & Winston, 1965, p. 435-463.
 87. ROSENAU, J. N.; HERMANN, Ch. F. *International Politics and Foreign Policy*. New York: Free press, 1969. 740 p.
 88. ROTHSCHILD, E. What is Security? *Daedalus*, Journal of the American Academy of Arts and Sciences, 1995, vol. 3, no. 124, pp. 53-98. ISSN 0011-5266.
 89. SILLS, D. L. *Crisis*. International Encyclopedia of the Social Sciences. New York: The Macmillan Company & Free Press, 1968. p. 510—514.
 90. SLATTERY, J. M., PARK, C. L. Developing as a therapist: Stress-related growth through parenting a child in crisis. *Professional Psychology: Research and Practice*, Dec 2007, vol. 38 no. 6, pgs. 554-560. ISSN: 0735-7028.
 91. SMOLÍK, P. *Duševní a behaviorální poruchy: průvodce klasifikací: nástin nozologie: diagnostika*. 2. vyd. Praha: Maxdorf, 1997. 506 s. 80-85912-18-X.
 92. *Standardy psychosociální krizové pomoci zaměřené na proces a výsledek*. Ministerstvo vnitra, Generální ředitelství Hasičského záchranného sboru České republiky. Pracovní skupina pro vytváření a ověřování standardů psychosociální krizové pomoci. Pracovní verze k 16. 10. 2009.
 93. STERN, C., VOGELSAND, Th., KLOSS, E., GRAFF, A. (Hrsg.): *dtv-Lexikon zur Geschichte und Politik im 20. Jahrhundert*. 3. Auflage, München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1974. s. 729.
 94. STERNBERG, R. J. *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál, 2009. 640 s. ISBN 978-80-7367-638-4.
 95. ŠENOVSÝ, M., ADAMEC, V. *Právní rámec krizového managementu*. Ostrava: Sdružení požárního a bezpečnostního inženýrství, 2007. s. 4. ISBN 80-86634-67-1.
 96. ŠTĚTINA, J. a kol. *Medicína katastrof a hromadných neštěstí*. Praha: Grada, 2000. s. 8. ISBN 80-7169-688-9.
 97. ŠTĚTINA, J. a kol. *Medicína katastrof a hromadných neštěstí*. Praha: Grada, 2000. s. 9. ISBN 80-7169-688-9.
 98. ŠTĚTINA, J. a kol. *Medicína katastrof a hromadných neštěstí*. Praha: Grada Publishing, 2000. 429 s. ISBN 80-7169-688-9.
 99. TEDESCHI, R. G., CALHOUN, L. G. Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence. *Psychological Injury*, 2004, vol. 15 no. 1 p. 5. ISSN 1047-840X.
 100. TEDESCHI, R. G., CALHOUN, L. G. Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence. *Psychological Injury*, 2004, vol. 15 no. 1 p. 6-7. ISSN 1047-840X.
 101. TEDESCHI, R. G., PARK, C. L., CALHOUN, L. G. *Posttraumatic Growth: Positive Changes in the aftermath of Crisis*. Mahwah , New Jersey London: Lawrence Erlbaum Associates, 1998. p. 3. ISBN 0-8058-2319-0.

102. TOŠOVSKÁ, E. Environmentální bezpečnost. *Mezinárodní politika*, 2002, vol. 26, no. 3, s. 21-23. ISSN 0543-7962.
103. VAUGHAN, E. J. *Risk Management*. New York: John Wiley & Sons, 1997. p. 8. ISBN 0-471-10759-X.
104. VIZINOVÁ, D., PREISS, M. *PSYCHICKÉ TRAUMA A JEHO TERAPIE (PTSD): PSYCHOLOGICKÁ POMOC OBĚTEM VÁLEK A KATASTROF*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. s. 126. ISBN: 80-7178-284-X.
105. VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 23. ISBN: 80-7178-696-9.
106. VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 26. ISBN: 80-7178-696-9.
107. VODÁČKOVÁ, D. a kol. *Krizová intervence*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. s. 27. ISBN: 80-7178-696-9.
108. WIENER, A. J., KAHN, H.: *Crisis and Arms Control*. New York: Hudson Institute, 1962. 415 pp.
109. ZEMAN, M., MIKA, O. J. *Integrovaný záchranný systém*. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Fakulta chemická, 2007. s. 5-6. ISBN 978-80-214-3448-6.
110. ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. 186 s. ISBN 80-210-3037-2.
111. ZEMAN, P. Důležité pojmy analýzy rizik a rovnice rizika. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 60-66. ISBN 80-210-3037-2.
112. ZEMAN, P. Hrozba a riziko. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 53-59. ISBN 80-210-3037-2.
113. ZEMAN, P. Hrozba a riziko. In: ZEMAN, P. a kol. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav; Vojenská akademie v Brně, Ústav strategických studií, 2002. s. 57. ISBN 80-210-3037-2.
114. ZNOJ, J. H. *European and American Perspectives on Posttraumatic Growth: A Model of Personal Growth. Life Challenges and Transformation Following Loss and Physical Handicap*. Paper presented at the Annual Convention American Psychological Association, Boston, August 1999, 1-15.

Elektronické informační zdroje:

115. BUBLAN, F. *Předmluva ke společné konferenci předsedů parlamentních výborů pro v souvislosti s enviromentální bezpečností*. [online]. 2009-02-22 [cit. 2010-03-15] Dostupné z http://parliament.cz/czpres2009/data/Predmluva_CZ.pdf.
116. *COPRI Working Paper 26/2000, Copenhagen Peace Research Institute*. Dostupné z

- <[http://www.diis.dk/graphics/COPRI_publications/COPRI_publications/publications/26 2000.doc](http://www.diis.dk/graphics/COPRI_publications/COPRI_publications/publications/26%202000.doc)>
117. FOJTÍKOVÁ, J. *Environmentální bezpečnost – teoretický rámec*. Studie č. 3.074. Parlament České republiky. Kancelář Poslanecké sněmovny. Parlamentní institut. [online]. 2008-12 [cit. 2010-03-15] Dostupné z http://parliament.cz/czpres2009/data/env_sec_cz.pdf.
 118. *Jihočeský kraj. Krizové řízení*. [online]. 2008-12-22 [cit. 2010-05-18]. Dostupné z: <[http://www.kraj-jihocesky.cz/index.php?par\[id_v\]=17&par\[lang\]=CS](http://www.kraj-jihocesky.cz/index.php?par[id_v]=17&par[lang]=CS)>.
 119. *Hasičský záchranný sbor Moravskoslezského kraje. Krizové a havarijní plánování*. [online]. 2008-12-22 [cit. 2010-05-12]. Dostupné z: <<http://www.hzsmsk.cz/index.php?a=cat.68>>.
 120. *Katastrofa*. [online]. 2010-02-22 [cit. 2010-03-15] Dostupné z <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Katastrofa>>.
 121. *Policejní akademie České republiky*. [online]. [cit. 2010-04-16]. Dostupné z: <<http://www.polac.cz/>>.
 122. *Project PH REG 06.4/97: Training on Off-Site Emergency Management in Central. Eastern Europe Course Training Material*. [online]. [cit. 2010-04-28]. Dostupné z: <http://www.csn.es/images/stories/canal_saber/materiales_de_cursos/documentacion/mdulo_11.pdf>.
 123. http://www.csn.es/images/stories/canal_saber/materiales_de_cursos/documentacion/mdulo_11.pdf>.
 124. *Studijní programy ZSF JU*. [online]. 2009-09-06 [cit. 2010-04-16]. Dostupné z: <<http://www.zsf.jcu.cz/studium/studijni-programy-obory-kurzy/>>.
 125. *System policejního vzdělávání*. [online]. [cit. 2010-04-16]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/clanek/system-policejního-vzdelavani.aspx/>>.
 126. *Školy požární ochrany ve Frýdku-Místku*. [online]. [cit. 2010-04-16]. Dostupné z: <<http://www.sospofm.cz/index.php>>.
 127. *Zdravotnická záchranná služba*. [online]. [cit. 2010-04-16]. Dostupné z: <<http://tema.novinky.cz/zdravotnicka-zachranna-sluzba>>.

Právní normy:

1. Zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany ČR v platném znění.
2. Zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a o jejím vystupování v právních vztazích.
3. Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů v platném znění.
4. Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů v platném znění (krizový zákon).
5. Zákon č. 241/2000 Sb., o hospodářských opatřeních pro krizové stavy a o změně některých souvisejících zákonů v platném znění.